

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÖÇÜN DİNİ GELENEKLERİ YAŞAMA ÜZERİNE ETKİSİ: ‘İĞDIR
İLİNDEN İSTANBUL İLİ HALKALI’YA GÖÇ EDEN CAFERİLER
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA’**

SOSYOLOJİ ALANINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED VEFA ŞAŞ

1341104144

Doç.Dr. HASAN ŞEN

Eylül,2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÖÇÜN DİNİ GELENEKLERİ YAŞAMA ÜZERİNE ETKİSİ: 'İĞDIR
İLİNDEN İSTANBUL İLİ HALKALI'YA GÖÇ EDEN CAFERİLER
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA'**

SOSYOLOJİ ALANINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED VEFA ŞAŞ

1341104144

Doç.Dr. HASAN ŞEN

Eylül,2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

GÖÇÜN DİNİ GELENEKLERİ YAŞAMA ÜZERİNE ETKİSİ: 'İĞDIR
İLİNDEN İSTANBUL İLİ HALKALI'YA GÖÇ EDEN CAFERİLER
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA'

MUHAMMED VEFA ŞAŞ
1341104144

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

Tezli Yüksek Lisans

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 02.09.2018 .

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :08.07.2019

Tez Danışmanı :Doç. Dr. Hasan ŞEN
Jüri Üyesi :Prof. Dr. Muammer TUNA
Jüri Üyesi : Dr.Öğr. Üyesi: Volkan ERTİT

Enstitü Müdürü : Tuncay ÖĞÜN

TEMMUZ, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29/05/2019 tarih ve 892/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Muhammed Vefa ŞAŞ'ın, "Göçün Dini Gelenekleri Yaşama Üzerine Etkisi: Iğdır İlinden İstanbul İli Halkalı'ya Göç Eden Caferler Üzerine bir Araştırma" adlı tezini incelemiş ve aday 08/07/2019 tarihinde saat 14:30'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hasan ŞEN

Üye

Prof. Dr. Muammer TUNADr.

Üye

Öğr. Üyesi: Volkan ERTİT

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Göçün Dini Gelenekleri Yaşama Üzerine Etkisi: ‘İğdır İlinden İstanbul İli Halkalı’ya Göç Eden Caferiler Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/09/2019

Muhammed Vefa ŞAŞ

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe TEZİN SAYFA SAYISI: 100

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. CAFERİLER
2. DİN SOSYOLOJİSİ
- 3.GÖÇ

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. CAFERİ
2. DİN SOSYOLOJİSİ
3. GÖÇ

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. CAFERİ
- 2.SOCIOLOGY OF RELIGION
- 3.MIGRATION

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum (X)
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih :

02.09.2019

ÖZET

Aşura merasimleri, dini yorumlama biçimine getirdikleri görece farklılıklar ve Kerbela hadisesini hatırlama biçimleri ile Caferiler sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden, özellikle göçle birlikte 1950’li yıllara kadar Iğdır ili ve çevresinde yaşamakta olan Caferiler, 1950’lerden sonra oluşan göç ile birlikte İstanbul Halkalı gibi bölgelere yerleşmişlerdir. Göçün sonucunda değişen toplumsal koşullarla birlikte hem inanca dair hem de gündelik yaşam deneyimlerinde kısmı farklılıklar yaşamışlardır. Bu duruma kentleşme ve o sürecin etkisi kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada söz konusu etkiler araştırılmıştır. Nitekim inanç bazında çok güçlü kırılmalar olmasa da inancı yaşama noktasında bazı değişimler gözlenen Caferilerin, göç öncesi ve sonrası durumları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Caferiler, Din, Din Sosyolojisi

ABSTRACT

Caferis, who lived in Iğdır province and its surroundings until the 1950s, settled in regions such as İstanbul Halkalı with the immigration rush after 1950s. Ashura ceremonies, which are often recalled by the nature of the religious sub-group, have constantly motivated the Caferi as a result of their relative differences in the way they interpret religion. Caferis, who are involved in larger and heterogeneous areas, expressed themselves in more earthly patterns than the first points of departure in the Karbala incident and Ashura ceremonies, which they often refer to. Together with the fluctuant social sphere, they have begun to act with greater tolerance, both in their assertion of faith, in ways of providing moral superiority within the group, and in positioning themselves against the other. This situation is thought to be influenced by the fact that cities are not the area of a single religious authority due to their nature and that the believers of any religious doctrine remain in contact with the believers of any other doctrine and organize ceremonies together; accordingly, some issues like the desire to establish a social balance and the evaluation of religion in the context of more earthly forms rather than a pure essence, political and bureaucratic relations, creating special areas for religious believers, economic status, social status, education level, occupation of people effect this situation.

Keywords: Migration, Caferis, Religion, Sociology of Religion

ÖNSÖZ

Uzun ve yorucu geçen tez yazım sürecinde öncelikli olarak emeklerinin karşılığını ödeyemeyeceğim kıymetli tez danışman hocam Sayın Doç. Dr. Hasan ŞEN'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisinden öğrendiklerim hayatım boyunca bana ışık olacaktır. Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans Eğitimimi aldığım MSKU Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde Sayın Bölüm Başkanım ve Hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bu yorucu süreçte yanımda olan ailem, arkadaşlarım ve yakın çevremdeki kişilere teşekkür ediyorum.

02/09/2019

Muhammed Vefa ŞAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM.....	6
DİN VE TOPLUM İLİŞKİSİ.....	6
1.1. DİN-TOPLUM	6
1.1.1.Dinin Sosyolojik Tanımı ve İşlevleri.....	6
1.1.2.Din ve Toplum İlişkisi	10
1.1.3.Gündelik Yaşam ve Dinsellik İlişkisi	11
1.1.4.Din ve Mezhep İlişkileri	13
1.1.4.1.Caferilik (İmamiyye).....	13
1.2.CAFERİLİKTE İNANÇ VE İBADET.....	14
1.2.1. Caferilikte İnanç Esasları.....	15
1.2.1.1.Tevhid	15
1.2.1.2. Caferilikte Adalet	15
1.2.1.3. Caferilikte Nübüvvet.....	16
1.2.1.4. Caferilikte Mead Kavramı.....	16
1.2.1.5. Caferilikte İmamet	17
1.2.1.6. Caferilikte İnançla İlgili Diğer Konular	17
1.2.2. Caferilikte İbadet Uygulamaları	19
1.2.2.1.Caferilikte Namaz	19
1.2.2.2.Caferilikte Oruç.....	21
1.2.2.3.Caferilikte Zekât.....	21
1.2.2.4.Humus	22
1.2.2.5.Caferilikte Hac	22
1.2.2.6.Caferilikte Cihad	23
1.2.2.7. EmrBi'l-Ma'ruf ve NehyAni'l-Münker	24
1.2.2.8.Caferilikte Tevelli ve Teberri Kavramları.....	24

1.3.Türkiye’de Caferiler	25
II.BÖLÜM.....	26
İSLÂMİYET ve ANADOLUDAKİ SEYRİ	26
2.1.Türklerin İslâm İle Karşılaşması	26
2.2.Şiilik Ekseninde Türk Müslümanlığı	28
2.3.Şiiliğin Anadolu’daki Hayat Üzerindeki Etkisi.....	30
2.4.Osmanlının Kuruluşunda Şiilik	32
2.5.Osmanlıda Sosyal Sistem Organizasyonu	33
2.5.1.Ortodoks-Heterodoks ayırımı	34
III.BÖLÜM	36
GÖÇ ve TOPLUM	36
3.1.Göç Kavramı	36
3.2.Göç Teorileri	36
3.2.1.Ernest George Ravenstein’in Göç Kanunları.....	36
3.2.2.Kesişen Fırsatlar Teorisi	37
3.2.3.İtme-Çekme Teorisi	37
3.2.4.Ağ (Network) Teorisi.....	38
3.3.Türkiye’de Göç.....	39
3.4.Göç ve Din.....	41
3.5.Kentleşme ve Sekülerleşme Etkisi	42
IV.BÖLÜM	44
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL MODELİ	44
4.1.Konunun Amacı ve Önemi	44
4.2.Hareket Noktası Olarak İğdır	47
4.3.Varış Noktası Olarak İstanbul Halkalı	48
4.4.Çalışmanın Alanı ve Örneklemi	48
4.5. Araştırmanın Savları.....	50
V.BÖLÜM	51
VERİLERİN ANALİZİ	51
5.1.Demografik Analiz	51

5.2.Problematik Analiz.....	60
5.2.1.İnancı Yaşama Biçimi Temalı Araştırılan Değişiklikler	60
5.2.2.Aşura Törenleri Temalı Araştırılan Değişiklikler.....	69
5.2.3. İnancın Pratikte Yeniden Üretimi: Çocuklara İsim Verme	77
5.2.4. Evlilik Merasimleri	81
5.2.5. Ölüm Merasimleri.....	88
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	98
DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORULARI-1	101
DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORULARI-2	103

GİRİŞ

Dinler insanlığın tarihi kadar eski olmakla birlikte toplumların karakterine etki eden en önemli unsurlardan bir tanesidir. Bu bakımdan dinler insanların yaşam pratiklerinde tarihin her aşamasında etkili olmuşlardır. Din sosyolojisi de buradan hareketle önem kazanır. Din, insan yaşamı üzerinde büyük etkilere sahiptir. Geçmişte de günümüz sanayi sonrası toplumlarında da dinî tavır alış ve davranışlar toplumların benlik algılarına ve kişilerin sosyalizasyonları üzerinde etki ederler. Tam da bu noktada toplumu anlayabilmenin yolu diğer değişkenlerle birlikte farklı dinî tavır alışların etkisinin anlaşılmasından geçmektedir.

Din sosyolojisi, dini grupların tipolojisine ilgi duymakla beraber, dini grupların toplumsal oluşmasındaki etkisini ve rolünü kendisine konu edinmektedir. Bir toplumsal yapıyı anlayabilmemiz için öncelikle o toplumsal yapının bileşenlerini anlamamız gerekir. Tam da bu noktada bir dini karakter etrafında kümelenen ve daha sonrasında cemaatleşen dini gruplar, oluşturdukları benlik algıları ve etkileşim ağları ile toplumsal değişimin rayına etki ederler. Caferilerin oluşturmuş olduğu dini alt gruplar da bu niteliğe sahiptir. Dolayısı ile Türkiye toplumunun genelini anlayabilmek için bir alt dini grup olan Caferileri analiz etmek önemlidir. Fakat bir dini alt grubu incelerken de insanların yaşadıkları coğrafyadan bağımsız bir yaşamlarının olmadığı gerçekliğini de göz ardı etmememiz gerekir. Çünkü dini alt guruplar her ne kadar dini bir özden beslenseler de içinde buldukları sosyal alanın etki alanı içerisinde olurlar. Bu bakımdan farklı toplumsal alanlar içerisinde gelişim sağlamış dini alt gruplar çeşitli ölçülerde farklılıklar içerirler ve bir toplumsal alandan başka bir toplumsal alana göç etmiş bir dini alt gruba dahil kişiler yeni karşılaşma alanları içerisine girerler. Bu durum inançlarını yaşama biçimine de etki eder.

Türkiye farklı dini alt grupların olduğu ve bu farklı dini alt grupların birbiri ile karşılaşma alanları içerisinde değişim rayına girdiği bir yapıdadır. Bu durum hem toplumsal yeniden üretimin yönüne hem de dini bilginin yeniden üretimine etki etmektedir. Bu noktada sosyoloji disiplini adına önemli bir sorunsal açığa çıkmaktadır: Farklı dini alt gruplar farklı toplumsal alanlarda kendilerini ne şekilde yeniden üretmektedir? Bu durumun sosyoloji disiplini açısından mahiyeti nedir? Bu çalışmanın

ana sorunsalı işte bu noktada belirginleşmektedir. Buna göre Caferiler Iğdır'da ve Halkalı'da, farklı iki toplumsal alanda dini yaşama pratiklerinde bir farklılık var mıdır? Varsa bu dinde mi yoksa gündelik yaşamda mı belirmektedir?

Araştırmanın analitik bir zemine oturtulması için öncelikli olarak temel teorik çerçeve ve kavramların irdelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde din ve toplum ilişkisine yer verilmiştir. Bu bağlamda konuya dair olarak sosyoloji disiplininin gelişimine önemli katkılar sağlamış olan Auguste Comte, Emile Durkheim, Max Weber, Karl Marx ve din sosyolojisinde önemli çalışmaları olan diğer sosyologların dini ele alma biçimlerine yer verilmiştir. Böylelikle sosyoloji disiplininin dini ele alma noktasında nasıl bir perspektif çizdiği anlaşılmalı çalışılmıştır. Buradan hareketle din sosyolojisinin toplumu ele alma biçimi ve gündelik yaşam ile olan ilişkisi tartışılmaya çalışılmıştır. Dinî bilginin nasıl tanımlandığını, bu tanımın topluma ve daha özelden toplumsalın herhangi bir bileşenine ne şekilde yansıdığını daha anlaşılır hale getirebilmek için; birinci bölümde din toplum ilişkisi ve din ile gündelik yaşamın ilişkisi tartışılmaya çalışılmıştır. Araştırma konumuzun Caferilerin farklı iki toplumsal alanda kendilerini yeniden üretmeleri karşılaştırmalı olarak ele alındığı için, din olgusunun içerisinde mezhep kavramına değinilerek özelden Caferiliğin ne olduğu, nasıl bir gelişim izlediği ve inanç pratiklerinin ne şekilde yerine getirildiğine yer verilmiştir. Bu durum Caferiliğin Müslümanlık içerisinde gelişen diğer akımlardan ne şekilde farklılaştığını anlama olanağını sağlamaktadır. Özellikle Caferilerin inanç esasları arasında saymış oldukları *mead* ve *imamat* bu mezhepte dini alt grubun benlik algısında önemli bir yer kaplamaktadır. Öte yandan Namaz, Oruç, Ezan ve diğer ibadetlerdeki dini yorum ve bilhassa Aşura merasimleri, Caferiliği diğer mezhep ya da akımlardan ayıran faktörler olarak iş görmektedir. Bu da yani dini yaşama biçimine yönelik olarak tesis edilen dini bilgiler, bir mezhebe mensup olan kişilerin zamanla kümelenmelerine, ortak yaşam pratikleri üzerinden cemaatleşmelerine ve bir toplumsal grup kurmalarının yolunu açmaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde İslâmiyet ve Anadolu'daki seyrine yer verilmiştir. İslâm dininin gelişimi içerisinde yaşanmış olan bazı hadiselerin sonucu olarak oluşan Caferilik, bir yandan Müslümanlıktaki farklı akımların oluşmasıyla birlikte Türklerin

Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına doğru tarihin farklı aşamalarında göç etmişlerdir. Çalışmada Caferilerin de neredeyse tamamına yakınının Azeri (Türkmen) olmasından kaynaklı Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçünün ve bu göç furyası içerisinde Türklerin toplumsal alanlara dağılımları incelenmiştir. Bu inceleme bize ikili yapı olan Sünni-Şii ve Oğuz- Türkmen yapılarının tarihsel olarak nasıl çakıştıklarını ve günümüz toplumsal yapısına yansımaları anlama imkânı sağlamıştır.

Araştırma nesnesi Türkiye üzerinden analiz edildiğinden Caferilerin Türkiye'nin yakın tarihindeki göç hareketliliklerinin incelemesi önem arz etmektedir. Bu nedenle üçüncü bölümde bir kavram olarak göç tartışılmaya çalışılmış ve göç hakkındaki teorilere yer verilmiştir. Göç teorilerinin her biri göç ile alakalı belirli süreçleri açıklamakla birlikte ağ teorisi bu çalışmada benimsenen teoridir. Çünkü ağ teorisine göre göçmenler kendilerinden önce göç etmiş kişilerle türlü mezhepsel, etnik ve kültürel ağlar yoluyla etkileşime geçer ve göç ederler. Araştırma konumuza konu olan Caferiler de belirli bir zaman akışı ile birlikte araştırma konumuz dâhilinde tartışacağımız çeşitli dini, mezhepsel, etnik ve kültürel nedenler-ağlar yoluyla Halkalıda toplumsal alt grubun devamlılığını sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin yakın tarihinde açığa çıkan göç hareketliliğine de yer verilmiştir. Buna göre Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan sonra kırsal alanlardan kentlere ve kentlerden görece daha büyük kentlere doğru yaşanan nüfus hareketliliği ele alınmıştır. Nitekim Caferiler tartışılacak olan bazı nedenlerle yaşayageldikleri yerlerden büyük kentlere doğru göç hareketliliği içerisinde olmuşlardır. Böylelikle kendi benlik algıları etrafında kümelenedikleri Halkalı gibi yeni toplumsal alanlar açığa çıkmıştır. Bu toplumsal alanlarda Kentleşmenin etkisi bağlamında seküler bir etkinin olabileceği ile ilgili bir tartışma oluşturabilmek için kentleşme ve bunun din üzerinde yarattığı seküler etkisine dair bir bölüme yer verilmiştir.

Yöntemi konu edinen dördüncü bölümde çalışmanın yöntemi, alanı, evreni, temel savlara yer verilmiştir. Araştırma konumuzun alanı belirlenirken Şiiilerin yoğun bir biçimde yaşadığı ve bu alanı motive eden bir toplumsal alan olarak Iğdır ili ve özellikle 1950'li yıllardan sonra göç eden kişilerin hedef noktalarından önemli bir yer olan ve Caferilerin belirli oranda kümелendiği Halkalı seçilmiştir. Karşılaştırmalı bir analiz ile

dini alt grubun kendisini yeniden üretmeyi araştıran araştırma konumuz, demografik özellikleri araştırmanın amaçlarına uygun olarak belirlenmiş on kişisi İğdır ilinde on kişisi de Halkalıda olmak üzere yirmi kişilik bir örneklem grubu üzerinden yürütülmüştür. Araştırmamızın amaçlarına uygun verileri elde edebilmek adına derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Çünkü araştırma konumuzun ulaşmaya çalıştığı farklılıklar yüzeysel bilgiler olmayıp derine inen ve tüm yaşam örüntülerini etkileyen bir etkiye sahiptir. Buradan hareketle de derinlemesine mülakatın uygulanmasında alandan daha güçlü veriler elde etme amacıyla “İnancını Yaşama Biçimi”, “Aşura Törenleri”, “Çocuklara İsim Verme”, “Evlilik Merasimleri” ve “Ölüm Merasimleri” konuları temalaştırılmıştır. Böylelikle kişilerin yaşamlarında önemli yer kaplayan kesitlerden hareketle karşılaştırmalı bir analiz yapılmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde adı geçen yerlerde Caferilerin ‘İnancını Yaşama Biçimi’, ‘Aşura Törenleri’ konuları ile sadece dini bilgi ekseninde gelişmeyen ‘Çocuklara İsim Verme’, ‘Evlilik Merasimleri’, ‘Ölüm Merasimleri’ temaları ekseninde karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Caferilik din ve uygulaması hakkında geliştirdiği farklı yorumlar nedeniyle farklı inanç pratiklerini de geliştirmiştir. Bu bakımdan Caferilerin farklı bir toplumsal ortamda inancını yaşama noktasında karşılaştıkları araştırmamız için önemlidir. Ayrıca Caferilerin sıklıkla andıkları Aşura merasimleri benlik algılarına önemli ölçüde etki ettiğinden alt kültür grubunun nasıl oluşturulduğu üzerinde etki sahibidir. Öyle ki örneğin çocuklara verilen isimler değer yargılarının yeniden üretilmesini sağlayan simgesel bir alan oluşturmaktadır. Bu bakımdan çocuklara verilen isimler Caferilerin değerlerinin kökenine gitme olanağı sağlamaktadır. Kız alıp verme toplumsal alt grubun sınırlarının nerede görünmeye başladığı ve nerede ortadan kalktığı ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Bu bakımdan çocukları evlendirme merasimleri grubun ruhunu yansıtmakla beraber kabul edilebilir olan şeylerin sınırını anlamamıza yardımcı olmuştur. Ölüm merasimleri öte dünya ile ilişkiyel olan ama bir o kadar da dünyevi adetlerin uygulama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukları evlendirme merasimleri farklı iki ailenin bir ortak yaşam kurması üzerine olması üzerine kuruludur. Oysa ölüm merasimleri farklı kesimlerin birbiri ile diyalog kurup bir ortaklık hali içinde olmak zorunda kalmadıkları bir durumdur. Bu bakımdan ölüm merasimlerinin

grup ruhuna ve sınırlılıklarına, grubun kendisini yeniden üretmesine etkisi konumuz için önemli bir tema olmuştur.

I.BÖLÜM

DİN VE TOPLUM İLİŞKİSİ

Dinî bir grubu incelemek dinin sosyolojik yönlerini ele almayı gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan sosyolojinin gelişimi içerisinde dinin hangi zeminlere dayanılarak anlaşılmasına çalışıldığı önemlidir. Buradan hareketle de dinin toplumun karakterine ne şekilde etki ettiği, araştırmamızın problemi etrafında tartışılması gereken bir noktadır. Bu bakımdan dinin sosyolojik mahiyeti ile birlikte araştırma konumuz olan Caferiliğin inanç ve ibadet ile ilgili getirmiş olduğu düzenlemeleri incelememiz araştırmamızın temelini oluşturması bakımından önemli olacaktır. Bununla birlikte Türkiye'deki Caferiler ile ilgili olarak günümüzdeki yaşantılarına etki eden faktörleri etrafında incelemek araştırma konumuzu güçlendirecektir.

1.1. DİN-TOPLUM

1.1.1.Dinin Sosyolojik Tanımı ve İşlevleri

Din, sözcük olarak incelendiğinde Arapçada *yol, hüküm, mükâfat, kaza, usul, adet* ve *takva* gibi manalarda kullanılmaktadır. Farsçada kişinin bağlılık gösterdiği ve uyduğu nazari ve ameli yol anlamında kullanılmaktadır. Din, Latince *bağlanmak* ve *cemaat* anlamlarında olup kutsal olduğu düşünülen varlığa karşı saygıyla bağlılığı anlatmaktadır. İbranicede din sözcüğü *hüküm, idrak etme* ve *ceza*, İslâm'da Kur'an-ı Kerim'in farklı yerlerinde görüleceği gibi *taat, itaat, teslimiyet, ibadet* ve *millet* anlamlarında kullanılmıştır (Günay, 2002: 127; 92-193).

İnsanlık tarihi boyunca temel ilgi konularından biri olan dinin ne olduğu ve ne manaya geldiğini bilmek çok önemlidir. Her bilim dalı kendi bakış açısına göre tanımlamalar yapmıştır. Örneğin psikoloji bilimi dini, “yaşanan bir tecrübe”, sosyoloji “sosyal bir olgu” ve kelam disiplini ise “akla ve nakle dayanan bir sistem” olarak tanımaya çalışmıştır. Her bilim dalının din tanımı bir diğerini kısmen dışarıda bırakmıştır. Dinin hangi manalara geldiğini ortaya çıkarmanın çeşitli zorlukları vardır (Er, 1998: 3-4). Dinin toplumsal gerçeklikten farklı şekillerde ortaya çıkması, evrensel olması ve yeterince geniş ama bir o kadar da açık bir tanım bulmayı neredeyse imkânsız hale getirmektedir (Kahrer, 1992: 9). Bu durumdan hareketle de her bir disiplin kendi

araştırma sahası bağlamında dinle ilgili bir tanımlama yapmıştır. Hatta din sosyolojisi araştırmacılarının da bugün üzerinde uzlaşa sağladıkları bir din tanımı bulunmamaktadır. Her ne kadar çeşitli din tanımlarında benzerlik olsa da aralarında bariz farklar da dikkat çekmektedir (Bilgiseven, 1985: 8). Bu çerçevede din ile alakalı kavram ve terimleri tanımlamadan araştırmanın zemininin sağlam bir şekilde oturtulması ve uygulamalı alana taşınması mümkün değildir (Okumuş, 2003: 52). Bu durum ile birlikte din sosyologlarının din hakkındaki tanımlarında farklılık olsa da bu tür çalışmalarda din tanımlarına yer vermek araştırmanın konusu sebebiyle fayda sağlayacaktır.

Konuyla ilgili özel olarak ilgilenen kişilerden biri olan Max Müller dini, tabiatüstü ve sonsuz kavramlarıyla açıklama gayretine girişmiştir. Müller'in tanımlamasıyla din, aklın kavramadığı bazı şeylerle alakalı olan ve bazı inanç ve pratiklerden meydana gelmiş bir sistemdir (Türkkahraman, 2006: 181). Rudolf Otto, tüm dinleri kapsayacak bir tanımlama yapmaya çalışmıştır. Buna göre "din, kutsal olanın yaşanmasıdır". Hans Freyer, dini bu şekilde tanımlamaya kısmen katılmakla beraber kişinin kutsal olanı yaşama kabiliyetinin olduğunu anlatmaya çalışmaktadır (Freyer, 2013: 31-32). Joachim Wach'a (2016: 7-16) göre de dini kutsalın yaşanmasıdır.

Dinin mahiyeti hususundaki araştırmalar incelendiğinde Batılı düşünürlerin Hıristiyanlık üzerine yaptıkları genellemelere dayandığı görülür. Bu düşünürler dini, ilahi kaynağından uzaklaştırarak onu akıl yoluyla insanın temel eğilimlerine veya toplumsal fonksiyonlara bağlayarak izah etmeye çalışmışlardır (Comte, 2015: 43). Bu akılcı eğilimler bir şekilde hala varlığını sürdürmektedir. Bu çerçevede Auguste Comte, dini, toplumun bir fonksiyonu olarak kabul etmiştir. Comte'a göre din, toplumu bir araya getiren kişiler arasında zorunlu olarak anlaşmayı (concensus) ve kişiler arasında bütünlüğü oluşturmaktadır (Comte, 2015: 46). Comte'a göre (2015: 70), "din kendinde insan doğasının farklılaşmasını yansıtır" ya da farklı bir şekilde ifade edilecek olursa din toplumdaki birlikteliği sağlayarak insan varlığının bütün niteliklerini ortaya çıkarır. Comte, yaşadığı çağın dininin pozitivizmden etkilenebileceğini ve etkilenmesi gerektiğini düşünmektedir. Comte bu düşüncesini daha ileriye götürerek bu dinin geçmiş zamanların dini olamayacağını, çünkü geçmiş zamanlara ait bir dinin

geçerliliğinin kalmadığını öne sürmektedir. Bu sebeple toplumların tekâmül içinde olduğu gibi dinlerin de tekâmül içinde olduklarını ileri sürmektedir (Comte, 2015: 71). Comte'a göre (2015: 80), insan topluluklarının bulunduğu her yerde mutlaka bir din de vardır. Dinler de diğer sosyal kurumlar gibi değişebilir ve gelişebilirler. Comte, pozitivist bir toplumun pozitivist bir dini olacağını savunarak pozitivist bir dinin temellerinin atılabileceğini savunmuştur.

Ayrıca Durkheim ve Durkheim ile aynı anlayışla hareket eden Fransız Okulu da dini, pozitivist bir anlayışla açıklama gayretine girişmiştir. Bu çerçevede dinin özünün ve başlangıcının tamamen sosyal koşulların etkisinde olduğunu savunup, dini rasyonel olarak izah etmeyi amaçlamışlardır. Durkheim'e göre bütün dinler totemden hareketle tesis edilmiştir (Durheim, 2011: 12). Böylece "din, cemaatle fert: klanla kabile arasında bir bağımlılık ilişkisi" kurulmasına vesile olmuştur. Bu ilişki, dinlerin kaynağı sayılmış, totem bu ilişkinin içinde yer almıştır. Ayrıca Durkheim, dini, kutsal olan ve kutsal olmayan şeklinde iki kategoride değerlendirmiş, dini inanç ve yaşantılardan meydana gelmiş bir sistem halinde ifade etmiştir. Ona göre kutsal şeylere inanan bireyler, ahlâki bir birlikte olan kilisede toplanmaktadır (Durheim, 2011: 14). Durkheim'e göre, din, hayaletlerden bahsetmez gerçeğin ta kendisidir. Böylece din hangi ölçüde bir sosyal fenomen ise toplum da o ölçüde bir dini fenomendir. Şunu belirtmek gerekir, Durkheim'in anlattığı din kavramı çok geniş bir kapsamda ele alınmıştır. Bu kapsam neticesinde son tahlilde milli ve politik ideolojiler de din olarak görülebilir (Durheim, 2011: 15). Durkheim, diğer bütün kurumların din kurumundan ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Buradan hareketle, toplumda var olan her türlü sosyal kurumun dinin şemsiyesi altında bulunduğunu ve zaman içerisinde bu kurumların bağımsız birer profan kurumlar olarak ortaya çıktığını dile getirmiştir. Durkheim'in geliştirmiş olduğu teoriye göre, dinsel ayin ve törenlerin inananları tarafından yerine getirme amaçlarının kişilere toplumun "moral üstünlüğünü" kabul ettirmektedir. Durkheim'e göre dinler, toplumlarda oluşabilecek değişimlere neden olacak güçte değiller fakat toplumsal sistemi destekleyebilirler (Durheim, 2011: 18-21). Durkheim ayrıca Edward Burnett Tylor'ın "animist" ve Max Müller'in "natürist" din teorilerini eleştirerek dinin bilim öncesi düşüncenin ürünü olduğu teorisini de reddettikten sonra

dini toplumsal olana indirgemektedir. Durkheim'a göre (2011: 36) din, kişilerin çevresindeki değişimleri özel "gözlüklerle" görmeyi sağlayacak kavramsal görüş imkânları oluşturmaktadır. Yani din, "insanlarda uzun süreli, geniş kapsamlı, güçlü ve güdüler yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemi" şeklinde kendini göstermektedir. Max Weber din konusunda öne çıkardığı nokta dinin sosyal anlam inşasıdır. Weber'in eserlerinden, yaşamış olduğu dönemde genel manada kabul gören din tanımlarını benimsediği fark edilmektedir (Weber, 1996: 93). Weber'e göre din ile ekonomi birbiri üzerinde etkiye sahiptir. Böylece din sosyal ekonomik yapının değişimine sosyal ve ekonomik olaylar da dinde belirli değişikliklere neden olur. Bu nedenle dinin kendinde bir gücü olduğu için o din başka bir kuruma indirgenemez (Weber, 1996: 102). Weber'in anlatımıyla her bir din, ekonomik ve toplumsal bir temel üzerinde anlayış oluşturarak yayılır. Şu halde tüm dinlerde var olan toplumsal ve ekonomik anlayış, kendi inananlarının yaşantılarında önemli bir etkiye sahiptir. Weber'e göre hemen hemen tüm dinlerde ekonomik bir çerçeve çizen ve kendilerini dini savunmakla açıklayan bir tabaka açığa çıkmaktadır. Böylece sosyal bir tabakalaşma da tetiklenmiş olur. Son tahlilde Weber dinin özünü kendisine dert etmekten çok, dinin toplumda açığa çıkma şekillerini dikkate almıştır. Weber bu yönde bir din toplum ilişkisi kurmaya çalışmıştır (Weber, 1996: 103-108).

Marx, çalışmaları incelendiğinde dini direkt olarak değerlendirdiği bir çalışması bulunmayan bir düşünürdür. Fakat din sosyolojisi kuramları içerisinde önemli bir konumu bulunmaktadır. Marx din hakkındaki fikirlerini Friedrich Hegel, Ludwig Feuerbach'ın fikirlerini ve İngiliz ekonomi politiği eleştirisinde açıklamıştır. Marx ve Engels'e göre (2008: 86) din, hem yanılsama hem de ideolojinin bir çeşididir. Marx'ın ilk dönem çalışmaları incelendiğinde, dini bir yanılsama olarak değerlendirdiği görülmektedir. Daha sonraki çalışmalarında dinden ziyade ideoloji üzerinde yoğunlaşmıştır. Yanılsama olarak din, soyut insanın evren, dünya, insanlık ve yaşamın manasıyla alakalı sorulara açıklayıcı yanıtlar verebilecek düzeyde olmamasından ileri gelmektedir. Dinin ideolojik boyutu ise toplumsal bir ajan olarak bireyin çıkar çatışmasında açığa çıkmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar var olmuş medeniyetler, toplumlar ve dinin mahiyeti üzerine araştırma yapmış olan düşünürler genel anlamda dinin kutsal ile ilişkili olduğunu anlatagelmıştır. Sosyolojik olarak da dinin kutsala bakan yönü ayrı bir gerçekliktir. Fakat dinin her bakımdan günümüz toplumlarının içerisinde bir etki alanı bulunmaktadır. Bireylere bir yaşama stratejisi çizmesi bakımında da anlaşılması gereken bir sistemdir ve tam da din sosyolojisinin mahiyetini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda şimdi din ve toplum ilişkisine değinmek yerinde olacaktır.

1.1.2.Din ve Toplum İlişkisi

Din, kişinin sadece kendisini ilgilendiren bir olgu olmadığı fakat toplumsal gelişimle birlikte dinin kişisel boyutunun olmakla birlikte toplumsal niteliğinin de olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle din her bir kişiyi bizatihi ilgilendiren bir şey olmakla birlikte, kişilerin bir araya gelmesiyle oluşturulan toplumsalın da içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle kültürel üretimin bir kökeninin de din olduğu iyice belirgin hale gelmiştir (Günay, 1998: 208).

Din ve toplumun karşılıklı ilişkisi kültür bağlamında ele alındığında ise kültürün toplumun hem ürünü ve hem de toplumu yeniden üreten bir şey olmasından kaynaklı olarak din ile karşılıklı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Din hem kültürün kökenlerinden biri olmakla birlikte hem de değişen kültürel yapılara karşı kendini yeniden dizayn etmesi bakımından kültürün etkisi altındadır. Böylece kültür dediğimiz şey dinamik yapısından hareketle kendisini oluşturan faktörler üzerinde de etkiye sahiptir (Atiker, 1995: 14). Ancak modernleşme ile birlikte sanayi toplumlarında kültürel alanlarının birbirlerinden ayrılarak uzmanlaşmaları sonucunda söz konusu toplumlarında kültürel alanlar dinin etkisinden uzaklaşarak sekülerleşmiştir. Bununla birlikte din, toplumsal ajanlar olarak bireyler üzerindeki etkisini yitirmediğinden dolayı toplumsalın içerisinde var olmaya devam etmiştir. Kişilerin kimlik bunalımı ve sadece maddi olana itirazı açığa çıkmıştır (Fraye, 2013: 77).

Şerif Mardin'in de ifade ettiği gibi kültür ve sosyal yapı dinle bizatihi ilişkilidir. Çünkü din, kültürün merkezine yerleşmesiyle beraber gelenekleşir. Bu sayede bir sonraki kuşağa da ulaşmış olur. Sosyal yapı ise "bir grup oluşturan insanların rol, statü, yetki

ve sorumlulukların bütünü” anlamına gelmektedir. Sosyal yapı, kültürel yapı ile beraber toplumu meydana getirir. Sosyal yapı, bir toplumun hiyerarşik düzeninin tamamını, kültürel yapı ise içeriğini açıklar. Bir diğer anlatımla kültür, kişilerin davranışlarında yol gösteren manaların hepsini: sosyal yapı, bu davranışların açığa çıktığı şekli anlatır. Bu nedenle de sosyal yapıda karşılıklı bir etkileşim mevcuttur (Mardin, 2003: 58).

Din ile toplumun karşılıklı ilişkisini sistematik olarak incelediğimizde öncelikle dinin toplum üzerindeki etkisi göze çarpmaktadır. Özellikle tarihi süreçte basit dinler olan Hint, Çin, eski Amerika ve Doğu Asya dinlerinde gerek zihniyet ve gerekse örgütlenmelerde dini etki bariz bir şekilde kendisini göstermektedir. Dinler, kişilerin toplumsal alana karşı tavrını de beraberinde getirmektedir. Din yoluyla kazanılmış olan zihniyet kişilerin ister bilinçli ister bilinçsiz olarak toplumsal alana aktarması sonucunu getirmektedir. Yani kişileri, dini bir bakış açısıyla ya da gözlükleri ile yaşamı kavrama gayretine girer. Bu bakış açısı kişinin kendi yaşamıyla ilgili olmakla birlikte kültürel yaşam içerisinde din ile ilgili olmayan konulara da sirayet eder (Wach, 2016: 7-16). Şu halde her bir din toplumsal alanda bir bakış açısı barındırmaktadır. Bu bakımdan dinler toplum üzerinde büyük bir etkiye sahip bir sosyal olgudur.

1.1.3.Gündelik Yaşam ve Dinsellik İlişkisi

Toplumsal hayattaki işaret, sembol, eylem ve niyetler toplumsal akışın içerisinde kendisini göstermekte ve ancak gündelik yaşam içerisinde anlama kavuşmaktadır. Bu nedenle gündelik yaşamın görünen yüzünün altında yatan derin anlamları anlamamız gerekir. Toplumsal olanın çözülebilmesi ile ilgili bir dizi faaliyet, gündelik yaşamın parçaları arasında yer alan eylem kalıpları ve davranış kodları ayrıştıktıkları takdirde ortak anlamını yitirecekleri yeni yapıları ortaya çıkarmaktadırlar. Gündelik yaşam her ne kadar kendisini meydana getiren nesnelere, mekânlar ve simgesel anlamlardan bağımsızmış gibi görünse de toplumsal yapının temel aldığı değerleri sürekli olarak yeniden biçimlendirmektedir (Lefebvre, 1998: 16-20).

Gündelik yaşam, toplumsal alana yansıyan her gerçekliğin bir bilinç ürünü olduğunu açıklamaktadır. Bu da özellikle kişilerin her gün iç içe olduğu kurumlar dünyasının

oluşturduğu, bireylerin dışında olan objektif gerçekler ile kişiyi kendi bilincinde denemektedir. Zamanla oluşan toplumsal gerçekler ile kişilerin zihni arasında karşılıklı oluşan subjektif diyalektik süreçler arasında devam etmektedir. Modern zamanlarda vicdani bir olgu olarak anlaşılan dinin işlevsel rolleri belirleyiciliğini korumuştur. Geleneksel olarak var olan ve gücünü organik ilişkilere bağlı kalarak sürdüren dinin hiyerarşik örgütlenmesi içinde bulunduğumuz zamanda parçalanmış olsa da kendisini sunmak noktasında ısrarlı olan varlığı dikkat çekmektedir ve işlevseldir (Oskay, 1989: 7-9).

Esasen her din, bir taraftan toplumdaki yerleşik düzeni korumak amacıyla rol üstlenirken bir taraftan da bu düzeni daha yüksek bir bilinç ve inanç alanında değiştirmeyi hedeflemektedir. Bu durum da dinlerin hem değişim hem de durgunluk için roller üstlenebileceğini göstermektedir. Bu sebeple dinin insanın sosyal hayatı üzerine olan etkisi ve toplumsal kadroların farklılaşması, sosyal kurumların evrimi ve çöküşü üzerine olan etkisi göz ardı edilemez. Dinin bu rollerini yerine getirebilmesi için öncelikle onun toplumsal alanda dil, eylem ve diğer araçlarla somutlaşması ve içselleşmesi gerekmektedir. Böylece dini olanın gündelik hayat üzerindeki izleri incelenebilir. Bu bakımdan dinselliğin gündelik hayatın formlarına bağlı olarak belirli bir değişim içerisine girmesi, hatta bu süreçte dinin de yeniden okumasının yapılması mümkün hale gelmektedir (Wach, 2016: 36).

Araştırma konumuz gereği İslâm ve gündelik hayata değinecek olursak; İslâm, dinsel konulara bağlanmış bir hayat içerisinde toplum ve gündelik yaşamın akışı üzerinde son derece etkin olmaktadır. İslâm, kişisel ve ailevi olanla sınırlı kalmaksızın toplumsal sınırları da kapsayan geniş bir alana ilişkin kapsamlı ve ayrıntılı kurallara sahiptir. İslâm'ın her şeyden önce gündelik yaşama etki eden, dolayısıyla belirgin bir toplumsal model olma özelliği bulunmaktadır. Giyinmeden cinselliğe, ekonomik yaşamdan sanata, doğumdan ölüme İslâm'ın normatif kuralları etki sahibidir. En nihayetinde İslâm her şeyi kapsayan, yaşamın tüm yönlerini dinsel bir görüş açısı içinde gören bir dindir. Şu halde hayatın her yanı dinin koşulsuz ilkeleri ile ilişki halindedir. İslâm'ın dünyaya yönelik bir dini olması kendini pratikte sürekli yeniden üretmesini sağlamaktadır (Mardin, 2008: 71-72).

1.1.4.Din ve Mezhep İlişkileri

Mezhep sözcüğü Arapçada “gidilen yol” anlamına gelir. Bu bağlamda itikadî ve amelî, yani, iman, ibadet, ahlâk ve davranışla alakalı hususlarda stratejiler oluşturmak niyetiyle açığa çıkmış olan İslâm düşünce ekollerini anlatmak için kullanılmaktadır. Türkçede mezhep kavramı siyasi, itikadi ve fıkhi anlamlarda kullanılmaktadır. Arapçada bu durumu açıklamak için kullanılan *fırka* sözcüğü, “iki şeyi birbirinden ayırmak, birinin diğerinden farklı olduğunu ortaya koymak” manasında kullanılır. Bu durumda inananları ihtilaflara düşüren durumların önüne geçmek anlamına gelir (Fığlalı, 2001: 7-8).

Tarih boyunca dinler kendi içinde zamanla belirli kollara ayrılmıştır. Çünkü dinler farklı coğrafyalara yayılırken farklı medeniyetlerle, alışkanlıkları birbirinden farklı topluluklarla karşılaşmıştır. Birbirinden farklı karşılaşma alanları da farklı yaşam stratejilerinin ve bakış açılarının oluşmasına neden olmuştur. Dinler inananların yaşam koşullarına göre tezahürde bulunur. Buradan hareketle de bir öz olarak dinden bahsetmek mümkün değildir ve din son halükarda insanın yaşamı ile irtibatlı olan bir sistemattir. Dinler karşılaşma alanı buldukları toplumsal pratikler içerisinde aynı zamanda eskiden beri yaşanılan bazı pratikleri de kendi içerisine katar. Böylelikle yaşanılan toplumsal alan dinin ne saf özünü ne de önceki toplumsal organizasyondan bağımsız halini teşkil eder. İslâm dini de yayıldığı geniş coğrafyalarda farklı kültürel birikimlerle karşılaşmış olup dini besleyen yeni kaynaklarla karşılaşmıştır. Bu durum da İslâm dini içerisinde farklı akımların açığa çıkmasına neden olmuştur (Günay-Ecer, 1999: 42-53). Araştırma konumuz olan Caferilik de bu duruma bir örnektir.

1.1.4.1.Caferilik (İmamiyye)

Şia, Arapça’da, *şy’a* kökünden türetilmiş ve genel anlamda “tarafdar, yardımcı, fırka” manalarında kullanılmaktadır. Kur’anı- Kerim’de “fırka, bölük” ve “tarafdar, birine uyan ve yardım eden” manalarına gelmektedir. Kavram olarak Şia, peygamberin vefatından sonra halifelik makamına Ali ve Ehli Beytin gelmesi gerektiğini savunan kişilere denilmektedir (Fığlalı, 2001: 133). Zamanla Şia kendi içerisinde farklılaşarak çeşitli fırkalara bölünmüştür. Şehristani’nin çalışmaları incelendiğinde Şia’nın kollarının: Keysaniyye, Zeydiyye, İmamiyye, Gulat (Aşırılar) ve İsmailiyye şeklinde

beş fıkraya bölündüğünden bahsedilmektedir (Şehristani, 2005: 148). Peygamberin vefatından sonra Ali ve sırasıyla onun iki oğlu ile torunlarını Allah'ın emri, Peygamber'in tayini ve vasiyeti ile meşru imam olarak kabul eden ve böylelikle on iki imama inanmayı dinin rüknü olarak gören İmamiyye, ayrıca Şia'nın en geniş koludur. Söz edilen kola, on iki imamı benimsemelerinden ötürü isnâ-aşeriyye (onikiciler): imamlara inanmayı imanın şartlarından biri şeklinde kabul ettiklerinden İmamiyye: hem itikad, hem de ibadet ve eylemlerde İmam Cafer Sadık'ın fikirlerine bağlandıklarından Caferiyye de denilmektedir (Fığlalı, 2001: 156).

Şiiliğe göre halifelik makamı ehli sünnetin belirlediği kriterlere göre belirlenemez. Ali ve onun soyundan gelenler en temiz insanlar olduğundan halifelik makamının da sahibi olmaları gerekmektedir. Bu bakımdan Şiiliğin bir kolu olan Caferilere göre imamet dinin bir rüknü yani temelidir. Caferiler tarafından Peygamber'in Ali'yi övdüğü sözlerine dayanılarak da ortaya atılmıştır. Şiilik imamları farklı bir kategoride değerlendirerek normal insanlardan farklılaştırmaktadır. İmamlara atfedilen daha çok peygamberlerde olduğuna inanılan özellikler vasıtasıyla İmamlar Şiilikte farklı bir kategoriye oluşturmaktadır. Bu durumun da Allah tarafından imamlara nasip edilmiş özelliklerden ileri geldiği ifade edilmektedir (Fığlalı, 2001: 156-158).

1.2.CAFERİLİKTE İNANÇ VE İBADET

Caferilik, Şia'da en yaygın fıkıh mezhebi olarak bilinmektedir. İmamların Allah tarafından belirlendiğine inanılmakta olup, Peygamber'in de bu konuda kendilerini destekler sözler söylediğine dayanılır. Ayrıca imamların diğer insanlardan farklı olarak ayırt edici niteliklerinin olduğu, imamların masum olduğu, saf bir soydan geldikleri düşünüldüğünden ümmetin temsilcilerinin de on iki imamın olması gerektiğine dayanan dini görüşler öne çıkmaktadır. İlk ortaya çıkış sebepleri Ali ve iki oğlunun katledilmesi ve buna bağlı olarak yaşanmış bazı siyasi denilebilecek sorunlar olan Caferilik, daha sonrasında dini hususlar hakkında geliştirdiği yaklaşımlar sonucunda itikadi (bir inanca bağlanma) mezhep olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Genel anlamda geliştirilmiş olan dinin nasıl yaşanması ile ilgili görüşler Sünnilikle örtüşen yönleri ile birlikte sünnilikten farklılaştığı noktaları da taşımaktadır. Bu bakımdan iman prensipleri tevhid, adalet, nübüvvet, imamet ve meâd olarak tanımlayan

Caferilik, fıkıh yönünden görüşlerini de namaz, oruç, zekât, humus, hac, cihad, emr-i bi'lma'rûf nehiy ani'l-münker, tevellî, teberî olarak dile getirmiştir (Fığlalı, 2008: 42-43). Caferiliğe göre on iki imam sırasıyla şu şekildedir:

- 1- Ali b. EbîTâlib
- 2- Hasan b. Ali
- 3- Hüseyin b. Ali
- 4- Ali b. El- Hüseyin
- 5- Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynelâbidin
- 6- Cafer es-Sadık b. Muhammed
- 7- Musa el-Kazım b. Cafer
- 8- Ali er-Rıza b. Musa
- 9- Muhammed et-Taki b. Ali
- 10- Ali en-Naki b. Muhammed
- 11- Hasan el-Askeri b. Ali en-Naki
- 12- Muhammed el-Mehdi b. Hasan el-Askeri

1.2.1. Caferilikte İnanç Esasları

1.2.1.1.Tevhid

Caferiliğe göre Allah vardır ve tektir. Eşi benzeri yoktur. Doğmamıştır ve doğurtulmamıştır. Zamana ve mekâna sığmaz. Her şeyin ilk sahibi, yaratanı, yaşatanı, öldüreni ve yeniden diriltecek olanı odur. İnsanlar ve doğada yaşayan canlılara ait özellikler Allah'a atfedilemez. Allah her şeyin üstünde olan yaratandır. Caferiliğe göre insanlar yaşamak için sadece Allah'a muhtaçtır. Onun dışında hiçbir şeye ihtiyaç yoktur. İnsanlar Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetleri başkasından bilecek olurlarsa şirke düşerler ve dinden çıkmış olurlar. Allah'a ve onun niteliklerine şirk koşan herkes dinden çıkmış sayılır. Bu nedenle tevhid tek varlık kaynağının Allah olduğu düşüncesini savunmaktan ileri gelmektedir. Caferi alimlere göre genellikle tevhid, tevhid-i zât, tevhid-i sıfat, tevhid-i fiil ve tevhid-i ibadet diye dört başlık altında ele alınır (İlhan, 1993: 410-411).

1.2.1.2. Caferilikte Adalet

Caferiliğe göre Allah kulları arasında adaletli davranmaktadır. Allah kullarını yaratıp dünyada sınava tabi tutmakla birlikte aynı zamanda onlara irade de vermiştir. Bu irade ile kişiler kendi hayatlarına yön verirler. Eğer ki kişiler kendi hayatlarında yanlış düşerlerse kendi kendilerine zulm etmiş olurlar. Aynı şekilde yapılacak olan iyiliklerin de bir karşılığı vardır. Allah kullarının amellerini verme hususunda adaletlidir. Bu durum aynı zamanda inananları da adaletli olmaya teşvik eder. Kişiler kendi yaşamlarında adalet ilkesini göz önünde bulundurarak davranışlarda bulunmalıdır (Kaşifü'l-gıta, 1983: 52-53).

1.2.1.3. Caferilikte Nübüvvet

Caferilikte Nübüvvete iman vardır. Yani bu güne kadar gelmiş olan bütün peygamberlerin hak peygamber olduğuna, Muhammed'in son peygamber olduğuna, ondan sonra da peygamber gelmeyeceğine inanılmaktadır. Peygamberlere iman iman şartları arasında sayılmış olup, Allah'ın gönderdiği peygamberleri reddedenlerin dinden çıktığına inanılmaktadır. Caferiliğe göre bütün peygamberler insanları doğru yola iletmek için gelmişlerdir. Fakat insanlar peygamberlerin kendilerine tavsiye ettiği hayatı yaşamayan toplumlar yanlış düşmüştür. Son peygamber Muhammed de Allah'ın kulu ve resulüdür. Muhammed'in geleceği diğer kutsal metinlerde de geçmiştir. Caferiliğe göre gönderilmiş olan bütün peygamberler Allah yolunda olmuşlardır ve toplumlara dini tebliğ etmekle görevli kılınmıştır. Bir toplumda peygamberlerin reddedilmesinin aynı zamanda Allah'ın göndermiş olduğu emir ve yasakların reddine yol açtığından peygamberleri reddedenlerin dinden çıktığına inanılmaktadır. Peygamberlere karşı hakaret ve kötü davranışlar içerisinde olanların ise katline vacip gözüyle bakılmıştır. Bu sebeple dini olan bilgiyi onu getirmekle mükellef kılınmış kişiler olarak belirlenmiş peygamberler arasında sıkı bir bağlantı kurulmuştur (Sarıkaya, 2015: 188).

1.2.1.4. Caferilikte Mead Kavramı

Caferilikte insanların ölümden sonra tekrar diriltileceklerine, hesap gününün görüleceğine, iman sahibi kişiler için cennetin ve azaba uğratılacaklar için cehennem varlığına inanılır. Caferilikte öte dünya görüşü Sünnilikteki görüşlere benzerlik

taşımakla birlikte ayrıca kabirde ve hesap gününde imamlar ile ilgili soruların da sorulacağına inanılmaktadır. Dolayısı ile imamların öte dünyada da farklı bir kategoride değerlendirileceğine yönelik inanç bulunmaktadır. Bu düşünce tarzı ile inananlar arasında imamlar peygamberlere denk bir kategoride değerlendirmemekle birlikte bir kutsiyetin atfedildiği görülmektedir (Sarıkaya, 2015: 188-189).

1.2.1.5. Caferilikte İmamet

Caferiliğe temel teşkil eden en önemli konulardan biri imamettir. İmamet anlayışı dini yorumlama biçimine direkt etki etmektedir. Caferiliğe göre özellikle Ali ve peygamber soyundan gelmiş olan on iki imama inanmak ve onların yolundan gitmek esastır. Müslümanlar daha önce gelmiş olan imamları ve onun yolundan gidenleri kendilerine örnek almalıdırlar. İmamlar gerek geldikleri soy itibari ile gerek de kişisel meziyetleri bakımından diğer insanlardan farklıdır. Bu durumda İslâm dini hakkındaki bilgileri dikkate alınarak dini bir yaşam sürülmelidir. Bu bakımdan imamlar yaşadıkları dönemde Müslümanların en önde geleni ve halifesi olmalıdır. İmamlara uyulması gerekir ki dini mesajlar doğru olarak anlaşılabilir düşüncesi vardır. Caferilikteki imamet anlayışı bağlamında on ikinci imam olan imam Mehdi'nin de bir gayba karışma döneminden sonra tekrar dünyaya geleceği inancı vardır. Bu bakımdan imamların on ikincisinin tekrar yeryüzüne geleceği ve inananların onun etrafında toplanacağına inanılmaktadır. Ayrıca imametinin kutsiyetine öte dünya da yer verilmekte olup imamların İslâm dinini hak bir şekilde yaşamaya çalışmalarından dolayı bir mükâfata tabi tutulacağına ve ümmete şefa'at etme gibi durumlarının olacağına inanılmaktadır (Sarıkaya, 2015: 190-192).

1.2.1.6. Caferilikte İnançla İlgili Diğer Konular

Caferilikle alakalı diğer konular: Rec'at, Beda ve Takiyye'dir. Kelime manası dönüş, dönmek olan rec'at, inananlardan ve Müslüman olmayanlardan bazı kimselerin bu dünyadaki hayat sonlanmadan tekrar dünyaya dönecekleri ile ilgili inançtır. Bu inanca göre sadece on ikinci imam olan imam Mehdi'nin gelmeyeceği, onunla birlikte aynı zamanda İslâm dinini bütün insanlara kabul ettirmek için inançlı kimselerin dünyaya geri geleceği, yine aynı şekilde Müslümanlığın yayılmasına engel olmaya çalışmış olan

kimselerden de tekrar dünya hayatını yaşamak için geleceklerin olduğuna inanılmaktadır. Fakat geri gelmeleri neticesinde tekrar inançlı Müslümanların ve İslâm dinini engellemeye çalışanların karşılaşması durumunda Müslümanların galip geleceği ve diğer kişilerin bir cezaya tabi tutulacağı inancı bulunmaktadır (Aksu, 2003: 391). Caferiliğe göre Kur'an-ı Kerim'de rec'at inancına "Onlar: Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha (bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır, derler." (Mü'min, 40/11) ayetini delil kabul ederek, ayette geçen iki defa ölmek ve iki defa dirilmek ifadelerinin rec'at'e delalet ettiğini ileri sürmektedirler. Rec'at'la alakalı ortaya atılan iddialarda dünya hayatına tekrar gelecek ilk kişinin Hüseyin olduğu, Peygamber ve Ali'nin de tekrar geri geleceği iddia edilmektedir. Mehdi ortaya çıktığı zaman da her mü'minin mezarına gelerek "Ey falanca kişi, sahibin ortaya çıktı, istersen kalk ona katıl, istersen Rabbinin nimetleriyle baş başa kal" söyleneceği iddiası bulunmaktadır. Ali ile birlikte Muaviye ve beraberindekilerin de dünyaya döneceği, Ali'nin Muaviye ve birlikte olduğu kimselerle mücadeleye girip bu mücadeleyi kazanacağına yönelik iddialar bulunmaktadır (Mutlu,1995: 450). Rec'at kapsamında ortaya atılan iddialara karşılık bazı Şii alimler bu durumun dinin içinde olan bir şeyin olmadığını ve şiddetle karşı çıkılması gereken bir durum olduğunu savunmuşlardır. Şii alimlerden Musa Musavi Rec'at İslâm dini ile alakalı bir şey olmadığını, dini bozmaya yönelik iftiraldan ibaret olduğunu, bu iftiraların Pitagor'un tenasüh anlayışına benzerlik taşımakla birlikte Müslümanlığı bozmaya yönelik bir şey dışında bir şey olmadığını belirtmiştir (Musavi, 1995: 162). Şii müelliflerden Rıza Hüseyinleseb ise, Musa Musavi'nin görüşünü kabul etmemekte ve konuyu şu şekilde özetlemektedir:

Şia inancındaki rec'at meselesinin tenasüh inancıyla hiçbir alakası yoktur. Çünkü tenasüh görüşü kıyameti inkâra dayalı, evrenin sürekli bir dönüşüm halinde olduğunu savunan ve her dönemin bir önceki dönemin tekrarı olduğuna inanan bir görüştür. Bu görüşe göre her insanın ruhu ölümden sonra yeniden dünyaya geri döner ve başka bir bedene intikal eder. Oysa rec'at'e inananlar, İslâm'daki kıyamet ve ahret inancına iman etmekte ve bir bedenden

ayrılmış bir ruhun başka bir bedene intikalinin muhal olduğuna inanmaktadırlar (Hüseyinneseb, 2004: 130-131).

Caferilikteki bir başka husus da Beda'dır. Buna göre Allah'ın bir konu hakkında belirli bir şekilde gerçekleşeceğini bildirdiği bir şeyin başkaca bir şekilde gerçekleşmesidir. Bu halde Allah'ın bildirmiş olduğu bir konunun daha farklı bir şekilde oraya çıkma durumu kabul edilmiş olunmaktadır. Caferilikte Beda'nın ortaya çıkışı İmam Cafer'in oğlu İsmail'in imam olacağı yönünde iddiaların ortaya atılması fakat İsmail'in daha İmam Cafer'in hayatta iken ölmesi ile imam olmadığına ya da olamayacağını anlaşılmaması üzerine Allah'ın daha önceden haber vermiş olduğu bir şeyin daha farklı bir gerçeklik olarak açığa çıkması durumu olarak izah edilmiştir. Caferilikte Beda anlayışının İmam Cafer'den itibaren olmuş olan bir şey olduğu anlatılmak ile birlikte bu durumun Allah'ın ilminden bir eksiklik olduğu yönünde anlaşılmaması gerektiği iddia edilmiştir (Fığlalı, 2008: 223).

Caferilikte inanç hakkında bir diğer husus da *takiyye*'dir. Takiyye, "korumak", "sakınmak" manalarında kullanılmaktadır ve Caferiliğe göre, İmam Mehdi'nin gaybetinde takiyye yapmak vaciptir. Ethem Ruhi Fığlalı'ya göre (2008: 223), Al-i İmran 28, Nahl, 106 ve Mü'min 28 ayetlerinde, inanmayan insanların Müslümanların malına ve canına tehdidi sebebiyle bazı hallerde takiyyeye zorunlu haller nedeni ile müsaade edilmiştir. Bu sebeple kişileri can ve malını kurtarabilmek maksadıyla, gerçekte savunduğu inanç ve fikirlerini gizleyebilir ve bunun aksini iddia edebilir. Bu durum bütün mezheplerde olmakla birlikte Şii'deki takiyye biraz daha farklı bir boyutta ele alınmaktadır ve önemli olarak görülmektedir. Bu durum da bazı durumlar için takiyyenin bir ruhsat olarak kullanılmasından ziyade bir azimete dönüştüğüne yönelik bilgiler bulunmaktadır (İlhan, 1993: 426).

1.2.2. Caferilikte İbadet Uygulamaları

1.2.2.1. Caferilikte Namaz

Caferiliğe göre farz olan namazları şu şekilde sıralamak mümkündür: Her gün farz olan beş vakit namaz, Cuma namazı, fitir ve kurban bayramlarının namazları, halkın çoğunu korkutan ve göğe, yahut yere ait herhangi bir olay ve güneş ve ay tutulması

dolayısıyla kılınan âyât namazı, hac töreninde tavaf namazı, nezir, yahut yemin yüzünden ya da vefat etmiş birisinin kaza namazlarını kılmayı vadeden veya ücretle kılmayı taahhüt eden kişinin, meyyit adına kılacağı namazlar ve cenaze namazı. Caferiliğe göre bu sayılanların dışında kalanlar nafîle namazlardır (Kaşîfî’l-gıta, 1983: 59). Dini ibadetler konusunda diğer Müslümanlardan çok farklı pratiklere sahip olmayan Caferiler, normal namaz abdestinde ayaklara meshi kabul eder: mest üzerine meshe ise cevaz vermezler. Fıkıhlarına uygun olarak Türkiye’deki Caferiler de abdest alırken çoraplarını çıkarırlar ve çıplak ayağa mesh ederler. Özellikle Sünnilerle birlikte yaşadıkları bölgelerde bu konuda zaman zaman küçük atışmalar da yapılır. Karşılıklı atışmalarda en çok tekrarlanan: Sünnilerin Caferilere, “Namaza durabilmek için ellerinizi yıkıyorsunuz, yüzünüzü yıkıyorsunuz da en az eller ve yüz kadar kirlenen ayaklarınızı niye yıkamıyorsunuz?” demeleri: Caferilerin de Sünnilere, “hayvan derisinden yapılmış meste mesh veriyorsunuz da, niçin ayağa mesh verenleri kınıyorsunuz?” tarzındaki sözleridir. Yine zaman zaman her iki kesime mensup kimseler birbirlerini bu farklı uygulamalardan ötürü abdestsiz namaz kılmakla suçlarlar. Caferilerin ezan ve ikamet konusunda Sünnilerden en önemli farkı, “Eşhedüenne Muhammeden Resulullah”tan sonra “Eşhedüenne Aliyyen Veliyyullah” ilavesinin yapılması ve “Hayya ala’-felah”tan sonra da “Hayaalâhayri’l-amel” ibarelerinin söylenmesidir (Gölpınarlı, 1987: 200). Türkiye’deki Caferiler ezanı şu şekilde okumaktadır:

Allahü Ekber (4 defa)

Eşhedü en lâ İlâhe illallah (2 defa)

Eşhedüenne Muhammeden Resulullah (2 defa)

Eşhedüenne Aliyyen Veliyyullah (2 defa: bazı yerlerde Eşhedüenne Emire’l-Mü’minîne Aliyyen Veliyyullah şeklinde de söylenir.)

Hayyaala’s-salâh (2 defa)

Hayyaala’l-felâh (2 defa)

Hayaalâhayri’l-amel (2 defa)

Allahü Ekber (2 defa)

Lâ İlâhe illallah (2 defa)

İstanbul'daki Caferi camilerde ezanlar kişiler tarafından okunmaz, teypten verilir. Caferiler bu konuda müctehitlerin sözlü izinleri olduğunu söylemektedirler. Diğer taraftan kasetlere kaydedilmiş olan ezanlar, cami mollalarının okudukları ezanlar olduğu gibi İran'da okutulmuş ezanlar da olabilmektedir. Caferilerde sabah namazı konusunda Sünnilerle bir farklılık yokken, öğle namazı ile ikindi namazı ve akşam namazı ile de yatsı kılınmaktadır. Namazla ilgili olarak Caferilikte Ehli Sünnet'ten farklı olan bir başka husus da secde meselesidir. Caferilere göre secde ancak toprağa ve topraktan biten şeylere (yiyecekler dışında) yapılabilir. İstanbul'daki Caferiler de Hüseyin'in şehit edildiği Kerbela toprağından yapılmış olan mühürlere secde ederler. Mühürlerin kare, dikdörtgen, çokgen ve daire gibi muhtelif şekillerde olanları vardır. Mühürler, her caminin girişinde özel kutu ya da sandıklarda bulunur. Yanında mühür olmayanlar buradan alırlar ve çıkışta tekrar buraya bırakırlar. Günlük namazlarını kılanlar ise, mühürlerini yanlarında taşımaktadırlar. Secde yaparken alırlar mühür üzerine konulur, böylelikle seccadeye değil, Hüseyin'in şehit edildiği Kerbela toprağına secde edilmiş olur (Fıղlalı, 2008: 230).

1.2.2.2.Caferilikte Oruç

Caferiliğe göre oruç, İslâm şeriatının hükmü bakımından farz ve haram olmak üzere üç kısma ayrılır: Farz olan oruçlar da yine, asıl bakımından farz olanlar ve herhangi bir sebep dolayısıyla farz olanlar olarak ikiye ayrılır. Aslen farz olan oruç, Ramazan ayı orucudur. Bir sebep yüzünden farz olanlar ise, kaza, kefarete vb. sebeplerle tutulması gereken oruçlardır. Müstehab olan oruçlar, Recep ve Şaban aylarında ve diğer mübarek günlerde tutulan oruçlardır. Haram olan oruçlar ise, fitır ve kurban bayramında ve kurban bayramının ikinci ve üçüncü günlerinde tutulan oruçtur. Ramazan ayında cemaatle teravih namazı kılmak Ömer b. Hattab tarafından adet haline getirildiği için Caferiler Ramazanda yatsı namazından sonra camide teravih namazı kılmazlar. Bu durumda günlük namazlarını kılanların bile tamamına yakınının teravih ibadeti alışkanlığı olmadığını söylemek mümkündür (Fıղlalı, 2008: 234).

1.2.2.3.Caferilikte Zekât

Caferilikte zekât, namazdan sonra ikinci önemli ibadettir. Bazı rivayetlere göre zekât vermeyenin namazı makbul değildir. Caferilikte de bütün Müslümanlarda olduğu gibi dokuz cins şeyden zekât verilir. Bunların üçü, deve, öküz ve koyundur. Geri kalanı ise, buğday, arpa, üzüm, hurma, altın ve gümüşdür. Ticaret malı ve attan, mercimek vs. gibi yerden biten şeylerden zekât vermek müstehabdır. Nisab miktarı mala sahip olan kişi zekât vermek zorundadır. Kimlere zekât verileceği ise, yine Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi: fakirler, düşkünler, zekât işinde görevli olanlar, kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenenler, köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmışlardır (Kaşifü'l-gıta, 1983: 63).

1.2.2.4.Humus

Caferiliğe göre zekâtтан sonra önemli bir mali ibadet de humustur. Beşte bir anlamına gelen humus, “Bilin ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz şeylerin beşte biri, muhakkak Allah'ın, Resûlünün, yakınlarının, yetimlerin, yoksulların ve yolcularındır...” ayetine dayanmaktadır. Buna göre humus şu yedi şeyden verilir: Savaş ganimetleri, denizden çıkan şeyler, define, maden, kazançla elde edilen kâr, haramla karışmış olan helâl mal, zımmi bir kimsenin Müslümandan satın aldığı yer. Bu saydıklarımızdan alınan humus altı paya bölünür. Üçü Allah'a, resulüne ve resulünün yakınlarına aittir. Bunlar, eğer imam hayatta ise imama, gizli ise, onun naibi olan adil müctehide verilir ve şeriatın, İslâm dininin korunması için önemli görülen dini işlere sarf olunur, yoksullara verilir. Humusun diğer üçü ise, Haşimoğullarından olup kendilerine zekâtın ve sadakanın haram kılındığı yoksullara verilir. Ayette, humusun savaş ganimetleriyle ilgili olduğu açık olduğu halde, Caferi fakihlerin bunu her türlü kazanca da teşmil etmesi Sünni fakihlerce benimsenmediği gibi mutedil düşünen Caferi âlim Musa Musevi tarafından da tenkit edilmiştir. Türkiye'de müctehid bulunmamaktadır. Türkiye'de mukallidi bulunan müctehidlerin “humus toplayabileceklerine” dair izin verdiği mollalar vardır. Humusunu vermek isteyen kimse belgesi olan mollaya humusunu takdim eder (Kaşifü'l-gıta, 1983: 63).

1.2.2.5.Caferilikte Hac

Caferiliğe göre hac, İslam'ın en büyük esaslarından ve en büyük direklerinden biridir. Bu farzın terk edilmesi, "...Artık kim kafir olursa, bilsin ki Allah alemlerden ganidir" ayetinin hükmünce kişinin kafir olacağına bir işarettir. Hac, mal ve bedenle yapılan bir nevi cihaddır, hatta hac, manevi cihaddır, cihadsa gerçek hacdır. İnsan akıllı olur, ergenlik çağına erişir, yol azığına, bineğe kudreti olur, bedeni sıhhatte bulunur, yol da emin olursa, ömründe bir kere haccetmesi farzdır. Caferiler, hac ibadetinin yanında imamların kabirlerini ziyarete de büyük önem vermektedirler. Bilindiği gibi Hüseyin'in şehit edildiği ve halen medfun bulunduğu Kerbela şehri, Şiilerce en kutsal şehirlerden birisidir. Caferilerde, Kerbela'ya gidilip Hüseyin vesile yapılarak dualar yapıldığında bu duaların kabul olacağı, dünyevi isteklerin mutlaka yerine geleceği, hastaların şifa bulacağı inancı da vardır. Bu bakımdan pratikte Caferilerin Kerbela ziyaretine verdikleri önem ve gösterdikleri ilginin hacca gösterilen ilgide fazla olduğu, en azından o ayarda olduğu kesindir. Yine Meşhed şehri de Şiiler için kutsal şehirlerden birisidir. 12 imamdan 8.si olan İmam Ali Rıza'nın kabri burada bulunmaktadır. Bu kabirlerin ziyaret edilmesinin çok büyük faziletleri olduğuna inanan Caferiler, Meşhed'e giymeye de büyük alaka göstermektedirler. Caferiler arasında, hac farızasını yerine getirenlere "hacı" denildiği gibi, Kerbela ziyaretini yapanlara "Kerbayı", Meşhed ziyaretinin yapanlara da "Meşhedi" denilmektedir (Kaşifü'l-gıta, 1983: 64-67).

1.2.2.6.Caferilikte Cihad

Caferiliğe göre cihad, İslâm binasının temelidir. Cihad olmasaydı İslâm, alemlere rahmet ve bütün halka bereket haline gelmezdi. Cihad, düşmana karşı koymak, yeryüzündeki zulüm ve fesada karşı, hak için, gerçek için canla, başla, malla savaşmaktır. Yine Caferiliğe göre cihad, cihad-ı ekber (büyük cihad) ve cihad-ı asğar (küçük cihad) olmak üzere ikiye ayrılır. Cihad-ı ekber, nefisle yapılan cihaddır ve farzları yerine getirmek, haramlardan kaçınmak için nefisle mücadele etmek demektir. Nefisle yapılan cihad, daha önemli ve daha zor olduğu için Peygamber bu cihada cihad-ı ekber (büyük cihad) adını vermiştir. Cihad-ı asğar ise, düşmanla yapılan savaştır, hakkın, adaletin, düzgünlüğün, faziletin, dinin düşmanımla savaşmaktır (Kaşifü'l-gıta, 1983: 68).

1.2.2.7. EmrBi'l-Ma'ruf ve NehyAni'l-Münker

İyiliği emredip kötülüğü yasaklama demektir ve hem şer'an hem de aklen en önemli ictimai farzlardandır, dinin dayandığı esaslardan biridir. İbadetlerin en üstünlerindedir: itaatlerin en yücelerindedir ve cihad kapılarından bir kapıdır. Hakka davettir, doğru yolu gütmektir, sapıklığa ve aslı olmayan şeylere karşı koymaktır. Bunu terk eden topluluğu Allah alçaltmış ve onlara kötülük libasını giydirmiştir. Bunu terk edenler, her saldırganın saldırısına razı olmuşlar, her zalime lokma kesilmişlerdir. Buna uymak her Müslümana farzdır. Ancak Müslümanlar, bu emri yerine getirmezlere İmam, iyiliği emr ve kötülüğü yasaklamaya bizzat kendisi teşebbüs eder. İyiliği emretme ve kötülüğü nehyetmede üç merhale söz konusudur. İlk merhalede kişi uyaracağı kimsenin yaptığı yanlışlığı, suratını ekşitme veya kaşlarını çatma gibi bazı davranışlarıyla hissettirmeli, şayet sonuç alamazsa, ikinci merhalede sözüyle devreye girmeli, yine netice çıkmazsa üçüncü merhalede zora başvurmalıdır (Fığlalı, 2001: 192).

1.2.2.8. Caferilikte Tevelli ve Teberri Kavramları

Tevelli, Allah, Peygamber ve İmamlarla bunları sevenleri sevmek: Teberri ise, Allah'ı Peygamber'i ve İmamlar'ı sevmeyenleri sevmemek demektir. Kur'an-ı Kerim'de Peygamberin ve onunla birlikte olan mü'minlerin kafirlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametli olduklarının ifade edilmesi ve Allah'a ve ahiret gününe inanan toplulukların, -babaları, oğulları, kardeşleri yada akrabaları olsa da- Allah'a ve peygambere karşı gelenlere sevgi gösteremeyeceklerinin belirtilmesi Tevelli ve Teberri anlayışının temelini teşkil etmektedir. Ancak burada dikkat çeken husus, Caferilerin Allah ve Resulünü sevmenin yanına İmamlar'ı sevmeyi de koymuş olmalarıdır. Tevelli ve Teberri prensibi gereği genel olarak Caferilerin birbirlerini sevdikleri ve çeşitli konularda Caferi olanı Caferi olmayana tercih ettikleri bilgisine ulaşılmıştır (Fığlalı, 2001: 194).

1.3.Türkiye’de Caferiler

Türkiye’de genel hatları ile toplumsal yapının göç ekseninde yeniden şekillenme süreci daha önce de belirtildiği gibi 1950’li yıllardan sonra başlamıştır. Bu bağlamda Caferilerin 1950’lere kadar yaşamış oldukları yerler Iğdır, Kars, Ağrı ve bu kentlerin çevreleridir. Türkiye’de yaklaşık olarak 1.5 milyon Caferi olduğu tahmin edilmektedir ve bu sayının 3 milyona kadar çıktığı ile ilgili kaynaklar da mevcuttur. Türkiye’de Caferiler denildiği zaman akla ilk olarak Azeri Türkler gelmektedir. Çünkü Türkiye’deki Caferilerin neredeyse tamamına yakını Azeri Türklerdir (Öztürk, 2000: 35). Azeri Türklerinin de yoğun olarak yaşadığı yer Iğdır ilidir. Dolayısı ile Iğdır ilinde Azeri Türklüğü ile Caferiliğin sentezi durumunda yaşanan bir kültür oluşmuştur. 1950’li yıllardan sonra çeşitli nedenler ile Batıdaki gelişmiş şehirlere doğru başlayan göç hareketi neticesinde Caferiler zamanla özellikle İstanbul Halkalı, Ankara, İzmir, Bursa, Manisa, Kocaeli gibi şehirlere göç etmişlerdir. Bu göç furyası neticesinde zamanla batı illerine göç etmiş olan Caferiler gittikleri yerlerde kalma yönünde yaşam stratejileri geliştirmişleridir. Bu nedenle bir dini alt grup tekrardan yeni bir zaman ve mekân dilimi içerisinde gelişim sağlamaya başlamıştır (Öztürk, 2000: 42-45). Bilinmektedir ki İslâm dini içerisinde gelişim sağlamış olan Sünnilik ve Şiilik sadece düşüncede farklılık değil bütün yaşam alanlarına sirayet eden bir etki alanına sahiptir. Araştırma konumuz da Iğdır ilinden İstanbul Halkalı’ya göç eden Caferilerin kendi dini kimliklerini yaşarken ne tür değişikliklerin etkisinde kaldıkları ve ne şekilde bir cemaatleşme stratejisi izledikleri karşılaşma alanları üzerinden incelemektedir.

II.BÖLÜM

İSLÂMİYET ve ANADOLUDAKİ SEYRİ

2.1.Türklerin İslâm İle Karşılaşması

Anavatanları Orta Asya olan Türkler, İslâm dininden önce genel olarak Gök Tanrı inancını benimsemişlerdir. Bununla birlikte Şamanizm, Maniheizm, Atalar Kültü gibi farklı inançlar da Türkler arasında yayılma alanı bulmuştu (Kafesoğlu,2000: 297). Fakat 751 yılında yaşanmış olan Müslüman Araplar ile Çinliler arasındaki Talas Savaşı'yla birlikte Türkler İslâm dini ile tanışmışlardır. Müslüman Arapların yanında savaşan Türkler İslâm dinini yakından tanıma imkânı bulmuşlardır. Dört halife ve Emeviler döneminde Türklerin İslâm ile karşılaşmalarına rağmen Türk boyları içerisinde Müslüman olan boy yoktur. Bu durumun Emeviler'in Arap milliyetçiliğine önem veren anlayışından kaynaklandığı düşünülmektedir. Abbasi döneminde ise Türkler Müslüman Araplar ile daha güçlü ilişkileri kurmaya başlamışlardır. Özellikle 751 tarihinde yaşanmış olan Talas Savaşı Türklerin İslâm dinini benimsemelerinde etkili bir rol oynamıştır. Türklerin savaşçı kimliklerinden dolayı Abbasiler Türkleri bu yönde motive etmiş ve onlara askeri alanda görevler vermişlerdir. Bu durumun da etkisiyle de Samarra gibi askeri şehirlerin kurulmasının yolu açılmıştır. Abbasilerin Arap olmayan toplumlara karşı geliştirmiş olduğu hoşgörülü anlayış neticesinde ilk Müslüman Türk devletleri olan Tolunoğulları, İhşidler bu dönemde yer almıştır (Kafesoğlu, 2000: 298-299).

Araştırma konumuzu teşkil eden Caferilerin halihazırdaki durumunu ve göç dediğimiz mesele bağlamında bir dini grubun geliştirmiş olduğu yaşam stratejilerini anlayabilmemiz için öncelikle bugünkü toplumsal dinamikleri oluşturan tarihsel arka planı anlamamız gerekmektedir. Türkler anavatanları olarak kabul edilen Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına tarihin çeşitli dönemlerinde göç etmişlerdir. 751 yılında Araplar ile Çinliler arasında yapılan Talas Savaşı ile birlikte Türkler Müslüman Araplar ile karşılaşmışlardır. Bu durum aynı zamanda Türklerin İslâm dini ile bir karşılaşma alanı içerisine girmelerine imkân sağlamıştır. Öte yandan İslâm dininin ilk belirli yılları dışında yaşanmış olan hadiseler nedeni ile Müslümanlar arasında

farklılaşmalar başlamıştır. Dört halife döneminin sonlarında halifenin kim olacağı ile ilgili yaşanan sorunlar neticesinde Ali Hariciler tarafından öldürülmüş ve Hz Hüseyin de Kerbela'da Muaviye'nin oğlu Yezid komutasındaki askerler tarafından öldürülmüştür. Bu durum aynı zamanda tarihsel bir kırılmanın da başlamasına neden olmuştur. İslâm dini içerisinde Şiiilik, Sünnilik gibi bir ayrışmanın da tohumlarını atmıştır. Bu ayrışma Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerindeki sürece de etki etmiştir. Türklerin eski inançları olan Maniheizm, Budizm ve Şamanizm'e bazı bakımlardan benzeyen Şiiilik, Alevilik ve Tasavvuf Müslümanlığın Türklerin içerisinde hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır (Yıldız, 2014: 3-5). Türklerin zamanla Anadolu coğrafyasına yerleşik hayata geçmeye başlaması ile birlikte yeni bir toplumsal organizasyon açığa çıkmaya başlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti kurulurken Anadolu'daki Türklerin çok büyük bir çoğunluğu yerleşik yaşama geçmiş durumdaydı. Türklerin Anadolu coğrafyasında kurmuş oldukları devletler başka bir tarihsel kırılmayı da açığa çıkarmıştır. Anadolu coğrafyasında kurulmuş olan Selçuklu Devleti, Farsça'yı resmi bir dil olarak benimsemiş, Farsî kökenli olanlardan elit bir tabaka kurmuştur. Bir de Türkçe konuşan halk kitlesi vardı. Bu durum Osmanlı Devleti'nde de devam etmiştir. Osman Devleti'nde de aynı şekilde devletin yönetiminde en stratejik alanlar olan askeri alan ve bürokrasi yabancılara bırakılmış ve toplumsal organizasyonun yapısı gereği Arapça ve Farsçanın etkisiyle Türkçe bir karışıma uğrayarak Osmanlıca denilen yeni bir yapıya dönüşmüştür (Kafesoğlu, 2000: 234). Türk devletlerinin kurucuları kendilerini Oğuz olarak tanımlamış ve etrafındaki Türkmenleri merkezden uzak tutmuşlardır. Bu da Oğuz ve Türkmen olmak üzere ikili bir kategorik yapıyı açığa çıkarmıştır. Göçmenliği hala belirli ölçülerde devam ettiren Türkmenler devletin otoriterleşmesi nedeniyle çevrede kalmıştır. Şerif Mardin'in tabiri ile kenarda kalan Türkmenlere Anadolu coğrafyası ve İran Platosu arasında Şah İsmail Safevilerin Şii politikasının da etkisiyle kendilerine seslenmiştir ve hem dindeki dual yapı hem de Türkler arasında oluşturulmuş olan dual yapının sonucunda bugünkü manada Türklerin Anadolu'daki toplumsal yapısından görece farklı bir toplumsal organizasyon açığa çıkmıştır. Iğdır ili de bu çakışmaların yaşandığı bir alan olarak karşımıza çıkmıştır. Şiiilerin yoğunlukla yaşadığı İran'a sınır olan Iğdır'daki Azeri

milliyetine mensup ve Şiiliğin en güçlü kolu olan Caferilik inancıyla yaşayan kişiler Türkiye toplumunun genelini yansıtmayan ilişki ağları içerisinde yaşamaktadırlar. Gündelik yaşamlarını devam ettirirken sürekli etkileşim halinde oldukları farklı ülke ve farklı mezheplere inananları bir alt kültürün oluşmasını ve yeniden tetiklenmesini sağlamaktadır (Yıldız, 2014: 5).

2.2.Şiilik Ekseninde Türk Müslümanlığı

Toplumların birbirini etkilemeleri ve birbirlerinin kültürlerini tanımalarında savaşların çok etkili olduğu bilinmektedir. Türklerin İslâm'ı benimsemelerinde savaşlar çok etkili olmuştur. Fakat savaşlar Türklerin Müslümanlaşmasının tek etkeni değildir. Müslümanlığın Türklerin içerisinde hızlı bir şekilde yayılmasının bir başka nedeni de tasavvuf dervişleridir. Çünkü tasavvuf dervişlerinin Türklerin şamanlarına benzeyen yönleri Müslümanlığın Türkler arasında kabul görmesini önemli derecede etkilemiştir. Buradan hareketle de şunu söyleyebiliriz ki Orta Asya Türkleri içerisinde Maniheizm, Budizm, eski Türk inançlarına benzeyen Şiilik, Alevilik ve Tasavvuf ile Müslümanlığın yayılma alanı bulunduğu söylenebilir (Yörükan, 2015: 22).

Emevilerde Arap milliyetçiliği ve buna bağlı olarak Arap olmayan milletlere yönelik itici anlayışına karşılık, Şii ve Abbasi daileri yani “insanları kendi din veya mezhebine çağıran kimseler” diğer toplumların içerisinde büyük ölçüde yayılma gayretinde bulunmuşlardır. Bu durumda Müslümanlığın İranlılar ve Türkler içerisinde yayılması çok hızlanmıştır. Tanışma imkânı buldukları toplumlara giderek karşılaştıkları inanç ve gelenekleri kendi İslâm anlayışları ile birlikte harmanlayarak anlatan dailer farklı toplumları kendi etki alanlarına almışlardır. Karahanlılardan önce bile buna benzer olarak sufi dervişlerinin de etki yarattığı bilinmektedir. Horosan'da faaliyet halinde olan BelhliŞakik b. İbrahim el-Ezdi ve İbrahim B. Edhem'in bu tip gayretleri sonucunda Taşkent Türkleri, Karluklar ve Uygurlar arasında Şii özlere karışmış bir İslâmi görüş oluşmuştur (Yörükan, 2015: 23-25).

Franz Babinger, “Anadolu'da İslâmiyet” isimli çalışmasında Rus tarihçilere dayanarak Seyhan Nehri'nin arkasında kalan Maverâünnehir'e Sünni İslâmın ciddi bir şekilde giremediğini, bu kesimin Alevilerin etkisi altında kaldığını belirtmektedir. Hatta buradakilerin ehli sünnet düşmanı olduklarını iddia etmektedir. Vezir Nizamülmülk'ün

de yazdığı siyasetnamesinde Türk boylarının ne kadar İranileşmiş ve Şii fikirleriyle işlenmiş olduklarına değindiğini yazmıştır. Ancak burada Ali ve ehli beytsevgisi bir etkileniştir. Bunu bugünkü manada bir Sünnilik ve Şiilik olarak algılamak yanlıştır (Babinger-Köprülü, 2003: 14).

Türkler arasında Müslümanlığın yayılmasında etkili olan kişilerden biri Hallac-ı Mansur'dur. Hallac-ı Mansur birçok şehri gezmiş ve fikirlerini anlatmıştır. Böylelikle Türk boyları Hallac-ı Mansur'un etkisinde kalmışlardır. Anadolu'da Aleviliğin yayılmasını sağlayan bu boylardaki 'Hac, Allah sevgisini hissetmek ve yönelmektir' şeklindeki anlayışı Hallac-ı Mansur'un görüşlerinin etkisiyle oluşmuştur. Hallac-ı Mansur Türk boylarını etkilemekle birlikte Türklerin içerisinde yetişmiş önemli düşünce adamlarını da etkilemiştir. Bunlardan birisi de onun Ene'l Hak görüşüne hak veren Ahmet Yesevi'dir (Küpeli, 2017: 54).

Türklerin Anadolu'ya akınlar düzenlemesi ve yerleşmeleri sonucunda Türkler arasında Müslümanlığın yayılması hususunda çok ciddi bir öneme sahip olan kişi Yesevilik tarikatının kurucusu Hoca Ahmet Yesevidir. "Divan-ı Hikmet" eserinin yazarı olan Hoca Ahmet Yesevi, tarikatı vesilesiyle çok geniş bir mürit kitlesine sahip olmuştur. Hoca Ahmet Yesevi'ye halifelik yapan kişiler geniş coğrafyalarda irşad görevini üstlenmişlerdir. Onun on iki bini kendi yanında olmak üzere doksan bini de uzak bölgelere giden yüz bini aşkın müridi olduğundan bahsedilir. Bu sayı Ahmet Yesevi'nin Türkmenler üzerinde ne denli nüfuz sahibi olduğunu kanıtlamaktadır. Burada değinilmesi gereken bir husus şudur ki Ahmet Yesevi, Hanefi fihhına mensup biridir ve o günkü şartlardaki Şiilik ve Sünniliğin günümüzdeki haliyle açıklamak yanlış bir tanımlama olur (Yörükan, 2015: 25-28).

Türklerin Müslümanlıkla tanışmalarında dailerin ve tasavvuf dervişlerinin etkisi büyüktür. Fakat Türklerin İslâmi bir nitelik sahibi kişilerle ve akımlarla karşılaşmasında konumuz çerçevesinde Şii özlerin bulunup bulunmadığı önem arz etmektedir. Türklerin Müslümanlıkla karşılaşma alanı bulunduğu zamanlarda hem Türk boyları bir etki sürecinde kalmıştır hem de bu günkü manada bir akım olarak Şiilik ve Sünnilik teşekkül etmemiştir. Bu nedenle Türkler arasında münhasıran Şii karaktere sahip bir boya rastlanmamıştır. Sadece Şii olan bazı unsurlar Türklerin gelenekleri ile

karışmıştır. Bu durumun nedeni Türklerin karşılaştıkları İslâmî yorumların özellikle Şamanizm'e benzeyen yönleri içerisinde taşınmasıdır. Bu karışım daha sonrasında Anadolu Aleviliği dediğimiz İslâmî yorumun da açığa çıkmasının yolunu açmıştır. Buradan hareketle diyebiliriz ki Ali ve imamlara olan sevginin etkisinde bir Müslümanlaşmanın olduğu söz konusudur (Yörük, 2015: 28).

Çalışmanın bu aşamasında açıklanması gereken bir başka konu da Ali ve İmamete karşı bir bağlılık sadece Şii'de görülen bir husus olmadığıdır. Müslüman olup olmadıkları tartışmalı olan Batıniler de bu konuda etki sahibidirler. 8. ve 9. Yüzyıllarda Türkler arasında etki oluşturmaya çalışan Hurremilik, Müslimilik, Rızamilik gibi akımlar Batini fikre dayanmaktadır. Bu akımların Türkler içerisinde yayılma alanı bulmasının sebebi Türklerin konar göçer bir yaşam sürmeleri, dolayısıyla kendi yaşam şekillerinden kaynaklanan pratiklerle uyumlu fikirlerin olmasıdır. Bu akımların namaz, oruç, hac, zekât gibi konulardaki ortaya attıkları fikirler Türkler için daha kolay bir şekilde yaşanabilir olarak görülmüştür. Türklerin değişen toplumsal koşulları bağlamında da öğrenmiş oldukları İslâmî yorumlar daha sonrasında Alevilik, Bektaşilik gibi akımlara daha sorunsuz geçmelerinin önünü açmıştır. Türklerin konar göçer yapısından kaynaklanan hayat şartlarının yanında Şii özlü ya da Batini özlü İslâmî yorumların Türklerin arasında yayılmasının bir diğer sebebi de Türklerin şehir merkezlerinden uzak olmaları ve yaşadıkları yörenin sorumluluğunu elinde bulunduran kişilerin Şii özlere karşı tavrının ılımlı olmasıdır (Küpeli, 2017: 55-60).

2.3.Şiiğin Anadolu'daki Hayat Üzerindeki Etkisi

Türkler Anadolu'ya ilk defa Sakalar ve Hunlar döneminde gelmişlerdir. Abbasiler döneminde Türkler Abbasi ordularında görev alarak Anadolu'ya gelmişlerdir. Fakat bu dönemlerde Türkler Anadolu'da fazlaca bir varlık gösterememişlerdir. Büyük Selçuklu Devleti'nin Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordularını yenmesi ile birlikte Türkler Anadolu coğrafyasında yerleşebilecekleri alanlar bulmuşlardır. Türklerin Anadolu'ya göçleri Orta Asya'da yeni göçleri de tetiklemiştir (Şeker, 2011: 3-5).

Türklerin Anadolu'ya olan göçleri iki farklı etki bağlamında olmuştur. Birinci etki Selçuklu Devleti'nin güçlü olması ve buna bağlı olarak Türklerin Anadolu'ya girme şansı bulmalarıdır. Bu göçler zamanla Haçlı Ordularının karşı savaşlar başlatması ile

Türklerin İç Anadolu'ya kadar çekilmelerine neden olmuştur. İkinci etken ise 8. Yüzyılın ortalarında başlayan Moğol istilasıdır. Moğollar geldikleri bölgelerde kendilerinden önceki toplumların kültürlerini tahrip ettiği, şehirlerini yaktığı için Moğollar karşısında tutunamayan Oğuz Türkmenleri Anadolu'ya göç etmiştir. Bu sayede bir önceki yaşadıkları toplumsal alanda Müslümanlığın etkisinde olan Türkler Müslümanlığın Anadolu'ya gelmesine vesile olmuştur (Şeker, 2011: 65-68). Farklı toplumsal alanlarda yaşamış olan ve zaten göçmen bir karaktere sahip olan Türkler geldikleri yerlerin kültürel özelliklerini de bünyelerine katarak heteredoks bir din anlayışı geliştirmişlerdir. Ayrıca Moğolların istilasından kaçmak zorunda kalan tek topluluk Türkler olmamıştır. Moğolların istilası karşısında tutunamayan birçok topluluk ve tarikat Anadolu'ya gelmişler ve bizatihi Moğol istilası heteredoks bir dini anlayışın olmasına neden olmuşlardır. Anadolu'ya gelen sufi dervişleri ve dailer de buradaki dini yaşam biçimine etki etmiştir (Ocak, 2018: 46).

Moğol istilası önünden kaçarak Anadolu'ya gelenler içerisinde en büyük etkiye sahip olan Yesevi dervişleridir. Maveraünnehir, Harezm ve Horasan'dan gelen bu dervişler beraberinde Ahmet Yesevi'nin tasavvuf görüşlerini de getirmişler ve Anadolu'ya yaymışlardır. Bunlar din adamı olmalarının yanında büyücü, hekim ve şair olarak Şamanları hatırlatmaktadır. Bu dervişler genelde Türkmen boylarına öncülük ederek onları Anadolu'ya getirmiş ve Anadolu'ya geldikten sonra da liderliklerini devam ettirmişlerdir. Bu dervişlerin arasında daha sonra Babai isyanını çıkaracak olan Baba İlyas gibi önemli şahsiyetler de vardır. Anadolu'ya gelen dervişler sadece yesevi dervişler değildir. Sünni eğilimli tarikatlardan olan Kübreviyye ve Sühreverdiyye gibi tarikatlar da Anadolu'ya gelmişlerdir. Moğolların istilası nedeniyle Anadolu'daki sosyal hayat da başka bir boyut kazanmıştır. Farklı inanç ve kimliklere sahip olan toplulukların gelmesi ile birlikte yeni bir toplumsal organizasyon açığa çıkmıştır. Nihayetinde Moğollar da Anadolu Selçuklu Devletini de kendilerine bağlayarak Anadolu'ya girmiştir. Bu durum Anadolu coğrafyasının çok karmaşık bir hal almasına neden olmuştur (Ocak, 2018: 48-49).

2.4.Osmanlının Kuruluşunda Şiiilik

Osmanlı devleti bir beylikten dünyanın üç kıtasında nüfuz sahibi bir İmparatorluk konumuna kadar yükselmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu gelişimi sağlamasında Bizans Devleti'nin ve Rumların önem sahibi olduğunu belirten görüşler açığa çıkmak ile beraber Fuat Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan Osmanlı devletinin büyük gelişim sağlamasındaki etkenin kendi bünyesinde getirdiği özelliklerde olduğunu savunmuştur. Buna göre Türkler, Türk İslâm dünyası içerisinde yoğun bir şekilde Anadolu coğrafyasına gelmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türkler içerisinde kendilerini yönlendiren dervişler de bulunmuştur. Anadolu'ya gelen dervişler özellikle Bursa ve Edirne saraylarında tekke ve vakıflar kurarak bölgede nüfuz sahibi olmuşlardır. Böylelikle Şii bir etkinin altında oldukları değerlendirilen dervişler Osmanlı devletinin kurulmasında önemli rol almışlardır. Orhan Bey'in Geyikli Baba'ya 'baba şarabı sever', sözünü söyleyerek şarap yollaması örnek olarak gösterilebilir (Ay, 2014: 70).

Abdalan-ı Rum veya Rum Abdalları olarak bilinen bir zümre içerisinde Baba İlyas'ın halifeleri ve müritleri, Muhlis Paşa'nın halife ve müritleri, Hacı Bektaş-ı Veli'nin halife ve müritleri, Sarı Saltuk, Barak baba gibi dervişlerin halife ve müritleri bulunmaktadır. Bu dervişleri içerisinde Geyikli Baba, Abdal Musa, Kumral Abdal, Abdal Murad, Abdal Mehmet, Doğlu Baba, Baba Postunpuş ve Baba Muhlis önemli yerlere sahiptirler. Burada bilmemiz gereken, bu dervişlerin Anadolu'nun hemen her yerine dağıldıkları, Osmanlı iktidarından aldıkları destekle gittikleri yerlerde zaviyeler ve tekkeler kurup, buralarda toprak işleri ve din propagandası ile ilgilendikleridir. Bu dervişlerin faaliyetleri ile aynı zamanda Anadolu'ya gelen göçebelerin de iskânı sağlanmakta ve bunların herhangi bir karışıklık çıkarmasına engel olunmaktadır. Yani "kolonizatör" olarak nitelendirilen bu dervişlerin faaliyetleri ile Anadolu kısa zamanda Türkleşmiş ve İslâmlaşmıştır. Aynı zamanda fethedilen topraklarda düzenli iskanın sağlanması ve bu toprakların elde tutulması kolaylaşmıştır (Fığlalı, 2008: 126).

Şu halde Osmanlı beylerinin bu yakınlıklarının temelinde dervişlerin iskân politikalarında oynadıkları rol etkili olmaktadır. Ancak bu dervişlerde o günkü toplumsal organizasyonun muhtevası gereği Şii nitelikler mevcuttur. Ayrıca Rum abdallarının mensup oldukları tarikatların birtakım Şii ve Batini inançları

benimseyerek heterodoks bir İslâm anlayışı oluşturduğu da düşünülürse: buradan yola çıkarak ilk Osmanlı beylerinin ve Rum abdallarının, ehl-i beyt ve on iki imam inancına yabancı olmadığı söylenebilir. İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun 1316 yılında İslâm dinine girip İmamiyye mezhebini benimsemesi ve ardından da Timur'un istilasından sonra Anadolu'da Şii ve Batıni kaynaklı din propagandasının yapıldığını da unutmamak gerekir (Fırlalı, 2008: 128).

Osmanlı'nın kuruluşunda ve gelişiminde rol oynayan bir diğer zümre ise Ahiyan-ı Rum'dur. Bunlar hem Anadolu'nun hem de Rumeli'nin Türkleşip Müslümanlaşmasında etkili olan zümrelerden biridir. Kolonizatör olarak tanımlayabileceğimiz ahilerin, İslâmi yorumları hakkında fikir edinebilmek için ahilerin anayasası durumundaki "Fütüvvetnamelere" bakmak gerekir. Burada Ali sevgisi ve on iki imama saygı üst düzeydedir. Sadece Şii değil Batıni izlere rastlanılan ahilikte Ali ve on iki imama övgülere sıkça yer verilmiştir. Fakat doğrudan bir Şii hareket olduğu söylenemez (Ay, 2014: 72-74).

2.5.Osmanlıda Sosyal Sistem Organizasyonu

Osmanlı Devleti, devleti organize ederken askeri ve bürokratik alanlarda yabancı milletleri söz sahibi kılmıştır. Bu durum Türk olmayanların merkezileşmesi anlamına gelmektedir. Devletin kuruluşunda aktif rol oynayan Oğuzlar ikili bir kategori vasıtasıyla Türkmen olanları devletin kilit noktalarından ve önemli merkezlerinden uzak tutmuştur. Zaten göç ile gelen Türkmenlerin yerleşik yaşama ile ilgili pratikleri tam olarak özümsememelerinden kaynaklı bu durum devamlılık kazanmıştır. Kısaca problemin temelini teşkil eden şey Türk toplumsal yapısının bizatihi kendisidir. Bu bakımdan ikili yapıların nasıl oluştuğunun ve diğer ikili kategorileri (Sünni- Şii vb.) ne şekilde etkilediğinin sebeplerinin saptanması gerekmektedir. Çünkü bu durum yaşanan toplumsal alanları etkilediğinden tüm yaşam pratiklerinin değişiminde etki sahibidir (Ocak, 2018: 63).

Osmanlı Devleti'nde de merkezde Ortodoks olarak tanımlayabileceğimiz Sünni kesim çevrede bıraktıkları Heterodoks kesim olan Şii kesimini incelemek bu safhada yararlı olabilir.

2.5.1.Ortodoks-Heterodoks ayırımı

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu zamanlarda Anadolu coğrafyası incelendiğinde Anadolu'daki Türk boylarının çok büyük bir çoğunluğu yerleşik yaşama geçmişti. Bu durum mimari eserlerden, hukuk anlayışından, kendilerini idare etme biçimlerinden ve ticaretlerini ne şekilde yaptıklarından açıkça anlaşılmaktadır (Ay, 2014: 77).

İlber Ortaylı (2016: 261) bu konuda şunu demektedir:

“Göçebe federasyonları halindeki Danişmentli veya 15.Yüzyıl İran'ındaki Türkmen Akkoyunlu Devletleri gibi siyasal kuruluşlar dağılmaya mahkumdu. Anadolu'da ise Selçuklu bir yandan yerleşik toplumun düzenini korurken, bir taraftan da göçebelerin eritilmesi ve bertaraf edilmesiyle uğraştı. Ancak bu konuda kesin başarıyı Osmanlılar 15. Yüzyılda sağlamış görünüyor”.

Anadolu'daki yerleşik hayatın gerekleri Türkmenlerin konar göçer yapısıyla temelden farklılaşmaktaydı. Osmanlı Devletinde de yerleşik yaşam kurallarına dayalı bir düzen kurulmaya çalışılmıştır. Bu noktada Osmanlı Devletinin avantajına olan durum tarihsel olarak kendisinden önceki devletlerin yerleşik yaşama yönelik toplumsal organizasyon kurma gayretleridir. Ancak 13. Yüzyılda Moğol istilasının sonucunda Moğollardan kaçan Orta Asya'dan, Azerbaycan'dan ve İran'daki göçmen Türkmenlerden oluşan grupların Anadolu'ya gelmesi Osmanlı Devletinin organizasyonuna ciddi şekilde etki etmiştir. Dolayısıyla Anadolu'da karmaşık-heterodoks bir toplumsal yapı devamlı bir şekilde tetiklenmiştir (Şeker, 2011: 20).

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında padişahlar genellikle Orta Asya'dan getirdikleri Türkmen-Oğuz anlayışıyla hareket etmişlerdir. Göçlerle birlikte gelen Oğuzların üzerinde nüfuz sahibi olan babalar, abdallar, horasan erenleri, dervişler kâfir olarak tanımlanan Bizans'ın sınırında olan Osmanlı ile iyi bir diyalog içerisindeydiler. Dolayısıyla Osmanlı Devletinin ilk dönemleri için söylenecek şey, bu dönemde İslâm dininin temel akayitlerinden ziyade cihat ve gaza ruhu temelli bir etkileşimin olmasıdır. Yeni kazanılan topraklar göçmenlik ruhu ile de daha fazla uyumlu idi. Bu durumu kanıtlayan bir özellik de bu dönemde medreseler yerine tekke ve zaviyelerin daha yaygın olmasıdır. Yine aynı şekilde dergâhlar da buna örnek verilebilir (Şeker, 2011: 24-26).

Zamanla devletin kurumsallaşmaya başlaması, devleti bir nizam oluşturmaya doğru itmiştir. Devlet içerisinde bir bürokratik alan ve hukuk anlayışı geliştirilmeye başlanmıştır. Bu durum medreselerin ön plana çıkmasını da sağlamıştır. Medreselerle birlikte merkez-Sünni akım birleşmesi ve giderek güçlenen bir merkez anlayışı açığa çıkmıştır. Oluşturulan yerleşik medrese anlayışı Türkmen olanların hayat tarzına hitap etmekten uzaklaşmıştır. Devşirme sistemi ile merkezde kurulan yeniçeri sistemi merkezde düzenli bir ordu olarak açığa çıkıp gaza anlayışına sahip Türkmenleri de çevreye doğru itmeye başlamıştır. Dolayısıyla da bir kenarda kalmışlık ortaya çıkmaya başlamıştır (Ay, 2014: 79).

15. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı artık merkezileşme ile ilgili çok hızlı mesafe kat etmeye başlamıştır. Yerleşik yaşama alışmış, devletin kurumsallaşmasını destekleyen yerleşik vergi anlayışını benimsemiştir. Konar göçerliği yaşam biçimi olarak gören Türkmenleri iyice dışarıda bırakmıştır. Mahalli idarecilerin vergilerin tahsili noktasında Türkmenler ile yaşadıkları sorunlar Türkmenlerin yaşam biçimlerini değiştirmeye ya da merkezin biraz daha dışına doğru harekete zorlamıştır (Ay, 2014: 80).

Şerif Mardin'in terimiyle kenarda kalan Türkmen geleneklerine bağlı göçebe ve kısmen köylü kitlelerle, merkezde bürokrasi ve kentler birbirine yabancılaşmıştı (Mardin, 2003: 19). İşte tam olarak bu sosyolojik ortamda Şah İsmail kenarda kalmış Anadolu Türkmenlerine seslendi. Tarihin eski çağlarından beri Anadolu yarımadası ve İran Platosu çarpışmıştı. Yine aynı jeopolitik, Türkmen-Oğuz boylarından iki hükümdarın şahsında iki ayrı devlet karşı karşıya gelmişti. Böylece anlaşılıyor ki: günümüzde var olan artık keskin çizgilerle çizilmiş olan Alevi, Şii ve Sünni ya da merkez ve çevre ayırımı Selçuklu İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde henüz yoktu. Bu ayırım sonradan Safeviler'in Şiiliği devletin resmi mezhebi olarak belirlemesiyle keskinleşmiş ve Osmanlı Devletinin sonraki politikaları sebebiyle bu günkü halini almıştır (Küpeli, 2017: 93-108). Bu açıklamalar konumuza temel oluşturması bakımından önemlidir.

III.BÖLÜM

GÖÇ ve TOPLUM

3.1.Göç Kavramı

Günümüz toplumlarının değişiminde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkan göç kavramı, muhtevası ve önemi itibari ile birçok bilimin konusu haline gelmiştir. Bu durum aynı zamanda göç dediğimiz meselenin kavramsal olarak tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Göç ile ilgili çalışmalar incelendiğinde en geniş manada iki mekân arası yani iki farklı coğrafi alan arasındaki nüfus değişimi olarak tanımlanmaktadır (Akkayan, 1979: 20).

Birçok nedenin göçe yol açabildiği, aynı etkenin etkisinde göçün farklı mekân ve zamanlarda farklı sonuçlara yol açabilmesinden dolayı kesin bir göç tanımının yapılması çok zordur. Bu noktada göçü tanımlama çabalarının ortak özelliği kişilerin yaşamlarının bir bölümünü ya da tamamını geçirmek için yaşadığı bir yerden başka bir yere doğru ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, kısa, orta veya uzun vadeli; geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004: 6).

3.2.Göç Teorileri

Göç konusunda göçün odaklandığı meselelere bağlı olarak çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu teorilere araştırma konumuzun sınırlılıkları çerçevesinde değinmek çalışmamızın daha anlaşılır olmasına zemin hazırlayacaktır.

3.2.1.Ernest George Ravenstein’in Göç Kanunları

Ravenstein’in 1885 yılında kaleme almış olduğu “Göç Kanunları” isimli makalesi göç hakkındaki ilk çalışma olarak kabul edilmektedir. Ravenstein, Dr. William Farr’ın göç hakkındaki hiçbir kanun ileri sürülemeyeceği fikrini çürütmek için endüstrileşme ve kentleşmeyi merkeze alarak bir teori geliştirmiştir (Yalçın, 2004: 22). Ravenstein’in geliştirmiş olduğu teoride göçü etkileyen birçok faktör olmakla birlikte en önemli ve başat faktörün ekonomi olduğu ileri sürülmektedir. Bu bakımdan göç, endüstrileşme ile birlikte yeni iş imkânlarının ve ulaşım ağlarının oluşması sonucunda insanların

daha iyi ekonomik şartlara sahip olmak için bir nüfus hareketinde bulunması olarak açıklanmıştır. Bu bakımdan gelişen ekonomik sistemler ile birlikte göçlerin de sürekli artan bir yapıda olduğu savunulmuştur (Yalçın, 2004: 23).

Ravenstein göç hakkındaki teorisinde yedi kanun belirleyerek göçlerin bu kanunlar etrafında geliştiğini savunmuştur (Abadan-Unat, 2002: 4-5). Bu kanunlar kısaca şöyledir:

- a. Göçlerin geneli kısa mesafeli ve endüstrileşmeye doğru yöndedir.
- b. Bir şehirde hızlı bir ekonomik gelişme yaşandığında, bu durum hem kırsal kesime hem de çevredeki şehirlere nihayetinde de tüm ülkeye etki eden aşamalı bir göç dalgasına yol açar.
- c. Göç bir amaç değildir. Göç eden kişiler göç vasıtasıyla amaçlarına ulaşmayı hedefler. Bu amaç iki yönlüdür. Hem kentteki işgücü ihtiyacının karşılanması hem de kişilerin istemiş olduğu ekonomik koşullara ulaşması amaçtır.
- d. Göçler için hedef noktası olan şehirler aynı zamanda yeni göçler için bir ayrılma alanıdır.
- e. Göçmenlerin uzun mesafeli göçleri endüstrileşmiş yerlere doğru olmaktadır.
- f. Göçmenler görece daha çok kırsal kesimde yaşayan insanlardır. Kentliler daha az göç etme eğilimindedir.
- g. Erkekler kadınlara göre daha az göç ederler.

3.2.2.Kesişen Fırsatlar Teorisi

Kesişen Fırsatlar Teorisi 1940'lı yıllarda Kim Stouffer tarafından ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre, bir yerdeki iş olanaklarının çokluğu, oraya göç olmasını etkiler. Bir başka deyişle ekonomik olanaklar göçü etkileyen bir faktör olarak açığa çıkmaktadır. Kişilerin yeni ekonomik fırsatlar elde edebilmek için yaşadığı yeri değiştirdiğini savunan görüştür (Yalçın, 2004: 28-29).

3.2.3.İtme-Çekme Teorisi

İtme-Çekme teorisinde göçmenlerin göç etme durumları hem göç veren yerlerin hem de göçün hedef yerlerinin şartları vurgulanır. Bu teoriye göre her yerin itici ve çekici

yanları vardır. Bu itici ve çekici yanlar da kişiler üzerinde farklı etkilere sahiptir. Kimi insanlar kendi yaşadığı alanın itici özelliklerinden dolayı göç etmeyi tercih edebilir. Kimileri ise bu itici şartlarla mücadele edip göç etmemeyi tercih edebilir. Bu durum yine aynı şekilde göç edilen yer için de geçerlidir. İtme-Çekme teorisi kişilerin bireysel iradelerini ve kendilerini gerçekleştirmelerini ön plana çıkaran bir teoridir (Yalçın, 2004: 30-35).

İtme-Çekme Teorisine göre göç olayında dört faktör etkilidir. Bu dört faktör çerçevesinde göçmenler göç edip etmeyeceklerine karar vermektedirler:

- a. Yaşanılan yer ile ilgili faktörler
- b. Gidilmesi düşünülen yer ile ilgili faktörler
- c. İşe karışan engeller
- d. Bireysel Faktörler

3.2.4.Ağ (Network) Teorisi

Göç teorileri incelendiğinde genel olarak ekonomik temelli ve zaman olarak donuk teoriler karşımıza çıkmakta idi. Fakat *İlişkiler Ağı Teorisi* olarak da adlandırılan Ağ (Network) Teorisi belirli bir tarihsel akışı dikkate alarak bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu teoriye göre, göç edilen yer ile hedef olarak seçilen yerler arasında belirli toplumsal ağların bulunmakta olduğu ve bu toplumsal ağların yeni göçlerin oluşmasında etki sahibi olduğu savunulmaktadır (Yalçın, 2004: 49-51).

Göçmenlerin göç ettiklerinde gittikleri yerlerde kendi yaşadıkları yerlere benzer şartlar ile karşılaşmak istedikleri bilinen bir durumdur. Bu durumun sonucu olarak ülkemizde büyük kentlerde İğdırlı, Erzurumlu vb. yoğunluklu mahalleler örnek verilebilir. Bu şekilde kurulmuş olan göçmen ağları iyi birer haber kanalına dönüşmekte ve göçmenlerin gittikleri yeri bilebilme oranlarını da arttırmaktadır. Bu bakımdan göçmen ağları göçleri arttıran bir faktör olarak açığa çıkmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 18). Yeri gelmişken değinmek gerekir bu çalışmanın göç konusunda benimsediği teori *Ağ Teorisi*dir. Buna göre, göç eden kesimler kendinden önce göç etmiş insanlarla kurdukları türlü mezhepsel, etnik ve kültürel ağlar yoluyla göç ederler. Caferiler de

Halkalıda bu şekilde bir hareket hali içerisinde önce kümeleşmiş ve zamanla cemaatleşmişlerdir. Buradan hareketle de denilebilir ki göçmen ağları yeni toplumsal alanların ve alt grupların oluşumunda önemli bir etkidir. Çünkü etnik, kültürel, dinsel ya da mezhepsel ortaklık göçün yönünü belirlemektedir.

3.3.Türkiye’de Göç

Türkiye’de köyden kentlere doğru göç etme eğilimi 1950’li yıllardan sonra başlamıştır. Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra başlayan kalkınmaya yönelik politikalar ve Marshall planı kapsamında Türkiye’ye verilen yirmi iki bin civarındaki traktör ve diğer teçhizatlarla birlikte tarımın yapıma biçimi değişmeye başlamıştır. Bu durum daha az iş gücüne ihtiyaç duyularak tarımsal üretimin yapılmasının yolunu açmıştır. Böylece kırsal alanlarda bir çözülme açığı çıkmıştır. Şu halde denilebilir ki Türkiye’de göç olgusu denildiğinde göçü oluşturan ilk etmen olarak kırsal alanlardaki çözülme karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte kırsal alanlarda nüfus artış hızının yüksek olması kırsal alandaki dengenin bozulmasına ve yapısal değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Şahin, 2010: 103).

1970’li yıllara gelindiğinde ise ülkedeki traktör sayısının yüz bine yaklaşmasından dolayı tarımda iş gücü fazlası oluşmuş bununla birlikte topraktaki düşük verimlilik, toprak yetersizliği, toprağın miras yoluyla parçalanması, kırsal alanda hızlı artan nüfus gibi nedenlerle kırsal alanda yaşayan kişiler üretim alanının dışına savrulmaya ve bu nedenle de kendi etraflarında iş imkânları bulabilecekleri, üretime dahil olup daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilecekleri alanlara yönelmeye başlamıştır. Türkiye’deki iç göçlerin seyrine etki eden bir başka nokta ise: ulaşım ağlarının görece daha gelişmiş olması ve radyonun yurt geneline yayılmasıdır. Bu durum kişilerin başka yerler hakkında bilgi sahibi olma oranlarını ve ulaşılabilirliğini ciddi bir biçimde arttırmıştır (Yalçın, 2004: 165-170).

1980’li yıllardan sonra Türkiye’de sanayi ve hizmet sektörleri önemli bir alan kaplamaya başlamış ve tarım alanında gerileme yaşanmaya başlamıştır. Bu durum kitlesel olarak kırdan çevre kentlere oradan da büyük, sanayileşmiş İstanbul, Ankara,

İzmir, Adana gibi kentlere göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1980'den sonra kırsal alanı desteklemeye yönelik politikaların etkisiyle kırsal alandaki kişilerin göç etmesinin önüne geçilmeye çalışılmışsa da bu durum sınırlı bir etki oluşturmuştur (Yalçın, 2004: 171-172).

Türkiye'de kırdan kente göçün ilk hareket noktaları genelde az sanayileşmiş doğu illeri olmakta iken göçün yönü ise batı illerine özellikle İstanbul iline doğru gerçekleşmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün kayıtları incelendiğinde 1995-2000 yılları arasında ülkemizde dört bin yedi yüz seksen bin kişi civarında kişi göç etmiştir. Türkiye'nin bu konuda ekonomik ve sosyal politikalar yapmakta yetersiz kalması bölgeler arası dengesizliği motive eden bir faktöre dönüşmüştür. Sanayileşmedeki plansızlık nedeniyle batı şehirleri aşırı büyüyerek metropol haline gelmiş, bazı şehirler ise yeterli oranda sanayileşememiştir. Bu durum aynı zamanda eğitim, sağlık, hizmet gibi sektörlerin belirli alanlarda gelişim sağlamasına ve belirli bölgelerde aksaklık yaşanmasına neden olmuştur. Bu bakımdan göç etmeyi tercih eden kişiler görece daha büyük kentler giderek daha çekici hale gelmeye başlamış ve belirli yaşam standartlarının yakalanabilmesi için göç edilmiştir. Değinilmesi gereken bir başka husus da kırsal alanları itici hale getiren faktörlerdir. Kırsal alanların kültürel yapısından kaynaklı zorluklar olan adam öldürme, kan davası ve şiddet-terör olayları kişilerin yaşadıkları alanları terk edip göç etmelerine neden olmuştur (Şahin, 2010: 106-108).

Türkiye'de göçün öncelikli olarak kırsal alanların terki ile başlamasından kaynaklı göç etmiş olanlar da gittikleri yerlerde istihdam, toplumsal tabakalaşma, uyum ve barınma gibi zorluklarla karşılaşmışlardır. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerin farklı yerlerinde farklı kültürel alanların oluşmasının yolu açılmıştır. Büyük kentlerin ihtiyacından ziyade bir yığınlaşma oluşturan göçler neticesinde göçmenler geldiği yerdeki alışkanlıklarını yeni yaşam alanlarına taşımışlardır (Şahin, 2010: 110). Bu durum aynı zamanda göç eden kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinin dışarıya doğru olan ilişkilerinden farklılaşmasına neden olmuştur. Ayrıca geleneksel yaşam motifleri ile kentli olmak arasında sıkışmış olan göçmenler kimlik bunalımı yaşamaya

başlamıştır (Abadan-Unat, 2002: 69). Bu kimlik bunalımları günümüz şehirlerinin kendi içine kapalı alt kültür gruplarının oluşmasına neden olmuştur.

3.4.Göç ve Din

Araştırma konumuzun daha önceki bölümlerinde de değinildiği üzere göçmenler bir toplumsal alandan başka bir toplumsal alana göç ettiklerinde çeşitli problemlerle karşılaşır. Örneğin göçmenlerin göç ettikten sonra belirli kimlik bunalımları yaşadıkları bilinmektedir. Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra başlayan göç furyası ile birlikte toplumsal yapıda önemli bir değişiklik yaşanmıştır. Göç hem göçmenler hem göç veren yerler hem de göç edilen yerler üzerinde bir değişimi tetiklemeye başlamıştır. Bu göçler kişilerin sosyal hayatlarını ve dolayısı ile dini yaşama biçimlerini de etkilemiştir. Kırsal alanlarda geleneklerle iç içe geçmiş olan din, göçmenlerin görece daha uzmanlaşmış ve örgütlenmiş alanlara hareketinden sonra gelenekten kopmaya başlamış, farklılaşmış ve çeşitlenmiştir (Okumuş, 2003: 136).

Kentlerde potansiyel olarak yeterli karşılığı bulamadığı için göç edenler şehirlerin etrafında çarpık yerleşmeler ve gecekondu kentlere eklenmiştir. Çarpık kentleşme ve gecekondulaşma ise Türkiye’de dinin tezahür etmesinde etkili olan önemli unsurlar olarak açığa çıkmıştır. Göçmenler de özellikle göç ettikleri kentlerin diğer yaşayanlarına oranla dini yönlerini daha belirgin bir biçimde açığa çıkarmışlardır. Bu bölgelerde büyük oranda sonradan göçmenlerin yardımları ile camiler inşa edilmiş ve Kur’an kursları kurulmuştur (Okumuş, 2003: 138).

Türkiye’de kırsal alanların çözülmesinde etkin bir faktör olan sanayileşme kentleşme üzerinde de etki sahibi olmuştur. Özellikle sanayi devrimi ile yeni bir toplumsal insanın temeli atılmış ve bu toplumsal inşa modernizmin etkisinde gelişmiştir. Modernlik aklın başarısı ile yeni toplumsal aidiyetlerin oluşmasını sağlamıştır. Böylece modernleşmenin getirmiş olduğu uzmanlaşma toplumsal hayat üzerinde etki sahibi olmuştur. Tam da bu noktada dinin konumu tartışmaya açılmıştır. Modern olarak tanımlanan toplumlarda dinin toplum üzerindeki etkisi geleneksel toplumlardan farklılaşmış, geleneksel dindarlığın yerini daha bireysel olarak yaşanan bir din fikri

almıştır. Şehirler dini olan yaşayışa karşı biraz daha ilgisizliğin olduğu bir odak haline gelmiştir (White, 2013: 50).

Türkiye gibi geçiş ülkeleri incelendiğinde ise daha zıt bir akışın olduğu görülmüştür. Göç ile şehirlerin etrafında göçmenlerin oluşturduğu homojen alanlar şehirlerin dini karakterini önemli bir biçimde etkilemiştir. Kırsal alandan gelen göçmenlerin dindarlık eğilimlerini devam ettirmeye çalışması kentlerin dinselliğinin artmasına etkide bulunmuştur. Çevrede kümelenen şehirlerin seküler kültürünün tersi yönünde hareket eden göçmenler konu hakkında yapılan bilimsel araştırmalarda çevrenin merkezi fethi olarak tanımlanmıştır. Bu durumdan hareketle göçmenlerin yeni bir toplumsal alana dahil olmasında dini yeni toplumsal düzlemde uğradığı referans kaybına karşı kullandığı bir toplumsal bağ olduğu anlaşılmaktadır (White, 2013: 53).

3.5.Kentleşme ve Sekülerleşme Etkisi

Kentleşme genel anlamda nüfus sayısının fazlalaşması ve nüfus yoğunluğunun artması, bununla birlikte sosyal farklılaşma, toplumsal bir organizasyon, eğitim seviyesinin artışı, geleneksel üretim endeksli olmayan alanı temsil eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekülerleşme ise en genel anlamda dinin ve dinimsi olan şeylerin toplumsal düzeyde prestij kaybına uğraması ve topluma etki etme gücünün göreceli olarak azalmasıdır (Ertit, 2014: 115-116).

Ülkemizde 1950’li yıllardan sonra kırsal alanda yaşayanlar araştırma konumuz içerisinde göç başlığı altında değindiğimiz sebepler dolayısıyla kentlere ve görece daha büyük kentlere göç etmeye başlamıştır. Kırsal alanlarda tarımda makineleşme, teknolojik etkiler ve kentlerin çekici yanları kişileri kırsal alanlarda daha köksüz hale getirmiş ve bununla birlikte mobilize etmeye başlamıştır. Mobilize olan kişileri farklı mekânlara hareket etme ile birlikte yaşadıkları alanın geleneksel karakteristiğinden de uzaklaşmaya başlamışlardır (Yalçın, 2004: 20). Geleneğin yeniden üretilmesinde etkili olan bir faktörün de din olduğu göz önünde bulundurulduğunda dini otoritenin alanından ayrılma durumu da oluşmaktadır.

Öte yandan mobilize olmuş kişiler dâhil oldukları İstanbul gibi büyük şehirlerin içerisinde de sürekli mobilize halde olmak durumunda kalmışlardır. Toplu alışveriş alanlarına ulaşma, eğitim, sağlık ve ekonomik ilişkiler gibi sebeplerle farklı inanç ve değerler sistemine sahip kişileri sürekli karşılaşma alanı içerisinde tutmaktadır. Bu durum kişilerin tek bir bilgi kaynağından ziyade birden fazla bilgi kaynağı ve ahlak değer ile karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmektedir. Böylelikle kişiler dini bilgi kaynağına karşı birden fazla alternatifte sahip olmaktadır. Kişiler kendi yaşamlarında tek bilgi kaynağının etkisinden ayrılırken farklı inanç ve ahlaki değerlere ‘hoşgörü’ ile yaklaşma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Farklı inanç ve değerlerle iç içe yaşamış birinin tek bir yaşam tarzını benimsemiş birine oranla daha az tutucu olması ve daha fazla hoşgörülü olması beklenmektedir. Bu durum ile birlikte kişinin kendi inanç ve değerlerinin evrensel tek doğru olmadığını farkına varması ve birden fazla inanç sisteminden biri olduğunu kavraması inanç ve değerlerin tartışılabilir olmasını da mümkün hale getirmektedir. Bu da dini olanın prestij kaybına uğraması olarak değerlendirilebilir. En genel manada kentleşme süreci herhangi bir ruhani öğretinin herkesi temsil edebilme gücünü kırarak ‘bu dünya’ odaklı bir yaşamın yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Ertit, 2014: 120-128). Bu sebeple kentleşme ile birlikte dinimsi yapılar kırsal alanda sahip oldukları gücü görece kaybetmek zorunda kalırlar.

IV.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSSEL MODELİ

4.1.Konunun Amacı ve Önemi

Din sosyolojisi, dini grupların tipolojisini konu edinerek din ve toplumun karşılıklı ilişkisini, birbirleri ile olan karşılıklı etkileşimini konu edinmektedir. Bu sebeple dini gruplar, din sosyolojisinin en önemli konularındandır (Wach, 2016: 443). Dini olanı sosyolojik olarak anlatmak, öncelikle bir dini birliktelik ya da cemaat oluşturma niteliğinde toplanmaktadır. Aynı zamanda dini grubun, kültürel üretim alanının tüm kısımlarıyla yakın ilişkisel bağı bulunmaktadır. Böylelikle dini gruplar, gerek ortaya çıkış sebepleri, oluşturdukları cemaat şekilleri ve dayandıkları temeller bağlamında, gerekse, meydana geldiği ve varlığının süregeldiği toplumsal alan ile ilişkileri sebebiyle çok yönlü birer sosyal fenomen olarak din sosyolojisinin konusu olmaktadır (Frayer, 2013: 64).

Araştırma konumuz da bir dinsel grup olan Caferilerdir. Araştırmamıza konu olan Caferilere, daha önce de değinildiği gibi on iki imamı kabul ettiklerinden dolayı İsnâaşeriyye (onikiciler), imamlara inanmayı imanın şartlarından biri olarak gördüklerinden İmamiyye, hem itikad hem de ibadet ve pratikte İmam Cafer es-Sadık'ın görüşlerine dayandıklarından Caferiyye de denilmektedir (Fığlalı, 2008: 156). Araştırmanın adı ve konusuyla ilgili söylenebilecek en önemli husus bir alt kimlik olarak Caferiliğin İğdir ilinden Halkalıya göç eden Caferi bireylerin kendi dini kimliklerini yaşarken ne tür değişikliklerin etkisinde kaldıklarını incelemektir. Çünkü bilinmektedir ki dinler ve özelde mezhepler alt grupların ortak bilincine önemli bir ölçüde etki eden faktörlerdir. İslâm dinindeki ana akımlar üzerinden düşünecek olursak Ortadoğunun ve bilhassa ülkemizi de kapsayan Müslümanların bulunduğu coğrafyalarda dini düşünce alt kültür gruplarının benliklerine ciddi bir biçimde etki etmektedir. Şiiilik ve Sünnilik İslâm'ın ilk belirli yılları dışında hep inananların anlam dünyaları üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenle bilinmektedir ki bu iki akım sadece düşüncede farklılık değil tüm yaşam pratiklerine uzanan bir etki alanına sahiptir. Bu durum bu ana akım inananlarının zamanla kendi içinde cemaatleşmelerine ve diğer

akımın inanç ritüellerini benimseyen kişilerin adeta öteki olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Zamanla insanların yaşadığı coğrafyalar da bu aidiyetler üzerinden tekrar anlamlandırılmaya başlanmıştır. Örneğin Şiilik için Kerbela çok daha fazla anılan bir yerdir. Buradan hareketle de kendi cemaat ruhunun oluşturulduğu alanlar inananların sosyalizasyonu açısından son derece önemli bir noktadır.

Konunun araştırmamızla ilgili olan noktasına gelecek olursak Şiilerin yoğunlukla yaşadığı İran'a sınır olan Iğdır ilinde yaşayan araştırma evreninizi oluşturan Azeri milliyetine mensup ve Şiiliğin en güçlü kolu olan Caferilik inancıyla yaşayan kişiler, hem milliyetleri ve hem de dini ritüelleri anlamında Türkiye toplumunun genelini temsil etmeyen ilişki ağları içerisinde yaşamaktadırlar. Gündelik yaşamlarını devam ettirirken sürekli etkileşim halinde oldukları farklı ülke ve farklı (kendileri ile aynı) mezhep inananları bir alt kültürün oluşmasını ve devam ettirilmesini tetiklemektedir. Bu halde Iğdır ili alan olarak da Türkiye'nin genelini yansıtmayan bir yer olma niteliğine kavuşmaktadır. Fakat Türkiye toplumunun gelişimine bakıldığı zaman genel anlamda Sünni akımının etki ettiği bir toplum organizasyonu mevcuttur. Türkiye toplumunun içinde barındırdığı farklı alt kültür gruplarına etki eden farklı inançlar olmasına karşın her bakımdan İslâm dini içerisinde gelişim sağlamış olan Sünnilik alt kültür grupları ile bir karşılaşma alanı sağlamaktadır. Bilhassa cumhuriyetin ilanı ile birlikte doğulu bir toplum olmayı reddetmeye çalışan ama batılı olmayı bir türlü başaramayan, bu iki durum arasında aslında ikisinin toplamını da temsil etmeyen bir değişimin rayına girmiş olan toplumumuz, kendi karakterine derinden nüfuz etmiş olan karşılaşma alanları üzerinden anlaşılabilir. Bu duruma neden olan etkenlerin en başında ise göç dediğimiz mesele gelir ki göçün etkisi olmadan anlaşılmaya çalışılan ya da göç sonucunda oluşan karşılaşma alanlarının farklı iki sosyalizasyon sürecinden geçmiş kişilerin yaşam pratiklerindeki değişim anlaşılabilir.

Dini ritüellerini Iğdır ilinde belirli bir biçimde yerine getiren Caferiler zamanla özellikle sanayileşmiş kentlere göç etmeleri sonucunda yeni bir toplumsal alan ile karşılaşmışlardır. Karşılaştıkları bu yeni alanda yaşama pratiklerinde önemli bir etkiye sahip olan dini düşüncenin ne şekilde açığa çıktığı, hangi meşruluk kanalları kullanıldığı ve zamanla belirli bir cemaatleşme sonrasında oluşacak olan alt kültür

grubunun benlik algılarının bir önceki toplumsal alandan nasıl farklılıklar gösterdiği araştırmamız açısından önemli odak noktaları olacaktır. Buradan hareketle Caferiler için önemli olan dini düşüncenin etkisinde gelişen ‘inancını yaşama biçimi’, ‘Aşura Törenleri’ ve sadece dini düşüncenin etkisinde olmayan ‘Çocuklara İsim Verme’, Evlilik Merasimleri’ ve ‘Ölüm Merasimleri’ konuları temalaştırılarak karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

Bu çalışma, genel manada bir dini alt grubu oluşturan Caferilerin Iğdır ilindeki cemaatleşme biçimleri ve göç ettikten sonra Halkalıda cemaatleşme biçimleri arasında ortaya çıkan değişiklikleri uygulamalı bir biçimde ve göç ekseninde inceleme konusu yapmaktadır. Böylece Türkiye’de dinin etkisinde oluşan bir dini grubun yeniden cemaatleşme stratejilerinin ne şekilde açığa çıktığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan bu araştırma ile birlikte sahadan elde edilen verilerden yola çıkarak Türkiye’deki toplumsal yapı tipleri ile dini öz arasındaki ilişkilerin nasıl sağlandığı ve ne şekilde farklılaştığı hususunda analiz yapılarak din sosyolojisine katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Türkiye’de yapılan sosyoloji ve din sosyolojisi çalışmaları incelendiğinde, farklı inanç gruplarına yönelik çalışmaların yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Oysa günümüzde sosyal, siyasal ve kültürel hareketliliklerin hızlı ve çok boyutlu olarak yaşanması, mezhep meselesini gündemde tutmaktadır. Çeşitli mezheplerin bulunduğu ülkemiz söz konusu olduğunda bu durum daha da önem kazanmaktadır. Din hem bir toplumun sosyal bütünleşmesini sağlayan, hem de o toplumda derin farklılaşmalara neden olan bir unsur olabilmektedir. Çünkü din herhangi bir toplumda yayıldığı ve kökleştiği andan itibaren orada çeşitli inançlar, kurumlar, normlar, değerler, adet ve tavırlar ile yaşam bulmakta ve toplumun bir sosyal varlığı haline gelmektedir.

Din toplumun, kültürün ana unsuru olma özelliğini korumakta olup, insanın değer yargılarının, sosyal ilişkilerinin ve ahlâki ölçütlerinin oluşmasında işlevini sürdürmektedir. Bu nedenle sosyologlar değişen sosyo-kültürel şartlar içerisinde dini olayları da toplumsal bir olgu olarak kabul edip araştırmak, yine dini inanç, tutum ve davranışların da ne gibi değişimlerden geçmekte olduğunu araştırma konusu yapma zorunluluğu ile karşı karşıyadır.

Din, toplumun kutsal olan ile ilişkilerini düzenlemesinin yanında, toplumun değerler sisteminin, sosyal ilişkilerin ve normların şekillenmesinde en etkin kurumlardan bir tanesidir. Bu bakımdan sosyolojik araştırmalarda din toplumda ortaya çıkan Şekilleri altında ele alınması gereken önemli bir gerçekliktir. Bu araştırma dinden doğan bir grup olan Caferilerin Türkiye’de diğer sosyal gruplarla yaşadığı karşılaşma alanlarını incelemesi bakımından önem kazanmaktadır. Öyle ki bu araştırmanın ana amacı senede bir defa Muharrem ayında özellikle Halkalıda yaşayan Kerbela olayını anmak için toplandıkları Aşura törenlerinde kendilerini ifade eden Caferilerin benlik algılarını oluşturan en önemli etkenlerden biri olan dini ritüellerin ve dini görüş çerçevesinde Őekillenen saf dini olmayan ritüellerinin g dediğimiz meseleden nasıl etkilendiğini gözler önüne sermektir. Özellikle g sonrası yeni bir cemaatleşme stratejisi izleyen bir toplumsal grubun kendilik algıları ancak yeni sosyal ortam içerisinde bir karşılaşma alanı ve etkileşimle mümkündür.

Bu araştırmada elde edilecek verilerin, dünyada ve ülkemizde meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel, vb. değişimler karşısında, Caferilerin dini inanç, düşünce ve davranışlarında ortaya çıkan etki ve tepkilerin tespitine katkı sağlayacağı, dolayısıyla da ülkemizde din ile toplum arasındaki ilişkilerin din sosyolojisinin yaklaşımından hareketle objektif, bilimsel ve sosyolojik incelenmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır. Bu sebeplerden dolayı çalışmamız ülkemizde din toplum ilişkilerinin daha doğru değerlendirilmesi, farklı dini anlayışların sosyal ve dini yapılarının objektif bir Şekilde ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

4.2.Hareket Noktası Olarak Iğdır

Iğdır Merkez 1978 Osmanlı-Rus Harbi ve Birinci Dünya Savaşından sonra Kafkasların çeşitli yerlerinden gelen Azeri Türkleri ile 1932 yılında balkanlardan gelen muhacir ve Anadolu’nun değişik yerlerinden gelenlerden meydana gelmektedir. Kafkas muhacirlerinin çoğunluğu diğer yerli halk gibi Caferi-Azeri olduğu için Iğdır, gerek merkez bakımından gerekse etrafı ile birlikte Türkiye’deki Caferi nüfusun en yoğun olduğu il durumundadır (ztrk, 2000: 70).

Iğdır'a bağlı Aralık ilçesinde, ilçe merkezinin tamamına yakını Azeri-Caferilerden oluştuğu, yine Iğdır'a bağlı Tuzluca ilçesinde, ilçe merkezinin yarısına yakını Azeri-Caferilerden oluştuğu düşünülmektedir (Öztürk, 2000: 76). Günümüzde Aralık ilçesinin Nüfusunun 21.000 dolayında, Tuzluca ilçesinin de nüfusunun 23.000 dolayında olduğu ve Caferi-Azeri nüfusunun da bu hesaplama doğrultusunda 32.500 dolayında olduğu düşünülmektedir. Bu bilgiler ışığında Iğdır ilinde 100.000 dolayında Caferi mezhebine mensup Azeri Türk'ün bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.3.Varış Noktası Olarak İstanbul Halkalı

1950'li yıllara kadar Iğdır, Kars ve ağırlı bölgelerinde yaşamakta olan Caferiler, bu tarihten sonra çeşitli sosyal ve ekonomik sebeplerle batı illerine göç etmeye başlamış, önce iş bulmak ve çalışmak üzere aile reisleri veya askerliğini yapmış iş gücüne sahip kimseler büyük şehirlere gelmiş, sezonluk işlerde çalışmış, zamanla sürekli işlere geçmiş, sonra da aile fertlerini getirmişler, böylece aileler halinde kırsal alanlardan kentlere doğru göçler başlamıştır. Göç eden Caferilerin en yoğun olarak buldukları yer İstanbul'dur. Caferiler genellikle belirli bölgelerde toplu olarak yaşamaktadır. Bununla birlikte İstanbul'un farklı yerlerinde yaşayanlar da vardır. İstanbul'da Caferilerin en yoğun olduğu bölge İkitelli-Halkalı bölgesidir. Her yıl Caferilerin toplu halde Aşura merasimlerinin yapılmasıyla gündeme gelen Halkalı, ilk olarak 1978'lerde kurulmuştur ve yerleşiminin başlangıcı Iğdır ve Tuzluca'dan göç yoluyla gelen Caferilerin bu bölgeye yerleşmesiyle oluşmuştur (Öztürk, 2000: 80-91).

4.4.Çalışmanın Alanı ve Örnekleme

Sosyoloji disiplini bağlamında yapılacak bir çalışmanın sosyoloji disiplininin incelediği alana, sosyal gruba ve sosyal grubun niteliklerini açığa çıkarabilecek bilimsel, objektif yani bilimsel ilkelere uygun bir yöntem ve teknik ile incelenmesi gerekmektedir. Araştırma evreninin araştırılacak konunun amaçlarına uygun olarak ortaya konması ve belirlenen evrenin yapı itibari ile kendine özgü belirli değişken ve özelliklere ayrılarak tanımlanması gerekmektedir (Gökçe, 2018: 55).

Araştırmamızda örneklem grubu Iğdır ilinde 10 kişilik bir grup ve Halkalıda 10 kişilik bir grup olmak üzere 20 kişiden oluşmaktadır. Çalışmamızda akademik etik gereği

görüşülen kişilerin isimleri verilmemiş, G1, G2, P1, P2,...şeklindedir kodlanmıştır. Araştırmamızda örnekleme konusu olan kişiler seçilirken cinsiyet anlamında eşit bir dağılım sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle sadece erkekler ya da sadece kadınlar üzerinden eksik boyutları olan bir sonuca ulaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Araştırma konumuza örneklem olacak kişiler seçilirken kişilerin göçün, toplumsal değişimin etkilerini kendi yaşamlarında izleri aranmıştır. Bu bakımdan kişilerin otuz beş yaş ve üzeri kişilerden seçilmesinin sahada daha geçerli veriler elde etmede olumsuz bir etki oluşturacağı düşünülmüştür.

Örneklem grubunun seçilmesinde dikkat edilmesi gereken bir başka husus olarak kişilerin medeni durumu karşımıza çıkmaktadır. Göç etme eğilimlerinin üzerinde etkili olan faktörlerden birinin de kız alıp verme ritüelleri dikkate alındığında evlenmiş kişilerin seçilmesi araştırmamızın gelişimi açısından daha olumlu değerlendirilmiştir. Araştırma konumuz bir toplumsal dini alt grubu inceleme konusu yaptığımızdan araştırmanın örneklem çeşidi Tabakalı Amaçlı Örneklem olarak seçilmiştir. Caferilerin Iğdır ilinde ve Halkalıda kendilerini yeniden üretmesini karşılaştırmalı olarak ele alan araştırma konumuz “tabakalı amaçlı örneklem” ile birlikte alt grubun ana değişkenlerini inceleme imkânı bulacaktır.

Bu araştırmada öncelikli olarak kavramsal çerçevenin oluşturulabilmesi ve konunun sınırlılıklarının belirlenmesi için konu hakkında yazılmış olan bilimsel niteliğe sahip kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırma konumuzun devam eden kısımlarında konumuzun amaçlarına uygun verilerin elde edilebilmesi adına nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Buna bağlı olarak konumuz için yüzeysel verilerden ziyade bir toplumsal grubu oluşturan stratejileri anlayabilmek için bir görüşme tekniği olan ‘derinlemesine mülakat’ tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat ile birlikte görüşülen kişilerin yaşamlarına etki eden ve ilk bakışta anlaşılabilen etkenlerin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Çünkü kültürel üretim alanları birden fazla etkenin zamanla ve birbiri ile iç içe adeta bir sarmala dönüşerek ilerlediği bir alandır ve uygun verileri elde edebilmek derinlemesine bir analizi zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte derinlemesine mülakat uygulanırken temel amacımız Caferilerin kendilerini yeniden üretmelerini anlamak olduğundan benlik algılarına etki eden, yaşamlarında önemli yer

kaplayan konular temalaştırılmıştır. Caferiliğin görece farklı ibadet ve yorumlarının olmasından kaynaklı ‘İnancını Yaşama Biçimi’, sıklıkla andıkları ve adeta Caferilikle özdeşleşmiş ‘Aşura Merasimleri’, İslâm dinin kendini pratikte yeniden üretmesi ve değerlerin kökenine gitme olanağı sağlayan ‘Çocuklara isim verme’, ‘Evlilik Merasimleri’, ve önemli dini ritüeller barındırması ve grubun sınırlılıklarını ölçme olanağı sağlaması nedeniyle ‘ölüm Merasimleri’ konuları temalaştırılarak incelenmiştir.

4.5. Araştırmanın Savları

- a. Göç dinsel pratikleri etkilemektedir.
- b. Kentleşme dindarların dinsel davranışlarını bireyselleştirmektedir.
- c. Toplumsal grupların oluşumunda dini ve etnik kimlikler etkilidir.

V.BÖLÜM

VERİLERİN ANALİZİ

5.1.Demografik Analiz

İğdır					Halkalı				
	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni durum		Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum
G1	Kadın	36	İlkokul	Evli	P1	Kadın	42	8. Sınıf	Evli
G2	Kadın	70	İlkokul	Evli	P2	Kadın	51	Okur-Yazar	Evli
G3	Kadın	43	Ortaokul	Evli	P3	Kadın	37	Lise	Evli
G4	Kadın	52	Ortaokul	Evli	P4	Kadın	43	İlköğret.	Evli
G5	Kadın	49	Ortaokul	Evli	P5	Kadın	53	İlkokul	Evli
G6	Kadın	57	İlkokul	Evli	P6	Erkek	46	Lise 2 terk	Evli
G7	Erkek	41	Ortaokul	Evli	P7	Erkek	37	Lise	Evli
G8	Erkek	47	Ortaokul	Evli	P8	Erkek	40	Lise	Evli
G9	Erkek	50	Ortaokul	Evli	P9	Erkek	60	Okur-Yazar	Evli
G10	Erkek	39	Ortaokul	Evli	P10	Erkek	48	İlköğret.	Evli

İğdır ilinde yapılan görüşmelerde altı Kadın ve dört erkek ile görüşülmüştür. Halkalıda beş kadın ve beş erkek ile görüşülmüştür. Gerek İğdır ilinde gerekse Halkalıda sadece erkekler ya da sadece kadınlar üzerinden yürütülecek bir araştırmanın eksik boyutları olacağı düşünüldüğünden cinsiyet açısından belirli bir denge ile hareket etmeye dikkat edilmiştir. Bu bakımdan farklı alanlara ulaşma olanağımız artarken kadın ve erkeklerin

üstlendiği roller çerçevesinde dahil oldukları birbirinden farklı alanlar hakkında da bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır.

Iğdır ilinde görüşme yapılan kişiler 36 ila 70 yaş aralığındaki kişilerdir. Halkalı’da ise 37 ila 60 yaş aralığındaki kişilerdir. Araştırma konumuzda bilgi edinme yöntemlerinden olan derinlemesine mülakat kullanıldığı için araştırmanın tekniğine uygun olacak şekilde belirli bir dünya görüşüne sahip olunan bir yaş aralığı seçilmeye çalışılmıştır. Araştırma konumuzda seçtiğimiz yaş aralığı genel manada kişilerin aile sorumlulukları olduğu, ekonomik ilişkiler içinde olduğu ve yaşamlarını kontrol etme gücünü elinde bulunduran kişiler olma durumunun ağırlıklı olduğu bir yaş dilimidir. Görüşme yapılan iki ilde de görüşülen kişiler yaşları itibari ile belirli bir dünya görüşüne sahip kişilerdir.

Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin ilköğretimin çeşitli kademelerinde okudukları, Halkalı’da ise İlköğretim okuyan kişiler olmakla beraber ortaöğretim seviyesinde okul okumuş olan iki kişi ile beraber ortaöğretim okumakta iken okul okumayı bırakan bir kişinin olduğu bilgisi edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin yaşlarının genel manada orta yaş ve üstü olması nedeniyle, eğitim imkânlarının görüşmecilerin okul çağında oldukları dönemde görece daha az olduğu ve görece İstanbul ilinde okuyan kişilerin Iğdır iline göre bir üst eğitim seviyesine ulaşabildikleri bilgisine ulaşılmıştır. Bu duruma sebep olarak Iğdır ilinde okul alışkanlığı kazanmanın İstanbul iline oranla daha kırsal bir alan olmasından kaynaklı çocukların da geleneksel üretime dahil olmaları, kendi yaşam alanlarında üstlendikleri rollerin ve geleceğe yansımalarının okul okuma ile uyumlu olmadığı değerlendirilebilir. Ya da çevresel zorluklara bağlı olarak çocuklarını görece daha az okula gönderen ailelerin kendi kontrolleri dışındaki şartların iyileşmesine bağlı olarak çocuklarını okutma eğilimlerinin de arttığı anlaşılabılır.

Iğdır’da ve Halkalı’da görüşme yapılan kişilerin hepsinin medeni durumu evli olduğu bilgisi edinilmiştir. Görüşmeler esnasında görüşülen kişiler kendi yaşlarındaki insanların evli olması gerektiği şeklinde cevaplar vermiştir. Iğdır ilindeki belirli bir yaşa gelindiğinde evlenilmesi gerektiği fikrinin Halkalıda da devam ettiği, geleneksel aile değerlerinin devam ettirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul ilinde

gerçekleştirilen görüşmelerin birinde görüşülen kişilerden birinin belirli bir yaştan sonra herkesin evlendirildiğini belirtmesi evlilik ritüelleri hakkında bütün aile bireylerinin sorumluluk aldığı, kolektif bir bilinçle hareket edildiği anlaşılmaktadır.

Demografik Analiz 2

İğdır					Halkalı				
	Doğum Yeri	Kardeş Sayısı	Meslek	Aylık Gelir		Doğum Yeri	Kardeş Sayısı	Meslek	Aylık Gelir
G1	İğdır	4	Ev Hanımı	2000 TL	P1	İğdır	7	Ev Hanımı	3000 TL
G2	İğdır	6	Ev Hanımı	2000 TL	P2	İğdır	6	Ev Hanımı	2800 TL
G3	İğdır	3	Ev Hanımı	2400 TL	P3	İğdır	8	Ev Hanımı	4000 TL
G4	İğdır	4	Ev Hanımı	4000 TL	P4	İğdır	6	Ev Hanımı	3000 TL
G5	İğdır	5	Bakıcı	3500 TL	P5	İğdır	5	Ev Hanımı	2500 TL
G6	İğdır	7	Çiftçi	2500 TL	P6	İğdır	6	Şoför	4500 TL
G7	Aralık	4	Temizli kçi	2200 TL	P7	İğdır	6	Esnaf	6000 TL
G8	İğdır	6	Çiftçi	3000 TL	P8	İğdır	5	Esnaf	5000 TL
G9	İğdır	8	Esnaf	3000 TL	P9	İğdır	7	Esnaf	5000 TL
G10	İğdır	4	Esnaf	2000 TL	P10	İğdır	5	Esnaf	4000 TL

İğdır’da ve Halkalıda görüşme yapılan kişilerin hepsi İğdır doğumlu olduklarını beyan etmiştir. Araştırma konumuzda göçün dini yaşam üzerinde etkili olduğu savından hareketle görüşülen kişilerin İğdır ilinde doğup belirli bir süre İğdır ilinin içerisinde kültürleşmiş olmaları ve bu bağlamda başka şehir yaşantılarını değerlendirmiş olmaları önem kazanmaktadır. Dini değerlerin kişilerin sosyalizasyonunda kendiliğinden öğrenilen yanlarının olması kişilerin başka dini ve ahlaki değerlerle zamanla karşılaşması durumunda Caferiliği içinde barındıran bir yorumun gelişmesi muhtemel hale gelecektir. Karşılaştırmalı bir analiz yapma amacıyla oluşturulan araştırmamızda

göç etmiş olan Caferi inananların arasında göçten sonraki kuşaktan görüşmecilere rastlanılmamıştır. Bu durum da bazı bakımlardan Iğdır ilinden Halkalıda yapılmış olan göçlerin çok eski zamanlara dayanmadığının da kanıtı sayılabilir.

Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin üç ila sekiz arasında çocuğa sahip oldukları bilgisi edinilmiştir. Halkalıda yapılan görüşmelerde görüşme yapılan kişilerin beş ila sekiz çocuklu ailelerin çocukları oldukları bilgisi edinilmiştir. Elde edilen bilgiler Iğdır ilinden Halkalıya göç eden ailelerin çok çocuklu ailelerde yetişmiş kişiler olduğu sonucu açığa çıkmıştır. Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde de görüşülen kişiler çok çocuklu ailelere mensup kişiler olması çok çocuklu aile yapısının Iğdır ilinde genel bir özellik olduğunu göstermiştir. Genel manada çok çocuklu aile tipinin yaygın olduğu Iğdır ilinde bazı ailelerin Halkalıya göç etmiş olması, çok çocuklu aile yapısının göç olgusunu etkileyen bir faktör olmakla birlikte tek başına göç ettiren bir etken olmadığını açığa çıkarmıştır.

Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin dördünün ev kadını olduğu, ikisinin kamu kurumlarında işçi statüsünde çalıştığı, ikisinin çiftçilikle uğraştığı, ikisinin de esnaf olduğu bilgisi edinilmiştir. Halkalıda yaşayan kişilerin beşinin ev kadını olduğu, birinin servis hattı işlettiği, dördünün de esnaflık ile uğraştığı bilgisi edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde Halkalının Iğdır ilinde görüşülen kişilere oranla geleneksel üretimden görece biraz daha uzaklaştıkları, çalışan kişilerin daha çok ticari faaliyetlerle ilgilendiği sonucu açığa çıkmıştır. Halkalıda görüşülen kişilerin geleneksel üretim alanlarından uzaklaşması ile birlikte geleneksel olarak alışageldikleri meslekleri yürütme noktasında bir süreklilik hali içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, kadınların iş alanlarından biraz daha uzaklaşıp ev içerisinde sıkışmalarının da yolunu açmaktadır. Yapılan görüşmelerde kadınların aktif üretim alanlarında daha fazla yer bulabildikleri sonucu da elde edilmiştir.

Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin aylık gelirlerinin 2000 TL ile 4000 TL arasında değiştiği bilgisi edinilmiştir. Halkalıda yapılan görüşmelerde ise görüşülen kişilerin aylık gelirlerinin 2500 TL ile 6000 TL arasında değiştiği bilgisi edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde kadınların erkeklere oranla hanelerinin gelirleri ile ilgili daha az bilgiye sahip oldukları gözlemlenmiştir. İstanbul ilinde görüşme yapılan

kişilerin görece daha fazla kazanç elde edebildiği ve aylık bazda gelir dalgalanmasının daha az olduğu sonucu da açığa çıkmıştır. Görüşülen kişilerin genel olarak alt ve orta gelir grubuna dâhil kişileri oldukları göz önünde bulundurulursa göçmen ağlarını kullanarak daha önce göç etmiş kişilerin olduğu yere doğru bir hareketin olmasının ekonomik nedeni de olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan denilebilir ki göçmenler yeni yaşam alanlarına doğru hareket etme isteğinin altında sadece grup ruhuna etki eden kutsallar yatmamaktadır.

Demografik Analiz 3

İğdır			Halkalı			
	Öğrenmek İstedikleri Yabancı Diller	Yaşamlarının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer		Öğrenmek İstedikleri Yabancı Diller	Yaşamlarının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer	Göç Ettikleri Tarihler
G1	İngilizce	İğdır	P1	Yok	İstanbul	2001
G2	Yok	İğdır	P2	İngilizce	İstanbul	1990
G3	Arapça	İğdır	P3	Yok	İğdır	2005
G4	İngilizce	İğdır	P4	Yok	İstanbul	1986
G5	Yok	İğdır	P5	İngilizce	İğdır	2000
G6	Yok	İğdır	P6	İngilizce	İstanbul	1990
G7	İngilizce	İğdır	P7	İngilizce	İstanbul	1996
G8	İngilizce	İğdır	P8	İngilizce	İğdır	2004
G9	Arapça	İğdır	P9	İngilizce	İstanbul	1980
G10	İngilizce	İğdır	P10	İngilizce	İstanbul	1997

İğdır ilinde yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin bildikleri yabancı dil olmadığı, görüşülen kişilerin genelinde İngilizce diline yönelik olumsuz tavrı olduğu, ayrıca görüşülen kişilerden ikisinin dini nedenlerden dolayı Arapça dilini tercihen seçebilecekleri yönünde bilgi elde edilmiştir. İğdır ilinin İran'a sınır olması ve İran'da Caferilerin çokça andıkları dini mekânların olması nedeniyle Farsça öğrenmeye yönelik bir isteğin olabileceği araştırılmış fakat İran'ın Türkiye'ye sınır bölgelerinde Azerilerin yoğun bir şekilde yaşadığı, bu durumun İran'a yapılan dini ziyaretlerde Azerice konuşarak iletişimin sağlandığı, bu durum da görece Farsça öğrenmeye yönelik istediği azalttığı yönünde bilgi elde edilmiştir. Halkalıda yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin herhangi bir yabancı dil bilmedikleri, öğrenmek istedikleri yabancı

dil noktasında İngilizce öğrenmenin çeşitli yararlarının olduğunu belirttikleri bilgisi edinilmiştir. İstanbul ilinin Iğdır iline oranla Caferilerin sıklıkla andıkları dini mekânlara uzaklığının daha fazla olması Arapça ve Farsça gibi dilleri öğrenme isteğinin yoğunluğunu da düşük düzeyde kalmasını etkilediği anlaşılmıştır. Bu bakımdan Iğdır ve Halkalıda İngilizce öğrenmeye yönelik daha olumlu bir tavrın olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Iğdır’da İngilizce öğrenmek istemenin temelinde okullarda öğretilen yabancı dil olması ve belirli bir zamanda Batum gibi ülkemizle kültürel bağları olan ve gidip gelmek için pasaport gerektirmeyen yerlere yapılan geçici turistik ziyaretlerde işe yarayacağı düşüncesi yatmaktadır. Fakat İstanbul ilinde başka bir şehre geçici gitmek yerine şehrin kendi içerisinde işe yarayacağı düşüncesi de oluşmaya başlamıştır. Bu durum kişilerin şehrin kendi dinamiği içerisinde farklı kültür ve milliyetten kişilerle karşılaşma ve bu durumda diyalog kurabilme düşüncesi ile hareket ettiklerinden kaynaklandığı bilgisi edinilmiştir.

Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde hayatlarının büyük çoğunluğunun Iğdır ilinde geçtiği bilgisi edinilmiştir. Halkalıda görüşülen kişilerin üçünün hayatlarının büyük çoğunluğunun Iğdır ilinde geçtiği, geri kalan kişilerin de hayatlarının büyük çoğunluğunun İstanbul ilinde geçtiğini belirtmelerine karşın, hayatlarının kayda değer bir aralığının Iğdır ilinde geçtiği bilgisi edinilmiştir.

Halkalıda yapılan görüşmelerde Iğdır’dan İstanbul’a göçün aşamalı olduğu, aile bireylerinin bir kısmının İstanbul’a taşınmasından sonra diğer aile bireylerinin de göç ettiği, görüşülen kişilerin 1985’ten sonra İstanbul iline gelmiş kişiler olduğu, göç eden kişilerin geldikleri yerlerle tam manasıyla bağlarının kopmadığı, bu durumun hem iletişimlerinin sürmesini sağladığı hem de göç etme ihtimali olan ailelerin hedef yeri olarak Halkalıyı seçmelerinde etki oluşturduğu bilgileri edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında da çalışmamızın benimsemiş olduğu “Ağ Teorisi”nde belirtmiş olduğumuz kişilerin kültürel, dinsel veya etnik yakınlıkların göçmenlerin göç edeceği hedef noktalarını belirlemede önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Kişiler ortaklıkları üzerinden bir tarihsel akış içerisinde diyalog halinde olup, uygun koşulların oluşmasıyla göç etme eğilimi göstermektedir. Hem göç edenlerin benzer şartlar ile karşılaşma isteği hem de daha önce göç edip yeni göçleri tetikleyen kişilerin göçün

kaynak alanına olan dönüşleri yeni göç edilen hedef alanı bir önceki hareket noktasıyla benzeştirmektedir. Bu durum da toplumsal alt grupların oluşması ve sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır.

5.2.Problematik Analiz

5.2.1.İnancı Yaşama Biçimi Temalı Araştırılan Değişiklikler

Tablo 2: Görüşülen Kişilerin Dini Eğitimlerini Alma Biçimleri

	İğdir		Halkalı
G1	Aileden başlıyor. Anne babadan öğrendik. Hocalardan.	P1	Büyüklerden öğrendik. Sonra merak ettiklerimizi mollalara soruyoruz. Kitaplar var internet var.
G2	Evde, mollalardan, dini kitaplardan, Meşredden.	P2	Öncelikle ailemiz bize öğretti, dini kaynaklar var, okudukça dini eğitimin artıyor.
G3	Büyüklerimizden öğrendik, ilmiyelerden.	P3	Annem, ablalarım, babam, büyükler, Kuran-ı Kerim, mollalar.
G4	Dini ailemizle yaşayarak öğrendik. Dini programlar var camilerde mollalar var.	P4	Aileden, çevremizden dini programlardan, kitaplardan, bilgi sahibi olduğunu düşündüğüm insanlardan öğrenmeye çalıştım.
G5	Evde anne babamıza baktık, Kuran-ı Kerim okuduk. Dini kitaplar vardı, okul kitapları vardı.	P5	Ailemden dini eğitimimi aldım. İnsanı ailesi yetiştirir. Belirli bir yaştan sonra da kişi kendisi öğrenmeye çalışır.
G6	Dedelerimizden, babalarımızdan dini öğrendik. Onlar namaz kılyordu öğrendik, orucu öğrendik, yarenleri tanıdık, Kuran-ı Kerim'i okuduk. Eksiğimiz çok ama dinin ne olduğunu çevremizden, dini kitaplardan anladık.	P6	Aile öğretiyor. Ben küçükken babam beni kendisiyle camiye götürürdü. Ama ailenin de bilmediği şeyler var onları da mollalar öğretiyor, dini kitaplar da var.
G7	Din camide öğrenilir biz de büyüklerimiz de mollalarımıza danışarak öğrendik. Ailemizden öğrendiğimiz şeyler var ama ailemizin eksik kaldığı yerlerde Kuran-ı Kerim var mollalar var, ilmiyeler var, müctehidlerin kitapları var.	P7	Ya şimdi kimse gelip bana özellikle sana dini eğitim veriyim demedi. Zamanla öğreniyorsun büyüklerden, mollalardan, müctehidlerin izinden gidenlerden, okulda... halâ da öğreniyoruz.
G8	İnsan büyüyene kadar farkında olmadan bir sürü şey öğreniyor zaten. Camiye, mateme, meşrede giderek kendimizi yetiştirmeye çalıştık.	P8	Aileden başlıyor. Ayrıca her camide en az iki tane molla var. Zeynebiye camisinde ise çok fazla molla olduğu için dinimizle ilgili bir şey öğrenmek kolay oluyor.
G9	Annemden, babamdan, camideki imamdan, molladan aldım.	P9	Babamdan, büyüklerden aldım eğitimimi.
G10	Belirli bir yaşa gelince aile hadi namaz kıl, oruç tut, Kuran-ı Kerim öğren diyor zaten. Ayrıca mübarek aylar var, Muharremlik var, mollalar var, hutbeler var. Biz böyle öğrendik.	P10	İnsan terbiyesini ailesinden alır. Dinini önce onlardan öğrenir. Sonra camilerdeki kurslardan, kitaplardan öğrenir.

İğdir ilinde yapılan görüşmelerde görüşülen kişiler, dini eğitimlerini genel manada ailelerinden, büyüklerinden aldıklarını, bunun yanı sıra dini kaynaklara başvurduklarını, camilerde mollaların kendilerine eğitim verdiğini, dini mekânların dini eğitimlerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Dini kaynakların çeşitli olmasından dolayı kişinin farklı alanlarda sürekli grup ruhunu tetikleyen etkilerle karşılaşabildiği anlaşılmıştır. Dini eğitimin yaşamlarını sürdürürken öğrenilemediği, dolayısı ile dahil oldukları sosyal ortamın normlarını öğrenirken aynı zamanda dini olarak eğitim almış olduklarına yönelik cevaplar alınmıştır. Dini eğitimin günlük yaşantıdan farklı bir alan olarak anlaşılması gerektiği, dinin kendini pratikte ürettiği anlaşılmıştır. Halkalından İğdir ilinde alınmış olan cevaplarla paralellik içeren cevaplar alınmıştır. Görüşme yapılan kişiler, dini eğitimin genel manada ailelerinde başladığı, sosyalizasyon sürecinde aynı zamanda dini bir bakış açısının da çocuklara kazandırıldığı, bu durumun yanı sıra camilerdeki mollalardan eğitim aldıkları ve dini kaynakların da dini eğitime etkide bulunduğu bilgileri edinilmiştir. Dini bilgi edinme kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkan 'internet' konusunun Caferilerin sadece göçmen ağlarına bağlı bilgi kaynaklarına bağlı kalmadıkları, kendilerini yeniden üretebilmek için teknolojik olanakların yardımıyla kendilerine uzak mesafedeki kaynaklarla diyaloga geçebildikleri anlaşılmıştır. Buradan hareketle de kişilerin belirli bir sosyalizasyondan sonra aktif birer özneye dönüşme süreci başkaca kaynaklara başvurup grubu başkalaştırabileceğinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Görüşülen Kişilerin Dini Bir Konuda Bilgi Almak İstediklerinde Başvurduğu Kaynaklar

	İğdır		Halkalı
G1	Kuran-ı Kerim, İlmihaller, Mollalar	P1	Dini kitaplardan ve mollalara soruyoruz.
G2	Meral ettiğimiz bir şey olduğunda dini kitaplara bakıyoruz, mollalar var.	P2	Eşime sorarım o bilmezse Camilerde mollalar var.
G3	Dini bilgisine güvendiğimiz insanlardan bilgi alıyoruz, dini kitaplar var, camiler var, büyüklerimize soruyoruz	P3	Kuran-ı Kerim'e bakıyoruz, müctehidlerin kitapları var evde onlara bakıyoruz. Mollalara sorarız.
G4	Alimlerden, mollalardan, kitaplardan bilgi alırız.	P4	Çevremizde bilen kişi varsa ona sorarız yoksa da camilerde mollalar bilirler.
G5	İnternet üzerinden büyük alimlere soru sorduğumuz siteler var. bu siteler üzerinden büyük alimlere soru sorduğumuzda bir gün içerisinde cevap alabiliyoruz.	P5	Kuran-ı Kerim ve ilmihaller var. İlmihallerde her şey yazıyor. okuduklarımızdan anlayamazsak da mollalar bize açıklar.
G6	Kuran-ı Kerim vardır. Ona bakarım. Müctehidlerin kitapları var. Anlayamazsam da mollalar var.	P6	Dinimizde her işi erbabına götür der. Zeynebiye camisindeki mollalar çok bilgilidir.
G7	Mollalara sorarız. Onlar bize bilgi de verir yönlendirir de.	P7	Dini büyüklere sorarız. İmamalar, mollalar var. Eğer çok önemli bir husus değilse internetten de öğrenilebilir.
G8	Camiye gittiğimde mollaya sorarım.	P8	Amcam molladır onu ararım. Camilerdeki mollalar da bilgilidir.
G9	Mollalara, dini bilgi sahibi kimselerden öğrenirim.	P9	Bende babadan kalma dini kitaplar var onlarda yazar. Hocalar da bilir.
G10	İnternette baktığım şeyler var. ondan sonra mollalar, dini kitaplar..	P10	Artık şartlar çok gelişmiş. İnsan oturduğu yerden her şeyi öğrenebiliyor. İnterneti, televizyon programları... bir sürü yer var.

Kişilerin dini bir konuda bilgi almak istediklerinde başvurdukları kaynaklarla ilgili öncelikli olarak belirtilmesi gereken grup ruhunun oluşabilmesi için inancın kendisini pratikte üretebilmesi gerekmektedir. İnancın kendisini pratikte üretebilmesi için kişinin bilgi kaynaklarına ulaşabilmesi gerekmektedir. İslâm dininin de önemli bir özelliği kendisini pratikte çok hızlı üretebilmesidir. Buradan hareketle yapılan görüşmelerde İğdır ilinde görüşülen kişilerin din bir konuda bilgi almak istediklerinde genel anlamda dini kaynaklara ve mollalara başvurdukları bilgisi elde edilmiştir. Bu durum kişilerin

sosyal yaşamlarını sürdürürken dini bir otoriteyle çok rahatlıkla ilişki kurabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte çağımızın sağladığı olanaklarla birlikte sosyal etkileşim ağlarının da dini bilgiyi elde etmede kullanıldığı bilgisi edinilmiştir. Özellikle Caferilerin internet üzerine sormuş oldukları sorulara aynı gün cevap alabiliyor olması çok önemlidir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde kişilerin çağımızın sağladığı kolaylıklarla birlikte internet kullanımından yararlandığı ama özellikle Zeynebiye camisinin bulunduğu yerde Caferilerin çok yoğun olduğu, bu nedenle mollaların sayısının da fazlaca olduğu, mollalara ulaşarak istedikleri bilgiye ulaşabildikleri bilgisi elde edilmiştir. Buradan hareketle Zeynebiye Camisi Caferilerin dini doygunluğa ulaştığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin her birinin kişisel olarak ulaşabildiği dini kaynaklardan ziyade Zeynebiye Camisinin grup ruhunu da tetikleyecek yeterliliğe ulaştığı ve dolayısıyla bir çekim alanı oluşturan nitelikte olduğu bilgisi edinilmiştir.

Tablo 4: Görüşülen Kişilerin İnancını Yaşarken Karşılaştıkları Zorluklar

	İğdır		Halkalı
G1	Eli açık namaz kılmamızı soruyorlar. Farklı namaz kıldığımız için, mühürden dolayı bizi anlamayanlar var.	P1	Namaz kıldığımızda bizi görenler şaşırıyorlar. Mührümüzü yadırgıyorlar. Bizden uzak dursa daha iyi olacağını düşünen insanlarla karşılaştım. Ama bana bir zararı dokunan olmadı.
G2	Evladım hepimiz Müslüman'ız aramızda fark yok fakat İngiliz Şialığı diye bir şey var. Onlar bizi birbirimize düşürüyorlar. Kasıtlı bir şekilde sanki birbirimize düşmanmışız gibi gösteriyorlar.	P2	Şimdi burası İstanbul. Çok kalabalık bir yer. İğdır'da gibi değil ki ben Caferiyim dediğinde tamam desin. Bunlar acaba dini saptırıyorlar mı gözüyle bakanlar vardı. O yüzden ibadetlerimi ayrı bir yerde yapıyordum.
G3	Şialar ile Sünniler farklı olduğu için bunların inancı yanlıştır diyenler oluyor. Halbuki biz ehli beyti savunuyoruz. Burada hiçbir yanlışlık da yoktur.	P3	Bizimkiler sıkıntı yaşamış olabilir. Bahsederler eskiden varmış sıkıntılar ama ben pek karşılaşmadım. Öyle çok sağa sola giden birisi de değilim.
G4	Neden eli açık namaz kıldığımızı bilmelerine rağmen ya da mührü ¹ neden kullandığımızı bilmelerine karşın tekrar tekrar soruyorlar. Bu durum bazen can sıkıcı hale geliyor.	P4	İğdır'da bırakın Caferiliği ben İslâmiyet'in farkında olunmadığımı düşünüyorum. Yapılan şeylerin de çok bilinçli yapıldığını düşünmüyorum.
G5	Ben pek bir sorunla karşılaşmadım.	P5	Biz İstanbul'a geldikten sonra sıkıntılarımız oldu ama kimsenin vebalini alamam belki de ilk geldiğimiz için sorunlarla karşılaştık. Zamanla geçti.
G6	Tabi insanın karşılaştığı sorunlar oluyor. Bu cahillikle alakalı. Kendini bilmeyen insanlar yanlış konuşuyor.	P6	Bize eskiden huzurumuzu kaçırarak insanlar gözüyle bakıyorlardı. Alevilerle karıştırıyorlardı. Bazıları da bunların dini imanı yok diyordu. Sonra camilere gittiğimizi, orucumuzu tuttuğumuzu, kendi halimizde olduğumuzu gördüler bazı sıkıntılar aşıldı. Birde Caferiler de çok artık kimse istediği gibi sıkıntı çıkaramıyor artık.
G7	Sorun şu şekilde insanlar bilmedikleri şeyi yadırgıyorlar. Mührü bilmiyor yanlış diyor, ezanımızı duyuyor bu neden böyle diyor, orucu kızılıklar ortadan kalkınca açtığımızda boşuna	P7	İstanbul'a geldiğimde yaşım gereği gençtim ama ilk yıllarda sıkıntılar vardı. Bunlar aşıldı. Halkalı ilçesinde Caferilerin sayısı arttı ve bu sorunlar çözüldü.

1Mühür, Caferilerin namaz kıldıkları zaman başuçlarına bıraktıkları genellikle Kerbelâ'dan getirilmiş bir toprak olarak bilinmektedir. Caferiliğe göre secde saf toprak ya da toprakta yetişen bir şeyin üzerinde yapılmalıdır. Caferiler bu duruma dikkat ettiği için yanlarında ya da ibadethanelerde Mühür bulundururlar.

	bekliyorsun iftarını aç diyor. Böyle sıkıntılar... Yoksa kimse kimsenin düşmanı değil.		
G8	Herkes inancını istediği gibi yaşıyor son zamanlarda bir sıkıntı ile karşılaşmadım ben	P8	İnsanlar ne olduğunu bilmedikleri şeyi genelde yadırgıyor. İstanbul'da çok kalabalık aynı şey bizim için de geçerli. Biz burada derneklerimiz olmasa etrafımızda tanıdık insanlar olmasa belki biz de zorluk yaşadık ya da güven problemi olurdu.
G9	Sorunum olmadı	P9	Bizi Alevilerle karıştırıyorlardı. Zamanla biz kendimizi anlattıkça bizi anlamaya başladılar. Hüseyin aleyhiselam ve yarenlerini anmanın bütün Müslümanların görevi olduğunu anlayanlar da oldu.
G10	Nerede insan varsa orada sorun olur. Bu şia olmakla alakalı değil. Önemli olan biz kendimizi anlattığımızda insanların yadırgamamasıdır.	P10	İstanbul çok büyük bir şehirdir. Artık kimse kimseyi o kadar sorgulamıyor. Herkesin dünyası farklı olmuş. Sen İstanbul'da başka bir hayat yaşıyorsun, başkası bambaşka bir hayat yaşıyor. Sorunlar oluyor ama büyümüyor herkes bir yerden sonra boş verip işine gücüne bakıyor.

Iğdır'da gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerden Halkalıda göç eden kişilere oranla farklı cevaplar alınmıştır. Özellikle ibadetlerini yerine getirmedeki farklılıktan kaynaklı sorunların yaşandığı bilgisi elde edilmiştir. Kişilerin birbirlerini anlaması ile ilgili problemlerin açığa çıktığı görüşülen kişiler tarafından beyan edilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan kişilerden biri 'İngiliz Şialığı' diye bir durumun olduğunu ve kasıtlı bir şekilde Müslümanların birbirine düşürülmeye çalışıldığını beyan etmiştir. Iğdır ilinde yapılan görüşmelerde genel manada inancın meşruluğu ile ilgili bir sorunun olmadığı, bazı bakımlardan kişisel bazı bakımlardan da kendi ibadet etme biçiminin (mezhebinin de anlaşılabilir) doğru olduğunu düşünen kişilerin bir diğerinin ibadet etme biçimini yeterli bilgi birikimi olmaksızın sorgulamaya çalışması ilgili sorunların olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişiler arasında ibadetlerini yaşama biçimi ile sorunla karşılaştığını, İstanbul'a geldikten sonra çeşitli kabullenilme problemleri yaşadığını, Alevileri ile karıştırıldıklarını, muhatap oldukları kişilerin bilgisizliklerinden kaynaklı zorluklarla karşılaştıklarını dile getiren

kişiler olmuştur. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde Iğdır ilinde görüşülen kişilerde olduğu gibi herhangi bir sorun yaşamadığını belirten kişiler ile karşılaşmıştır. Bu durumda Caferilerin tamamının muhatap kaldığı bir sorun ile karşılaşmamıştır. Fakat Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde kişilerin göç ettikten sonra başkaca sorunların da muhatabı olmaya başladığı bilgisi elde edilmiştir. Özellikle İstanbul ilinin Iğdır iline oranla çok daha fazla nüfusa sahip olması ve çok daha heterojen bir yapının olması insanların kendilerini korumaya yönelik davranışları sergilemesini tetiklediği, farklı toplumsal alt gruplara dahil kişilerle sürekli karşılaşma olanağı olduğundan oluşan sorunların görece daha yüzeysel kaldığı, Caferiliğin Alevilik ile karıştırıldığı, bu durumun da Caferilik hakkında az bilgiye sahip olduğu sonuçlarını açığa çıkarmıştır ve Aleviliğe karşı bir tavır alışın olduğu bilgisi de edinilmiştir.

Tablo 5: Görüşülen Kişilerin Alevilik Hakkındaki Düşünceleri

	İğdır		Halkalı
G1	Onlar da Ehli Beyttendir. Başka türlü bir bilgim yok.	P1	On iki imama tabidirler. Ama Aleviler de kendi içinde farklılar namazını kılan orucunu tutan var tutmayanlar da var. Hiç Müslümanlara benzemeyenler de var. Hepsi için bir şey diyemem.
G2	Onlar çok zorluk yaşadılar. Şimdi durumları nedir bilmiyorum.	P2	Onlar da bizim kardeşlerimiz. Eskiden sıkıntı yaşarlardı. Bence artık büyük şehirlerde yaşıyorlar. Çünkü artık buralarda kimse kimseye karışmıyor.
G3	Aleviler yetim kalmış çocuklar gibidir. Yaşadıkları sıkıntılardan dolayı dağılıp gitmişler.	P3	Tanıdığım bildiğim kadarıyla, dini düşünceleri pek kabul görmüyor. Bu yüzden dışlanıyorlar da. Sonları ne olur bilemiyorum belki de çoğunda din iman kalmamıştır.
G4	Çok bilgim yok.	P4	Şiadırlar, Ehli Beyti savunurlar. Aşuraya gelirler. Muharremlikte oruç tutarlar. Bildiğim öyle arkadaşlarım var.
G5	Aleviler Şiadandır. Onlar Cem evlerine giderler. Ali'nin katlinden dolayı camiye gitmezler. Bizim gibi Muharremlik ayında yasını tutanlar da var. Onu da biliyorum. Bu kadar.	P5	Bu tür konulardan biraz uzak duruyorum. Onlara sormak lazım.
G6	Aleviler Şiadır. Şianın bir koludur. On iki imamdan bahsettiklerini biliyorum.	P6	Alevileri görüyoruz, karşılaşıyoruz, Şiadırlar ama bizden farklı bir koldurlar. Biraz daha serbestler. Aile yaşantıları farklı, ... iyi mi kötü mü bilmiyorum.
G7	Aleviler eskiden beri sevilmediler. Kimse de onlara sahip çıkmadı. Hala Alevileri horlayanlar var. Bu kadar sıkıntıdan sonra Aleviler de ne olduğunu şaşırı.	P7	Aleviler on iki imama inanan kişilerdir. Alevi Ali evi demektir. Tanıdığım, bildiğim namazını kılan, orucunu tutan Aleviler var. Aleviler çok zorluk yaşamışlar. Artık alışılmış bir şey var. Artık dönemiyorlar. Onları da dinlemek lazım.
G8	Bu taraflarda Aleviler yok çok net bilgilerim yok. Herkesin bildiği şeyleri biliyorum. Hak din üzerine olup olmadıklarını alimler mollalar bilir.	P8	Şiadırlar. Muhabbetimin olduğu Alevi arkadaşlarım var. Bana sıkıntılı gelen yönleri de var doğru olan şeyleri de var. Bazı konularda Sünnilerden daha hassaslar ama mesela camilere gelmelerini isterim.
G9	Aleviler hakkında herkes farklı şeyler söylüyor. Onların kendilerini toparlaması gerekiyor. Çektikleri eziyetler var. Onlar da bizden sonuçta sahip çıkmak lazım.	P9	Karşılaştıkları zorlukları biliyorum. Asıl memleketlerinde kalamadı çoğu, bu da onların her şeyini etkiledi. Bizim zaten en büyük sorunumuz başkaları ile uğraşıp durmak. He kes kendine baksa onlar da varsa yanlışları düzeltirlerdi. Bırakalım Aleviliği herkese önce insanlık lazım.

G10	Aslından biz Alevilerle farklıyız ama ortak noktalarımız var. Savaş zamanında namaz vakitleri birleştirilip kılındığı için üç vakit kılanlar var ama dört vakit namaz kılıyoruz. Sünnilerle kendimizi daha yakın hissediyoruz çünkü daha fazla ortak noktamız var ama Alevilerin de çok zorluk yaşadıkları bir gerçekliktir.	P10	Konuya çok hakim değilim fakat inandıkları şeyin amacını zaman zaman yanlış eylemlerle savunduklarını düşünüyorum.
-----	--	-----	--

İğdırda yapılan görüşmeler esnasında Caferiliğe mensup olanların Alevilik hakkındaki görüşleri sorulduğunda: Ehli Beytten oldukları, Aleviliğin yetim kalmış çocukları gibi olduğu, eskiden sevilmedikleri, bu nedenle de sahipsiz kaldıkları yönünde bilgiler elde edilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde alınan cevapların İğdır ilinde elde edilen cevaplarla genel mananda aynı doğrultuda oldukları gözlenmiştir. Halkalıda yapılan görüşmelerde Alevilerin Ehl-i Beytten olmakla birlikte bir sosyal dışlanmaya tabi tutulduğu, bu sebeple bir değişimin rayına girdikleri ve artık eskisi gibi olmadıkları yönünde cevaplar alınmıştır. Halkalıda görüşülen kişilerden biri Alevilerin kendilerini yanlış davranışlarla savunduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan elde ettiğimiz bu veri İğdır ilinde görüşülen kişilerin beyanından farklılık taşımaktadır. Buradan hareketle de Caferilerin Aleviliği savunmakla birlikte Alevi olan kişilerin davranışlarını da ayrı bir kategoride eleştirebildikleri gözlemlenmiştir. Araştırma alanımızdan biri olan İğdır ilinde Alevilerin bir toplumsal grup olarak bulunmaması ve İğdır ili içerisinde günlük pratiklerin Alevilikle ilgili olmaması kişilerin genel yorumlarda bulunmasına yol açmakla birlikte Halkalı'da kişilerin direkt muhatap olması ya da Alevilik etkisi altında değerlendiriliyor olması Caferilerin Aleviler hakkında görece daha detaylı bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Caferilerin eleştiri yapmakla birlikte genel anlamda Aleviliğin meşruluğunu sorgulamadığı, haklılık endeksli bir ön kabulden hareket ettiği anlaşılmıştır. İğdır ilinde ve Halkalıda Caferilerin kendilerini anlatma biçimleri ve Alevilere yönelik fikirleri genel manada kendilerininin dual yapılar içerisinde ötekiyi temsil ettiğinin ipuçlarını da sunmaktadır.

5.2.2.Aşura Törenleri Temalı Araştırılan Değişiklikler

Tablo 6: Caferilikte Aşura Törenlerinin Yeri

	Iğdır		Halkalı
G1	Hüseyin ve yarenlerinin katlidir. Bu ayda yas tutulur, karalar bağlanır. Matem ayıdır bu ay.	P1	Kerbela’da yaşanan hadise nedeniyle İmam Hüseyin’i anmak demektir Aşura. Aşurada yas tutmak ehli beyti anmak ve ona sahip çıkmak demektir.
G2	İmam Hüseyin’in ve beraberindekilerin canına kıyılması sebebiyle yasımızı tutarız. Biz de o zor zamanları muharrem ayında yaşayıp anlamak istiyoruz.	P2	Hz Ali ve evlatlarının katledilmesi, bu katlin haksız olduğu, peygamber soyundan kişilerin kanının dökülmemesi gerektiği, bunu yapan Yezid’in lanetlenmesi gerektiği aşuradır.
G3	Biz bu ayda yasımızı tutarız İmam Hüseyin’i hatırlarız. Yezid’lere düşman olduğumuzu hatırlarız. Aç kalırız, susuz kalırız, üstümüz başımız kirlenir. Biz bu ay kendimizi unutturuz.	P3	Aşura’da yani muharrem ayının onunda biz imam Hüseyin’e ağlarız. Zalimlerin zulmüne ağlarız ve buna karşı çıkarız. Bu ayda oruç tutulur. Karalar bağlarız, yas tutarız, az su içeriz, camilerde toplanırız her akşam İmam Hüseyin ve yarenlerini anarız.
G4	Aşura ile biz ehli beyte ve dinimize yapılan zulümleri hatırlarız. Zulmü kabul etmediğimizi haykırırız. Camilerde toplanır, ağıtlar yakar, ilahiler okuruz.	P4	Aşura peygamber soyundan gelenin katline sebep tutulan yastır. İmam Hüseyin ve peygamber efendimizin ehli beytinin anılmasıdır.
G5	Peygamber efendimizin ailesini esir edenlere karşı olmaktadır. Ağıtımız dinimizdir.	P5	Mollaların dediğine göre Muharrem ayı mübarek bir aydır. İmam Hüseyin’in yaşadığı ıstırapı anlamaya çalışırız. Bu bizim inancımızın da güçlenmesine yarar. Kendimizi ve dünya ile olan bağımızı unutturuz. Bu dünyanın gelip geçici olduğunu diğer dünya da hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağını hatırlarız.
G6	Sefer ayı ile birlikte iki ay tutulan yas ve İmam Hüseyin’in canına kast edenleri lanetlemektir aşura. Bizim için Aşura ağıttır bir kutlama değildir. Aşure dağıtmak için yapılan bir şey değildir.	P6	Aşura yastır. İmam Hüseyin ve yarenlerinin şehid edilmesi ile yaşanan büyük hadise neticesinde Müslümanların her yıl o vakitte peygamber efendimizin torununu ve onun yolunda can verenleri anmasıdır.
G7	Peygamber soyundan gelen insanların kanı akıtılmıştır. Bizler bunu anmalıyız.	P7	Tabiri caizse peygamber soyunu kurutmaya çalışan bir grubun dinimize verdiği zararlar neticesinde yapılan ağıtlardır. Kişi kendini eğer dine karşı sorumlu hissediyorsa bu hadiseleri bilmeli ve kendine ders çıkarmalıdır. Ayrıca Şehid edilenlerin ruhlarına da dualar göndermelidir.

G8	Aşura Ehli Beytin katli demektir. Dinin ayakta kalması demektir. Allah'utealanın İslâm dininde mücahitlerin sürekli yetişmesi için Kerbela olayının vuku bulmasına izin vermiştir.	P8	Kerbela'da İmam Hüseyin ve yanındakilerin şehid edilmesi nedeniyle yas tutulur. Aşura'nın manası matemdir. Muharrem ayı bizim için matem ayıdır.
G9	Muharrem ayı zaten mübarek bir aydır. Peygamber torununun canına kıyanlar dinimizin düşmanlarıdır.	P9	Herkesin de bildiği gibi Kerbela'da İmam Hüseyin Muaviye'nin oğlu Yezid tarafından susuzluk içerisinde iken katledildiği bir hadise yaşadı İslâm alemi.
G10	İnsan yaşlı iken dünya hayatına ait güzellikleri bir kenara bırakır. Açlığı, susuzluğu anlar. Bir avuç suya hasret bırakılarak şehid edilen imamını anlar.	P10	İnancımızdaki anlamı yastır. Kerbela'da şehid edilen İmam Hüseyin'in yasını tutarız.

İğdır'da Caferilikte Aşura törenlerinin yeri ile ilgili gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişiler Aşura merasimlerinin genel manada Peygamberin torunu Hüseyin'in ve birlikte olduğu ailesi ve taraftarlarının şehid edilmesi sebebiyle sefer ayı ile birlikte iki ay boyunca tutulan yası ifade ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Caferilerin yaşanmış olan bu hadiseden dolayı kendilerine görev bilinci yükledikleri ve yas tutmayı bir dini gereklilik olarak gördüğü bilgisine ulaşılmıştır. Caferilerin Aşura merasimleri ile birlikte anmaları günlük işlerden daha önemli bir konuma oturttukları, yapılan merasimlerle Kerbela ile özdeşleşmenin sağlanmaya çalışıldığı bu yolda giyinmede, temizlenmede ve sosyal ilişkilerde sembolik tavır alışlarla hareket ettikleri, buradan hareketle de Caferilik adına tarihsel boyutu olan bir rol üstlenmeye çalıştıkları anlaşılmıştır. İntikamı alınamamış bir dini liderin peşinde esasen henüz sonuçlandırılmamış bir davanın intikam alınmasından pratikte vazgeçilmesi ile birlikte kişilerin sürekli telkinlerle bir moral üstünlüğü yakalamaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerden elde edilen bilgilerin İğdır ilinde elde edilen bilgilerle aynı doğrultuda olduğu bilgisi elde edilmiştir. Aşura merasimlerinin Hüseyin ve beraberindekileri anmak için düzenlendiği, Aşura'nın bir yas olduğu, dini özden beslenen inananların kendilerine görev olarak belirlediği bir merasim olduğu bilgisi edinilmiştir. Görev bilinci ile hareket eden Caferilerin Aşura merasimleri ile birlikte günlük rutinlerinin dışına çıktıkları, İğdır'daki Caferilerin benzer doğrultuda bir iddia ile Caferi olmalarından kaynaklı öte dünya mükâfatı ile

bağlantılandırılmış bir moral üstünlüğü yakalamaya çalıştıkları bilgileri edinilmiştir. Yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerden elde edilen bilgiler ışığında Iğdır ilinde ve Halkalıda Aşura törenlerinin mahiyeti ile ilgili birbirine yakın cevaplar elde edilmiştir.

Tablo 7: Aşura Törenlerinin Düzenlenme Biçimleri

	Iğdır		Halkalı
G1	bizler karalara bürünürüz. İmam Hüseyin'in katli için yas tutulur. Gülmeyiz.	P1	Biz bu ay yasımızı tutuyoruz. Zeynebiye camisinde toplananlar Aşura günü diğer camilerin desteleri ile birlikte anmalara katılıyor. Sinelerini dövüyorlar.
G2	Dualar okunur. Biz de evlerimizden dışarı çıkıp gezip eğlenmeyiz yasımızı tutarız. Akşamları Kuran-ı Kerimler okunur ve mersiyeler düzülür. Hayır işlerimizi bu aylarda yapmayız. Çocuklarımızın evliliği, sünnetler hayırlar bu ayda ertelenir.	P2	Matem ayında gülmek, gezmek, eğlenmek makbul değildir. Biz de o şekilde yasımızı tutuyoruz. Az su içiyoruz ki Kербela şehitlerini anlayabilelim. Evlerimizde mersiyeler okutuyoruz. Evlerimizde ne kadar dua okunursa o kadar güzel olur.
G3	Kadın çoluk çocuk camilerde toplanırız. Kasım otağı kurulur. Desteler dolaşır, sinelere vurulur. Evlerde camilerde her yerde kara bezleri asılır. Alışverişimizi ve hayrımızı erteleriz. Ta ki İmam Hüseyin'in kırkı tamamlanana kadar.	P3	Muharrem ayı geldiğinde camilerden anonslar yapılır. İstanbul'daki bütün Caferiler Zeynebiye'ye gelir. Orada desteler dolaşır, konuşmalar yapılır. İmam Hüseyin için dualar okunur ağıtlar yakılır. Yasımız Safer ayının sonuna kadar sürer.
G4	Biz muharrem ayında ve Safer ayında her halimizle yas tutarız. İmam Hüseyin'in şehid edildiği gün, üçü yedisi, kırkı yas yemeği verilir.	P4	Mollalar, dernekler... televizyonlara çıkıyor. Az su içeriz, erkekler saçlarını sakallarını kesmezler. İmam Hüseyin'in üçünde, yedisinde, onunda, kırkında yemek yapıp hayrına dağıtanlar da var.
G5	Muharrem ayında ve Safer ayında iki ay yas tutarız. Evimize karalar bağlarız. Kendimiz de siyah elbiseler giyeriz. Yasımızı yaşarız. Alışverişimizi azaltırız. Bu aylarda düğün yapmayız. Bir yerlere gitmeyiz. Evimize kapanırız.	P5	Matem ayında her Caferi'nin yaptığı gibi biz de evimizde dururuz, yasımızı yaşarız, orucumuzu tutarız. Kendimizi ve dünya ile olan bağımızı unutturuz. Bu dünyanın gelip geçici olduğunu diğer dünya da hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağını hatırlarız.
G6	Gençlerimiz sinelerine zincir ile vurur. Akan kanları tuttıkları matemlerindedir. Kan akıtılmaması için fetva vermiş mollalar ama yine de bence kan samimi olmayı gösteriyor.	P6	Camilerimizde kara sancaklar olur. Burada mollalarımız ve dernekler bir olup her kesimden insan İmam Hüseyin'i hatırlasın diye Zeynebiye Camisinde ve Zeynebiye Meydanında Aşura matemi düzenler.
G7	Safer ayının sonuna kadar elbiselerimize üstümüze başımıza dikkat etmeyiz. Alışverişimiz az olur.	P7	Kuran-ı Kerim Hatimleri indirilir. Yürüyüşler yapılır. Sinelere vurulur. Matem bitene kadar güzel giyinip hoş kokular sürmeyiz. Farklı semtlere gidip arkadaşlarımızı ziyaret etmeyiz.
G8	Ruhlarına dua ederiz Yezid ve ordusuna da lanet okuruz.	P8	Kadar kalabalık bir araya gelince sesleri duyuluyor, televizyonlar geliyor, önemli

	Muharrem ve Safer aylarında mateme uygun davranırız. Durgunluk çöker üstümüze.		mollalar, alimler katılıyor. Son zamanlarda siyasetçilerde katılıyor artık.
G9	Muharrem ayı başlayınca her sene olduğu gibi yas havası Iğdır'ın her yerine yayılır. Her kesin kapısında, camilerde yollarda karalar vardır.	P9	Burada her kes kendi matemini yaşıyor zaten. Yahya Kemal Beyatlı'da insanlar toplanıp Zeynebiyye'ye yürüyor.
G10	Yas havası çöker içimize. Zincir vuranlar vardır. İmam Hüseyin'in kırkı çıkana kadar yas devam eder. Yaslı iken dünya hayatından uzak durmaya çalışırız. Yasımızı yakışır şekilde yapmak için gayret gösteririz. Bu şekilde geçiyor.	P10	Bizim derneklerimiz. Bu derneklerimiz Caferilerin geneline ulaşabiliyor. Aşura matemini de organizasyonunda etkilidirler. Camilerdeki mollalarla birlikte Zeynebiye'de matem için yerler düzenlenir, konuşmalar ayarlanır, ilahiler ve dualar okutulur.

Iğdır'da Aşura Törenlerinin ne şekilde düzenlendiği ile ilgili gerçekleştirilen görüşmelerde: Aşura'nın matem anlamına geldiği, Aşura törenlerinin Muharrem ayının başından başlayıp Safer ayının sonuna kadar sürdüğü, Caferilerilerin yoğun bir şekilde yas havasına girdiği, camilere, evlere, sokaklara, şehrin her bir yanına Aşura matemini olduğuna dair afişler, dövizler, pankartlar ve flamaların asıldığı, Muharrem ayının dokuzuncu gününü ifade eden Tasua ve onuncu gününde gerçekleştirilen Aşura anmaları esnasında Caferilerin genellikle alışveriş yapmadıkları, en yüksek perdeden ağıtlar yaktıkları, sinezanların sinelerine vurdukları, Aşura merasimlerinin Camilerde iki ay boyunca devam ettiği, Safer Ayının sonunda Peygamberimizin ve Caferilerin sıklıkla andıkları dini büyüklerin vefat etmiş olması nedeniyle matem Safer ayının sonuna kadar devam ettiği bilgilerine ulaşılmıştır. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmeler de genel manada Aşura merasimleri kapsamında Caferilerin matemlerini yaşadıkları, Muharrem ayının onunda Aşura matemini için çok büyük bir kalabalığın toplandığı, İstanbul'daki Caferilerin önce camilerde toplanıp sonra anmalara katıldığı, anmaların Caferileri tarafından kendi gittikleri camilerde ve evlerinde Safer ayının sonuna kadar sürdürülmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen görüşmelerde Iğdır ilinde daha homojen bir şekilde anmaların gerçekleştirilmiş olması Halkalıya oranla anmalara katılan kişilerin görece daha yoğun bir şekilde kendilerini ifade ettiği bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 8: İstanbul ili Halkalı ilçesinde Gerçekleştirilen Törenlerin Iğdır'daki Törenlerden Farklı Yanları

	Halkalı
P1	Bilmem çok fazla bir fark yoktur herhalde.
P2	Bence bu İstanbul ya da Iğdır ile alakalı bir şey değil. İnsanın kendisiyle alakalı bir şey. Matemini yaşamak isteyen her yerde de yaşar.
P3	Iğdır'da Aşura daha fazla bir manaya sahip, burada o mana yok. Biraz tiyatro gibi. Büyük şehirlerin insanları inancından uzaklaşıyor. Bilgisi olsa da daha az uyguluyor.
P4	İstanbul'da kimse kimsenin umurunda değil, o yüzden dinini yaşamak isteyen için de biraz daha zor oluyor bazı şeyler. Ama Iğdır'da insanlar birbirini teşvik edebiliyor.
P5	Muharrem ayı geldiğinde mollalar her yerde camilerde İmam Hüseyin'in kıyamını anlatır. İlahiler okunur desteler gezer. Belki burada insanlar Aşura matemine katılıyor ama camilere çok gitmiyordur. Onu söyleyebilirim.
P6	İstanbul'da hayat çok hızlı akıyor. Hemen bir mahalle aşağıda bambaşka bir hayatla karşılaşabiliyorsun. O yüzden Iğdır'daki ortamın burada olmasını bekleyemeyiz.
P7	İstanbul bir metropol şehri olduğu için, her kesimden insan yaşadığı için, İmam Hüseyin'in de bütün insanların imamı olduğu için daha iyi bir mesaj veriliyor. İstanbul'da Caferiler Iğdır'ın geneline göre çok daha az bir kısımda yer alıyor. Bu nedenle bu mesaj Iğdır'dan çok daha iyi veriliyor. Iğdır'a oranla bilmeyen çok, duymaya ihtiyaç duyan daha fazla insan var. Onlara bu mesajın verilmesi daha kıymetlidir.
P8	Iğdır'da akrabalarımın duyduğum ve bildiğim kadarıyla daha güzel geçiyor oraya İran'dan mollalar da geliyor. Küçük yer olduğu için insanlar matemlerini daha iyi yaşıyorlar.
P9	Burada bizim Caferi derneklerimiz var İstanbul'da Caferiler birbirine sahip çıkar. Birlikteliğimiz vardır. Aşura burada muazzam bir kalabalık eşliğinde yapılıyor. Devamı geliyor mu desen gelmiyor. Iğdır'da da anmalar var ama... tam bilemiyorum.
P10	İstanbul'da biraz daha modern etkinlikler yapılıyor. Konferanslar var, dinletiler var ama Iğdır'da biraz daha yöresel şekilde Aşura oluyor. Bir de burada çok farklı kesimlerden insan katılıyor. Herkes dostluk mesajı veriyor. O iyi bir şey değil bence. Iğdır'da insanlar Aşura'yı bırakıp dostluk mesajı vermiyor. O yüzden biraz da başkasına sesleneceğim diye sahteleşenler de var.

Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde İstanbul ilindeki Aşura törenlerinin Iğdır ilindeki Aşura törenlerinde farklılıklarının olup olmadığı ile ilgili sorulan sorularda görüşülen kişiler anmaların özünün aynı olmakla birlikte Iğdır ilinde daha anlamlı ve dini açıdan daha yoğun bir şekilde Aşura merasimlerinin yapıldığını beyan etmişlerdir. Öncelikle bir dini tavır alış ya da tutumdan bahsederken kişilerin yaşadığı coğrafyadan ve toplumsal alandan bağımsız bir inanç örgüsü içerisinde olamayacağını kavramsal çerçevede de tartışmaya çalıştır. Iğdır ili gerek coğrafi olarak konumu, gerek tarihsel

arka planı gerekse de içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler açısından özel bir konuma sahiptir. Çevreye savrulmuş olan Türkmenlerin kırgınlıkları ve İslâm dini içerisinde gelişen hadiseler neticesinde Şehid edilen bir peygamber torunu haklılığını travmalara mazur kalarak savunan Şiaların tarihsel olarak bir buluşma alanı olarak Iğdır; Türkiye sınırları içerisinde kendine özgü toplumsal tetiklemelerle bir dini alt grubun yaşam alanı olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile Caferi olmanın manası kentin kültüründen bağımsız olarak gelişen bir şey değildir. Büyük kentlere hareket eden kişilerin dini anlama ve algılama biçiminin görece değiştiği bu çalışmanın temel iddiaları arasındadır. Buna göre kişiler yaşadıkları geleneksel alanda hayatlarında tek bir dini öğretide toplanmış olan otoritenin olduğu bir alandan hareket ederek, farklı dini yorumların otorite alanından ayrılıp gelen farklı kişilerle heterojen alanın bir parçası olmaya başlamışlardır. Bu bakımdan Caferiler öncelikle Iğdır gibi Caferiliği motive eden kendine has dinamikleri olan bir alandan ayrılmakta ve yeni dâhil oldukları alan Caferiliği motive etmeyen bir alan olmakla birlikte modernizmin, küreselleşmenin ve sanayileşmenin insan olanı yeniden kültürlendirdiği bir alana akış da söz konusudur. Bu bakımdan İstanbul ili daha dünyevi bir inanç örgüsünün olduğu bir kent olarak karşımıza çıkmıştır. ***

Araştırmamızın bu aşamasında elde ettiğimiz veriler ışığında Caferilerin Halkalıda daha az yoğunluklu, daha dar bir alanda Iğdır iline oranla daha fazla bir çeşitliliğe hitap ettiği anlaşılmıştır. Bu nedenle görüşülen kişilerden birinin Halkalı'daki anmaları Iğdır iline oranla '*tiyatro gibi*' şeklinde tanımlaması inancın sekülerleştiğini anlatmaktadır. Caferilerin sıklıkla andıkları Kerbela hadisesini Aşura merasimleri ile adeta başka kesimlerin beğenisine sunmuş olmaları anmaların popüler etkinliklere doğru bir akışının olduğunu da anlatmaktadır. Görüşülen kişilerden birinin Aşura merasimlerinde Caferilerin Aşura merasimleri vasıtasıyla daha geniş bir kitleye ulaşacağı ve Caferilerin daha fazla tanınmasını sağlayacağını belirtmesi Iğdır ilinde Caferilerin kendini unutarak Kerbela ile özdeşleşmeye çalışmasıyla ters orantılı olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte İstanbul ili gibi geniş nüfus dinamiği olan illerde dini alt grup mensuplarının kırsaldan farklı olarak özel alanlara sahip oldukları anlaşılmıştır. Kırsal alanda bir dini öğreti ya da dinimsi olan şeyin otoriteyi kendinde toplamasını

sonucu olarak kişinin tüm hareket alanlarını değer yargıları ve tamamlayıcı olarak ayıplamalar, hoş karşılamamalar... vs. üzerinden kuşattığı, İstanbul gibi kentleşmenin yoğun olduğu yerlerde kişinin dinin kuşatıcı etkisinden kurtulabildiği alanlara akışının çok kolay olduğu, bu da kişinin dini olana karşı bir özel alana sahip olabilmesi açısından sekülerliği motive ettiği anlaşılmıştır.

5.2.3. İnancın Pratikte Yeniden Üretimi: Çocuklara İsim Verme

Tablo 9: Yeni Doğan Çocuklara Verilen İsimler

	Iğdır		Halkalı
G1	Bizim ailede Yiğit Ali, Turgay Furkan, Zeynep isimleri var.	P1	Dini isimler, büyüklerin isimleri, hangisi güzelse artık.
G2	Sevdiğimiz isimleri veriyoruz. Muhammet, Ali, Teoman, Özlem, Melek, Fatma isimlerini verdik.	P2	İmamlarımızın isimlerini veriyoruz İmam Ali'nin ismi çok kullanılıyor bizde.
G3	Kuran-ı Kerim'deki isimleri, dedelerimizin isimlerini veriyoruz. İsmail, Gonca, Zeynel, Tayfun... Çok isim var	P3	Değişiyor. Herkes çocuklarına farklı isimler veriyor. Yakıştırdığını veriyor.
G4	Değişiyor... Çok isim var bir iki tane değil ki... Benim çocuklara kayın pederim isim vermişti. Ali Can, Hülya, Efsun, Mikail, Turan.	P4	Çok isim var ama her ile bir çocuğuna bir isim veriyor... çok çeşitli Hasan, Kemal, Zeynep, Songül... Hangi ismi desen vermişiz.
G5	Bizim burada her ailede Ali, Muhammet Ali, Hüseyin isimleri vardır.	P5	En çok zamane isimler diyebilirim. Güzel isim çok ama bazı isimler de artık abesmiş gibi karşılanıyor. Ece, Batu, Aleyna.
G6	Biz genelde ailemizde hangi isim varsa o isimleri veriyoruz.	P6	Büyükler isim verirse farklı isim veriyor, gençler farklı isim veriyor. Babam Cafer ismini sever onu biliyorum. Ali ismi biliyorsun imamımız. Ondan sonra Fatma, Zeyneb, Kerem. Hüseyin
G7	Ali, Haydar, Elif, Zehra, Güneş, Mehmet, Hüseyin Can, Ebru, Nur... Bunlar geliyor aklıma.	P7	Benim ismim Ali, Mehmet var kardeşim, Tayfun... çok isim var. Her insana farklı isimler güzel gelir.
G8	İmamlarımızın, müctehidlerimizin, mollalarımızın, atalarımızın isimlerini veririz. Çevremizde duyduğumuz kulağa hoş gelen isimleri veririz.	P8	Hasan, Üzeyir, Türkan, Alican, Mehmet, Yiğit, Kurtuluş bu isimler bizim ailede var.
G9	En çok Ali, Muhammet isimleri veriliyor bence. Kız olsa değişiyor. Burada her türlü kız ismi var. Saysan sabahı bulur.	P9	Peygamberimizin, İmamlarımızın, sevdiğimiz insanların, ölmüşümüzün ismini veririz.
G10	İnsan çocuklarına isim verirken çok düşünüyor biliyor musun? Ben ilk çocuğuma Üzeyir ismini verdim ama zorlandım. Burada çok kullanılan isimler var her ailede Ali ismi var hemen hemen... yoksa da başka bir isime Ali ismini eklerler... Muhammet var, Zeynep var... Sonrası çok çeşitli hangi ismi ararsan var.	P10	Bizim kendimize has çok ismimiz var ama buradakiler bilmezler. Mesela bizde Heyder, Kubilay, Elemdar var bu isimler burada yok. Verilen isimler de güzel. Kuran-ı Kerim'de geçen isimleri, İmamların isimleri, ailesinin isimlerini verenler var onlar da güzel

Iğdır ilinde gerçekleştirilen görüşmelerde: Görüşülen kişilerin yeni doğan çocuklara hangi isimlerin verildiği ile ilgili verdikleri cevapların çeşitli olduğu görülmüştür. Bu isim verme geleneklerinde gerek Iğdır ilinde gerekse halkalıda dini etkinin önemli olduğu fark edilmiştir. Araştırmamızın kavramsal çerçevesinde de tartışmaya çalıştığımız gündelik yaşam ve dinsel ilişkisinin izlerine bu bilgiler vasıtasıyla sahada rastlanmıştır. Öyle ki ilk aşamada bilinmesi gereken en önemli şey İslâm dininin kendisini pratikte çok güçlü bir şekilde sürekli yeniden ürettiğidir. İslâm dini hem kişinin sübjektif hafızasını hem de toplumsal düzeyde ya da grubun ortaklaşan özelliği anlamında yakalanmış olan belirli düzeydeki objektifliği hedef almaktadır. Bu bakımdan kişilerin ve grupların kendisini yeniden üretmesinde sürekli canlı kalan kodlar, işaretler ve semboller dini olanın etkisinde açığa çıkmaktadır. Çocuklara isim verme alışkanlığı üzerinden değerlendirilecek olunursa isim verilmiş olan her bir kişi kendisini grubun ortak ruhu ile özdeşleştirmeye başlamaktadır. Buradan hareketle de kişinin kendi kişiliği ya da daha geniş anlamda içinde bulunduğu toplumsal alt grubun kişiliği dini kimliğin etki alanı içindedir. Şu halde denilebilir ki sahada elde edilmiş veriler ışığında Ali, Haydar, Hüseyin, Zeynel ve Zeynep gibi isimler kişileri Caferiliğin ortak bilincine götürmektedir. Buradan hareketle kişilere isim verme sadece gündelik, gelişigüzel bir şey olarak değerlendirilemez. Çocuklara isim verme alışkanlıklarının sadece dini kimlik üzerinden gerçekleşmediği ve fakat yine dini bir dolayım ile anlaşılacak olan beğeniler, gelenek üzerinden de gerçekleştiği anlaşılmıştır. Yine aynı şekilde dini anlamda herhangi bir çağrışıma sahip olmayan isimlerin de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bununla yaşadığı yere ait olma, zamanın isimleri, güzel gelen isimler, aileden kişilerin isimleri şeklinde etkenlerin de çocuklara isim verme üzerinde etki oluşturduğu anlaşılmıştır.

Tablo 10: Yeni Doğan Çocuklara İsim Verilirken Din Hassasiyeti

	İğdır		Halkalı
G1	Güzel olmasını istiyoruz.	P1	Ehli beytten çevremizden güzel olan isimleri veririz. Ama çok isim var hepsi dini değil tabi.
G2	Dediğim gibi sevdiğimiz isimleri veririz. Kuran-ı Kerim’de geçen isimler veririz. Hangi isim en doğru olacaksa onu veririz.	P2	Ya şimdi bir isim verilecekse eğer ben dini olup olmamasına bakarım ama sadece dini isim vermek de doğru değil, çocuklara eğer ki ağır bir isim vereceksen ikinci bir isim daha vermek lazım.
G3	Kuran-ı Kerim de geçen isimleri çocuklarımıza veririz. İmamlarımızın isimlerini veririz. Dedelerimizin isimlerini veririz ki onların yolundan gitsinler.	P3	Ben çocuğuma hangi ismin uygun olduğunu düşünürken çevreme bakarım, çocukların ismini araştırırım. Manası güzel bir isim olmasını isterim
G4	Bize, ailemize, milletimize yakışan isimler veririz. Büyüklerimiz çocuklarımıza isim verdiklerinde o onlara hatıra kalır.	P4	Biz çocuklarımıza dini isimler vermeye alışmışız. Seviyoruz çünkü
G5	İmamlarımızın, mollalarımızın isimlerini veririz. Onlara benzerler inşallah. O isimlerin hatırına verilirler diye.	P5	Şimdi çok eskilerin isimlerini vermek olmuyor bazen. Her dedenin ismi çocuğa verilmez. Oturaklı isimleri vermek lazım ama yaşlılarına da bakmak lazım.
G6	Hiç duyulmamış bir ismi ya da yaşlılarının dalga geçeceği bir ismi çocuğumuza vermeyiz. Hayırlı isimler vermek gerekir, temiz bir isim olmalı.	P6	Ehli beytten olan isimleri koyarız genelde çünkü çocuklarımızı fıkımız üzerine yetiştiririz.
G7	İnsan evladının ahlâklı, güzel huylu, ferasetli olmasını ister o yüzden ona göre isim verir. O isim çocuğa etki eder. her ismin bir anlamı bir hikmeti var bunları bilmek gerek.	P7	Müslümanların kullandığı isimleri koyarız. Başka dinden türetilmiş hastalıklı isimleri vermeyiz. Onun dışında kulağa hoş gelen, arkadaşların eşin dostun tavsiye ettiği isimleri veririz.
G8	Öncelikle dini büyüklerimizin isimlerini koyarız.. Çocuğun ismi nasıl yetişeceğine de etki eder.	P8	Vatanımız milletimiz dinimiz için hayırlı evlat olsun diye şerefli isimler vermeye gayret ederiz. Ehli beytimizin büyüklerimizin isimlerini veririz.
G9	Hoş bir isim olmasına dikkat ediyoruz. Geleneğimize, örfümüze uygun olmasını isteriz. Dinimiz kitabımızda geçen isimler olmasını...	P9	İnsan evladına her ismi de verir. Fakat bir tercih yapılacaksa şayet önce Kuran-ı Kerim’e bakılmalıdır. dini haysiyeti, şerefi üzere yaşamış insanların ismi verilmelidir.
G10	En çok dini bir isim olmasına dikkat ediyorum. Verdiğimiz Peygamber ismi, Ehli beytten isim belki aynı özelliklerin onda olmasına da sebep olur.	P10	Ölçüyor biçiyor. Kimisi hoşuna giden ismi verir, kimisi ilk defa duyduğu bir ismi verir çocuğuna, önemli olan o ismin çocuğa bir güzellik katmasıdır. İnsan ismi ile anılır.

Iğdırda gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerden elde edilen bilgiler ışığında kişilerin yeni doğan çocuklarına isim verirken dini kaynaklarda geçen isimlere olumlu baktıkları anlaşılmıştır. Ali ve On İki İmam sevgisinin de çocuklara isim vermede etken olduğu bilgisi edinilmiştir. Fakat çocuklara isim verme konusunda tek etkenin inanç olmadığı, kişilerin dini mahiyeti olan isimleri seçmek istemesinin yanı sıra, yaşadığı yerde sıklıkla kullanılan isimleri tercih edebildikleri, başka kişilerin yadırgamayacağı isimleri seçme tercihinin de olduğu, aile bağlamında verilen isimlerin de olduğu bilgisi edinilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerin genel anlamda çocuklarına verdikleri isimlerde dini bir karakter aradıkları, dini mahiyeti olan isimlere olumlu yaklaştıkları bilgisi edinilmiştir. Dini etken ile beraber çok çeşitli diğer etkilerin de olduğu bilgisi edinilmiştir. Bunlar kişilerin kendi beğenilerine uygun isimler bulamaya çalıştıkları, aile etkisi, çevreden duyulan güzel olduğuna kanaat getirilmiş isimlerin verildiği bilgisi elde edilmiştir. Bu bağlamda Halkalıda görüşülen kişiler, Iğdır ilinde görüşülen kişilerde olduğu gibi dini mahiyeti olan isimleri seçme yönünde fikirler beyan etmiştir. Dini yaşama yoğunluğu her ne olurda olsun çocuklarına dini mahiyeti olan isim verme alışkanlığının baskın olduğu sonucu elde edilmiştir.

5.2.4. Evlilik Merasimleri

Tablo 11: Yapılan Evlilik Merasimleri

	İğdır		Halkalı
G1	Gençlerimiz evlenmeye karar verdiklerinde biz de nişanımızı, toyumuzu hep birlikte yapıyoruz.	P1	Mevlitli, yemekli. Hoca gelir mevlit okunur, nikâh kıyılır.
G2	Gençler genelde birbirlerini görüp beğenirler, ha biz de ailelerin tavsiye ettiği kızlara da görücü olarak gidilir. Sonuçta onların anlaşması önemli anlaşılarsa imam gelir nikâhlarını kıyar, biz de üzerimize düşen vazifeleri yerine getiririz.	P2	İstanbul'da herkes apartmanlarda oturduğu için artık düğünlerimizi mecburen düğün salonlarında yapıyoruz. Evlerimiz o kadar kalabalığı kaldırmaz çünkü. Fakat bu hani dini düşüncemizin zayıf olduğunu göstermiyor. Yine mollamızı çağırıp dini nikâhımızı kıyıyoruz, dualarımızı okuyoruz, mevlidimizi okutuyoruz.
G3	Erkek tarafı genelde düğün işlerini yapar. Gider düğün salonu tutar biz de eş dost olarak katılırız.	P3	Kız isteme durumu olduğunda kımızın kim olduğunu sorarız. Nereden geldiğini ne iş yaptığını. Bize uygun ise gelip kızı isteyebileceklerini söyleriz.
G4	Bizde evlilik olduğu zaman hocayı çağırırız gelir nikâhı kıyar. Biz de düğün yemeklerimizi yapar. Çeyizleri hazırlarız. Salavatlarla, dualarla gelini evden uğurluyoruz.	P4	Eğer kız verilirse aileler düğünün nasıl olacağını konuşur. Kimisinin adetleri farklıdır. Herkes oturur usulünü anlatır. Orta yolu bulurlar. Nişanlar parklarda, kafeteryalarda ayarlanır. Çünkü nişana az kişi gelir. Düğün için damat tarafı gider düğün salonu bulur ayarlar.
G5	Evlilik öyle bir anda olmaz erkek tarafı kızın evine gitmek için müsaade ister. Kız tarafı onları birkaç gün beklettikten sonra eve gelmelerini istiyorsa izin verir.	P5	Kız isteme olduğunda aileler kendi büyüklerini çağırır. Evde ailenin büyükleri olur ki gelen kişiler ailenin iyi bir aile olduğunu bilsinler. Gençler görüşürülür. Bu sırada büyükler de birbiri ile konuşur.
G6	Bizim buralarda kimi aileler dini nikâh kıyıyorlar. Hocayı çağırıp o şekil çalgısız düğünler yapanlar var. Ama düğün salonları İğdır'da çok kullanılıyor son zamanlarda.	P6	Biz kendi aramızda dini nikâhımızı kıyarız. Hoca gelir nikâhı kıyar. Dualarımızı okuruz. Gençler isterse onlar için ayrıca bir düğün salonu tutulabilir. Erkekler ve kadınlar ayrı yerde oluyorlar.
G7	Gençler birbirini ilk defa görüyorlarsa onlar ne karar verirse aileleri ona uyar. Zorla evlilik yoktur bizde.	P7	Evlilik artık gençlerin birbirini bulması sonrasında oluyor. Ya da birbirini bilen aileler birbirleri arasında çocuklarını evlendiriyor.
G8	Yöresel müziklerimiz var onlar eşliğinde isteyen bahçesinde isteyen düğün salonunda düğününü yapıyor. Düğünden sonraki gün kız evine duvağa gidilir, çeyizler gelen misafirlerin ailelerine yollanır.	P8	Evliliği burada artık herkes aynı yapıyor. Çünkü çok kalabalık herkes hazırlığını yapıp düğün yerine gidiyor. Kendi müziklerini çalıyor, halayını çekiyor. Akşamüstü bitiyor düğünler.

G9	Eğer evlilik gençlerin isteğiyle olmuşsa genelde kız verilir. Aileler kendi aralarında kim hangi işleri yapacak konuşurlar. Kız tarafı şartlarını söyler. Bazı aileler kızlarına ayrı ev tutulması ister. Bazıları başka şehre götürmemelerini ister.	P9	Erkek tarafının sorumluluğu daha fazladır. Düğün olana kadar sık sık kız evine gidilir, hediyeler alınır. Adettendir bu. Sonra düğün olduğunda iki aile de gelir düğüne katılır. Kız tarafı düğünde çok kalmaz. Biraz oturur kalkarlar. Ama sonra hep görüşürler.
G10	Erkeğin ailesi kız tarafına haber yollar, ya da büyükleri çarşıda konuşurlar. Önce kız istenir verilirse nişan yapılır düğün tarihi belirlenir.	P10	Herkesin kendine göre adetleri var. Takıları erkek tarafı borçları kapatmak için alabiliyor. Ama nişanlılıkta takılan ziynet eşyalarını çocuklardan almazlar. Hayırlı iş hep birlikte yapıyor.

İğdırda düğün merasimlerinin ne şekilde olduğu ile ilgili gerçekleştirilen görüşmelerde genel anlamda evlenecek kişilerin birbirini beğenmesi, bunun üzerine kız istemek için erkek tarafının girişimde bulunması ile aileler arasında da konunun konuşmaya başlanması ve aileler arası mutabakat sağlanması şeklinde olduğu bilgisi elde edilmiştir. Ailelerin kız istemeye gittikleri, kız tarafının kendilerine karşı öne sürdüğü şartları yerine getirdiği, bu durum üzerine nişan merasiminin düzenlendiği, nişan merasiminin genel anlamda kız tarafının sorumluluğunda olduğu, düğünün ve genel manada aileler arasındaki giderlerin ise erkek tarafı tarafından karşılandığı bilgisi elde edilmiştir. Yapılan görüşmelerde düğün merasimlerinin de çeşitlilik gösterdiği, kimi ailelerin dini nikâh kıyıp sade bir merasim düzenlediği, kimi ailelerin yaşadıkları yerin yakınlarında uygun olan bir yer ya da düğün salonu tutup müzikli düğün yaptığı bilgileri edinilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde evlenecek kişilerin birbirlerini beğenmesinin üzerine kurulu olarak aileler arasında da evlilik merasimleri hakkında mutabakatın sağlanması ile kişilerin evlendirildiği bilgisi edinilmiştir. Ailelerin düğün merasimleri hakkında sorumluluk aldıkları, düğün merasimlerinin yerine getirilirken İğdır iline oranla görece daha fazla dış mekânların tercih edildiği, düğün sürelerinin görece daha kısa olduğu, oynanan yöresel oyunların, kına gecelerinde yapılan etkinliklerin görece daha az olduğu bilgisi elde edilmiştir. Bunun yerine bir alt kültür grubunu temsil etmeyen her kesimden kişilere hitap eden şekilde düğün merasimlerinin yapıldığı bilgisi edinilmiştir.

Tablo 12: Evlilikte Mezhep Duyarlılığı

	İğdır		Halkalı
G1	Ben dikkat ederim.	P1	Şia olsa daha avantajlı olur.
G2	İnsanın durup düşündüğü bir konu.	P2	Bir Caferi'nin bir Caferi ile evlenmesi daha az sıkıntılı olur.
G3	Mezhepler farklı olunca insanlar zorlanıyor ister istemez bu konuya dikkat etmemek olur mu?	P3	Tabii sorulur ama olmazsa illa kızımızı vermeyiz de demeyiz. Oğlumuz evlenirse zaten kadınlar genelde erkeklerin huyuna gidiyor.
G4	Şia olup olmadığı sorulur tabii ki.	P4	Bizimkiler dikkat eder. Kendi aralarında konuşurlar. Akılları ermez ise vermezler.
G5	Çocuklarımızı bizimle uyumsuz birine vermek istemeyiz.	P5	Aynı olmayabiliyor. Herkes Şia değil ki. Koca İstanbul'da sorulur ama Şia değilse de kız verilir.
G6	Benim başka bir mezhepten birine kızımı vermeye niyetim yok.	P6	Baştan sormak lazım. Sonra sıkıntı olursa hadi ayrılın da denmez ki
G7	Gençler evlendirilirken namaz kılar mı, dinini yaşar mı sorulur. Bizim Şialar olarak da ibadetimiz farklı bazı noktalarda, bakış açılarımız farklı evlenecek gençlerin bu durumu dikkate alması mecburidir.	P7	Şia olup olmamasından çok artık mesleğine kazancına bakılıyor onlar düzgünse huyuna suyuna da bakarlar.
G8	İnsanların samimiyetine bağlıdır. Her ne kadar Şia olup olmadığı bilinse de çocuğun huyu suyu daha önemlidir.	P8	Aslında insanlar önemliymiş gibi davranıyor ama sıra kendisine gelince evleniyor. Şöyle bir gerçeklik de var iki Şia'yı evlendirmek daha kolaydır.
G9	Mutlaka her ailede soran vardır.	P9	Ana babanın aklına takılır ister istemez
G10	Bence evlenen gençlerin fikirlerinin çelişmemesi gerekir. İnsan inandığı şeyi de öyle kolay bırakamıyor.	P10	Hiçbir sorun yok. Hatta kendim Sünni biri ile evliyim. Hiçbir sorun yaşamıyoruz.

İğdir'da gerçekleştirilen görüşmelerde kişilerin kız alıp verirken karşı ailenin de aynı mezhepten olmasına genel manada dikkat ettiği bilgisi edinilmiştir. Görüşülen kişilerden farklı mezheplere mensup evlenmeyi düşünen kişilerin çeşitli sorunlar yaşamasının çok muhtemel olduğu bilgisi edinilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerden biri mezhep farklılığının sorun olmadığını belirtmiştir. Görüşülen kişilerden elde edilen bilgiler ışığında ailelerin karşı ailenin Şia olmasına olumsuz baktığı, fakat tek etkenin Şia olmak olmadığı, ailelerin karar alma

süreçlerine etki eden başkaca faktörlerin olduğu, bu faktörlerin başında da ekonomik durumun geldiği bilgisi edinilmiştir. Araştırma konumuzun temel amacı Iğdır'da ve Halkalıda Caferilerin kendilerini ne şekilde yeniden ürettikleri, bir grup ruhunun nasıl oluştuğu ve bu grup ruhunun hangi parametreler aracılığıyla bilinebilir olacağı ile ilgilidir. Tam da bu noktada kavramsal çerçevede yer verdiğimiz Tevelli ve Teberri anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Caferi olanın Caferi olmayana tercih edilmesinin en belirgin örneği kız alıp verme merasimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Iğdır ilinde daha baskın bir Caferi olanı tercih etme durumu söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun İstanbul iline de taşındığı, Caferi olanı tercih etmenin dini karakterli bir alt grubun oluşmasında önemli olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte Tevelli ve Teberrinin evlilik merasimleri bağlamında Halkalıda daha yumuşak bir hal alması; kentleşmenin ve sekülerleşmenin etkisiyle daha dünyevileşen bir inanç örgüsünün açığa çıktığı şeklinde açıklanabilir.

Tablo 13: Farklı Mezhepten Olan Kişilerin Evlilikte Karşılaşabilecekleri Sorunlar

	Iğdır		Halkalı
G1	Bizde farklı olan çok şey var. Aile içi tatsızlık oluyor. Allah kimsenin yuvasına huzursuzluk vermesin.	P1	Artık herkes herkesle evleniyor. Bence zamanla birbirine alışıyorlar.
G2	Eskiden aşiretle Şialar pek birbirinin kızlarını almazlardı. Şimdi zaman biraz daha güzel evladım. Evlenip sonra hırlı gürlü ayrılanlar da var.	P2	Bence sorun olur. Çünkü herkes kendi bildiğine doğru diyor. Zaten dini bir mesele konuşuldu mu bazı insanların kafası hiç almıyor. Evlenenlerden birinin diğerini düzeltme iş değil ki bu.
G3	Gözümle gördüğüm bir sorun olmadı şimdi yalan söyleyemem.	P3	Şimdi evlilik başka bir şey. Birbirine alışınca Sünniler de bazı güzel şeyleri yapmaya başlıyor. İmam Hüseyin'i anıyorlar, Kerbelayı anıyorlar. Haa hiç anlamadılarsa boşanırlar.
G4	Sorun yaşıyorlar ister istemez. Bizim bir tanıdığımız vardı Sünni birine varmıştı. Çok tartıştıklarını duyuyorduk. Ayrılmadılar ama kavga ettikleri oluyordu.	P4	Burası her ne kadar İstanbul olsa da her bir yerden bir insan gelmiş olsa da insan kendi gibi olanı arıyor. Kapısının komşusunun, arkadaşının, sırdaşının kendisini anlaması lazım. Evlenince de eşin senin sırdaşın olur, ondan evlatların olur.
G5	Çok sorun olur. Hadi gençler anlaşsın diyelim. Çocuk olduğunda kime uyacak.	P5	Şimdiki gençler kendilerine denk birini ararken okumuş mu, ne iş yapıyor, onla evlenirsem hangi imkânlarla sahip olurum ona bakıyor. Bazılarına bu konu hiç önemli de gelmiyor inan bazısı evlenirken eşine namaz kılıp kılmadığını sormuyor.
G6	Bazen oluyor aynı yerde konuşurken bile rahatsız oluyoruz. Namazımızı ayrı kıldığımız oluyor. Dini bir konuda konuşunca kavga edecekmiş gibi oluyoruz. Çocuklar kavga çıkmasın diye imanını mı unutsun.	P6	Ben hayat tecrübeme dayanarak sorun çıkar diye düşünüyorum.
G7	Evlenince tatsızlıklar oluyor. Bazı aileler bunu aşıyor ama.	P7	Demem gibi, evlilik artık paraya hayat tarzına bakıyor. İnsanların rahatı yerindeyse her konuda anlaşılır.
G8	Böyle evlenenler sıkıntı çıkacağını biliyor. Demek ki onu kabul ediyorlar ki evleniyorlar. Sürtüşmeler olur.	P8	Şimdi bazı sorunlar var sen bana sorsan, desen ki bu iki Şia arasında çıkar mı çıkmaz tabii ki. Bazısı diyor ki İslâm'da dört hak mezhep var Caferilik diye bir şey yoktur ...ama evlenen de çok oluyor.
G9	Bilemiyorum ki... Sorun sadece gençler arasında çıkmıyor. Aileler de	P9	Caferi biri ile Sünni birinin evlenmesini çok sağlıklı bulmuyorum. Doğacak

	var. İki kişinin evliliğine yansıyan çok şey var.		çocukları hangi mezhepten olacak, dinin hangi şartlarının doğru olduğuna nasıl karar verecek. Haksız mıyım?
G10	Her şeyin başı kaderdir. Bir insanın kaderinde biri varsa gidip onu buluyor. İnsan başta dikkat ediyor ama sonra da yuvası parçalanmasın diye çabalıyor.	P10	Sünni kardeşlerimizin birçoğu bizi yanlış tanıyor. Bizim hakkımızda ön yargıları var. O yüzden bu aile ilişkilerine de yansıyor. Önemli olan ayrıştıktan ziyade ortak bir noktada buluşmaya gayret etmektir.

İğdır’da farklı mezhepten iki kişinin evlilik yapması durumunda herhangi bir sorun ile karşılaşılıp karşılaşılmayacağı ile ilgili görüşülen kişiler genel manada sorunlar ile karşılaşılacağını belirtmiştir. Farklı mezhepten olan kişilerin inançlarını yaşama dinin mahiyeti konusundaki farklı fikirlerinin evliliklerine de yansıtacağı görüşü ön plana çıkmıştır. Fakat evlilik öncesinde ailelerin öne sürmüş oldukları şartların evlendikten sonra değiştiği, evlilik olduktan sonra artık görece evliliği sürdürme stratejiler gereği daha uyumlu davranışların açığa çıktığı, bir ortaklık kurulmaya çalışıldığı bilgisi edinilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerin farklı mezhepten iki kişinin evlenmesi durumunda sorun yaşayıp yaşamayacakları ile ilgili farklı mezhepten kişilere görece daha olumsuz baktığı bilgisi elde edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında görüşülen kişilerin mezhepten kaynaklı farklılıklarının olduğunun farkında olduğu, fakat bunun evlilik sürecine yansıtılmasıyla ilgili farklı görüşlerinin olduğu anlaşılmıştır. Caferilerin kendilerini anlattıkları biçimde tanınmadıklarını düşündükleri, doğru tanındıklarında daha az sorunla karşılaştıkları, kişilerin evlenirken sadece dini yaşama biçimine dikkat etmedikleri, dini yaşama biçiminin yanı sıra ekonomik durum, sosyal statü, meslek, eğitim durumu gibi değişkenlerin evlilik üzerinde etkili olduğu, bu değişkenlerin bir ya da birkaçının dini yaşama biçiminin ikincil bir sebep olmasına neden olabildiği bilgisi edinilmiştir.

Tablo 14: Caferilikte Sünni Biri ile Evlenmenin Helal Olup Olmadığı

	İğdır		Halkalı
G1	Evet helaldir.	P1	Caizdir.
G2	Helaldir tabi.	P2	Helaldir. Öyle olmasa mollalar nikâhları kıymazlar.
G3	Evet nikâh düşer.	P3	Helaldir.
G4	Helaldir.	P4	Dinen helaldir tabi.
G5	Dinen bir sakınca yoktur.	P5	Haramlık bir şey yok. Verilir.
G6	Helaldir kız verilebilir de alınabilir de.	P6	Helal tabi. O kadar da değil...
G7	İkisi de Müslümandır. Öyle bir şey yoktur.	P7	Yok dinen hiçbir mahsur yok
G8	Helaldir.	P8	Helaldir. Haram dediğin Allah'ın men ettiği şeylerdir.
G9	İman üzere oldukları için sıkıntı yoktur.	P9	Evet helaldir.
G10	Haram olur mu yaa... helaldir canım	P10	Hiçbir sıkıntı yoktur. Nikâh da olur evlilik de olur her şey de olur.

İğdır'da ve Halkalıda Caferilikte Sünni biri ile evlenmenin helal olup olmadığı ile gerçekleştirilen görüşmelerde görüşülen kişilerin hepsi tereddüt etmeden helal olduğunu dile getirmiştir. Bu durum en azından tutum düzeyinde farklı iki mezhepten kişinin evlendirilmesinin ya da evlendirilmemesinin ana gerekçesi olarak inancını yaşama biçiminin öne sürülemeyeceğini açığa çıkarmaktadır. Öyle ki toplumsal alt grupların kendi benlikleri içerisinde bizatihi dinin anlaşılma biçiminin evlendirme geleneklerinde tek başına açıklayıcı faktör olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal alt grupların oluşurken kendinden olmayanlara yönelik oluşturduğu bağlılığın etkisiyle, din yaşama biçiminin toplumsal alt grubun benliğini desteklediği oranda işlevsel hale getirildiği sonucu da açığa çıkmıştır.

5.2.5. Ölüm Merasimleri

Tablo 15: Caferilikte Yerine Getirilen Ölüm Merasimleri

	İğdır		Halkalı
G1	Cenaze namazı kılınır, ölenin taziyesi yapılır. Taziye çadırları kuruluşu bizim burada. Orada başsağlığına geliyorlar. Çadır üçü ile yedisi arasında kalabalığa göre kalıyor. Çadır kalkınca yas evde devam ediyor. Kuran-ı Kerim okutuluyor. Hayrı dağıtılıyor. Kırkında da mevlidi oluyor.	P1	Yas tutulur. Taziye yerinde tanıdıklar gelir Fatiha okur. Yakın akrabalar onlarda kalır. Üçüncü gününe kadar yas olur sonra yas evde olur. Ara ara akrabalar gelirler. Ölenin ailesini evlerine çağırırlar kırkında mevlidi okunur.
G2	Kadınlar da yas evinde olur. Taniyanlar baş sağlığına gelir. Dualar ve Fatihalar okunur. Ailesinin yanında oluruz yalnız bırakmayız. Kırkında da mevlidi olur. O zaman kadar iki üç günde bir mezarlığa gideriz.	P2	Cenazenin namazı kılınır defnedilir. Taziye evinde üç gün yas olur. Sürekli dualar, Fatihalar okunur. Mezarlığa gidilir. Üçünden sonra artık çevredekiler ailenin normal hayatına dönmeleri için tavsiyede bulunurlar. Ölenin hayrı dağıtılır. Sadaka verilir.
G3	Cenaze eğer başka yerden geliyorsa getirilir evinde gezdirilir sonra camiye götürülür. Kuran-ı Kerim hatmedilip ruhuna yollanır. Kırkında mevlidi olur, hayrı dağıtılır.	P3	Üçüne kadar ruhuna Fatiha çok okunur. Camide Kuran-ı Kerim okunur. Yemek de veriliyor bizde. Sonra mevlidi okunur. Ailesi başka bir hayır yapmak isterse onlar ayrı artık.
G4	Burada cenaze her yerdeki gibi oluyor. Ölen kişinin yası tutulur. İhsan yemeği dağıtılır. Taziyeye gelenler vardır. Yastır yani yas tutulur.	P4	Üçüncü gününe kadar taziye evi açık olur. Sonra biter taziye. Ama ailesi yasını tutmaya devam eder. Düğünleri falan varsa ertelerler. Üzerinden zaman geçmesini beklerler. Hayır dağıtırlar. Mevlit okuturlar.
G5	Giden amelini kendisiyle götürür kalanlar da birbirine destek olurlar bu zor zamanı atlatana kadar.	P5	Mollalara sorarlar ne yapmaları gerekiyorsa öğrenip yaparlar. Akrabaların, dostların vazifesi de onlara yardımcı olmaktır. Çünkü ölüm herkesin başına gelir. Birbirine destek olmak lazım.
G6	Şimdi Allah kimsenin başına getirmesin. Bir evden cenaze çıktığı vakit o aile per perişan oluyor.	P6	Ölenin helvası yapılıyor. Yası tutuluyor. Yedisinde yine ailenin akrabaları ve arkadaşları geliyor.
G7	BTaziye bittikten sonra artık ölen kişinin ailesi ölenin hayrına işler yapmak isterse yapar. İsterse fakirlere para verir. Hayır dağıtır. Mevlit verir yani artık onu yas sahibi yapar.	P7	Bizim taziyelerimiz şu şekildedir: üç gün taziye yaparız. Onların zaten ailesinden biri ölmüş. Onların kalkıp çay verecek, yemek yapacak durumları yok zaten onları akrabalar yapıyor.

G8	Bizim buralarda taziye uzun sürüyor. Biri öldüğünde yası uzun tutanlar oluyor. Hakkı üç gündür.	P8	Fatihalar okuruz Kuran-ı Kerim okuruz. Ailesi adına hayırlar yapar. Diğerleri ise bizim kendi matemimiz ile alakalıdır.
G9	Şimdi biz yası kendimiz için tutarız. Ölen kişiye yasin bir faydası yoktur. Ama ölene karşı vazifelerimiz vardır Varsa ölenin borcu ailesi tarafınca ödenir.	P9	Tanıdığımız bir mollayı çağırıp cenazeyi yıkayıp kaldırmasını istiyoruz. Sonra taziye yerinde gelip gidenler oluyor. Yedisinde ve kırkında çağırıyoruz yine onlar da gelip dualarını okuyup gidiyorlar. Yemekli oluyor mevlit.
G10	İlk üç gün taziye olur. kalabalık çok olur. Sabah erkenden başlar taziye geç vakte kadar. Kolu komşu gelir Fatiha okur.	P10	Bir evden ölü çıktığında ailesi akrabaları onun yasını tutar ve ağıt yakar. Dualar Peygamberin, Ehli Beytin ve ölenin ruhuna yapılır.

Iğdır'da yapılan görüşmelerde Caferiliğe göre bir kişi öldüğünde ona karşı yerine getirilmesi gereken vazifelerin neler olduğu ile ilgili sorulan soruda: ölen kişinin ilk günü, üçüncü günü, yedinci günü ve kırkinci gününün önemli olduğu, ölen kişinin yasinin tutulduğu, aynı zamanda yas tutulurken Caferilerin İmamaları için de matem havasına girdikleri, ölen kişinin ardından çevredeki kişilerin organize olarak bir ölüm merasimi gerçekleştirdikleri bilgisi edinilmiştir. Gerçekleştirilen merasimlerde Kuran-ı Kerim, Fatiha ve duaların okunduğu, kapalı elbiseler giyildiği, İhsan yemeği dağıtıldığı ve Mevlit okutulduğu bilgileri edinilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde ölüm merasimlerinin Iğdır ilindeki merasimlerle büyük benzerlik taşıdığı bilgi elde edilmiştir. Aynı şekilde ölen kişinin ardından ilk gün üçüncü gün, yedinci ve kırkinci günlerin önem arz ettiğine inanıldığı, tutulan yasin matem ile bütünleşik bir hal ile yaşanarak dini anlam yükledikleri kişileri de andıkları, çevredeki kişilerin taziye işlemlerini yürütmek amacıyla organize olduğu ve birlikte hareket edildiği bilgileri edinilmiştir. Taziyenin olduğu mekânlarda Kuran-ı Kerim, Fatihalar, dualar ve Mevlit okutulduğu, yemek dağıtıldığı, taziye kalkana kadar görece kendilerine daha az dikkat ettikleri bilgisi edinilmiştir. Buradan hareketle de temel dini inanç ve pratiklerde bir değişimin olmadığı fakat dini yaşama biçimi ile ilgili bireysel tercihlerin açığa çıktığı anlaşılmıştır. Dini olarak daha fazla hayır kazanma olarak motive edilen bu durumun kişiler üzerinde tamamlayıcı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 16: Mezhep Aidiyetinin Öldükten Sonra da Geçerli Olup Olmadığı

	Iğdır		Halkalı
G1	Onu bilmiyorum.	P1	Hepimiz Müslümanız ama yolunu şaşırırlar ile şaşırılmayanlar aynı yerde olmazlar diye düşünüyorum.
G2	Bence ölene kadardır.	P2	İnsanlar bölük bölük olacaklar deniliyor. Ama bu mezheplere göre mi olur tam emin değilim zaten bizim mollalarımız mezheplerin sonradan çıktığını söylüyorlar.
G3	İmamet haklı bir yoldur. Hüseyin ve yarenlerinin öldürülmesinin bir cezası olacaktır. Onun davasını savunanlar da hesap gününde diğerlerinden ayrı olacaktır.	P3	Ya şimdi inananlar ile inanmayanlar aynı olmayacak onu biliyorum. Her peygamberin ümmeti de farklı olur. Ama mezhebe göre olur mu bence olmaz herhalde.
G4	Öldükten sonra her kes ancak kendisini düşünecek bence kimin imanı varsa kurtulur.	P4	Bence olmaz çünkü Hz Peygamberin ümmeti hepsi.
G5	Çok bilgim yok. Bu tür şeyleri mollalar bilir ama sanmıyorum.	P5	Olabilir. Ehli beyt farklı olabilir.
G6	Mezhep dediğimiz şey zaten sonradan çıkmış bir şey olduğu için öldükten sonra olmaz.	P6	Bence inancında, dininde samimi insanlar aynı yerde olur. Mezhepçi yaklaşmamak lazım.
G7	Mezhepleri kuranlar İmam Cafer'in öğrencileridirler. Mezhepler o yüzden benim savunduğum bir şey değil. Dört hak mezhep dedikleri şey... Bence mezhep ayırımı yanlıştır.	P7	Bu konuda yeterince bilgim yok ama mollalarımız mezheplerin sonradan olduğunu söylüyor.
G8	Bizim yolumuz fahr-i kainat efendimiz ve imamlarımızın yoludur. Bu yoldan gelenler kurtulur. Her kim ben Müslümanım diyorsa kurtuluşa erme ümidi var mezheple değil.	P8	Yok ayrı olmaz. Müslümanca eğer sapmamışsa ayrı olmaz. Zaten mezhepleri kuranlar İmam Cafer'in öğrencileri.
G9	Olmaz herhalde diye tahmin ediyorum.	P9	Bence öldükten sonra böyle bir ayırım yapılmaz
G10	Bence ayırım olmaz ama yolundan gittiğimiz İmamlarımız, savunduğumuz hak davamız için de bir mükâfat olacaktır.	P10	Ehli beytin yolundan gidenler orada ayrı olacaktır.

Iğdır’da kişilerin hangi mezhepten olduğunun öldükten sonra da geçerli olup olmadığı ile ilgili soruya farklı cevaplar verilmiştir. Caferilerin mezhep kavramına karşı mesafeli durdukları, dört hak mezhep olarak tanımlanan mezheplerin kurucularının Cafer es-Sadık’ın öğrencileri olduğu, bu sebeple haklı yolun kendilerinin olduğunu düşündükleri, bununla birlikte İmamete bağlı olan kişilerin öldükten sonra da savundukları görüşler bağlamında çeşitli farklılıklara tabi tutulacakları yönünde görüşler elde edilmiştir. Halkalıda gerçekleştirilen görüşmelerde Iğdır iline paralellik taşıyan fikirler ile karşılaşılmıştır. Mezheplerin Cafer es-Sadık’tan sonra açığa çıktığını dolayısı ile mezhepçiliğin ölümden sonrası için geçerli olmayacağını savunan görüşler açığa çıkmakla beraber İmametın farklı bir kategoride değerlendirilebileceği fikirleri ile karşılaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde genel manada Caferilerin dört hak mezhep olarak tanımlanan mezheplerin içinde Caferiliğin anılmamasına karşın kendilerinin de bir mezhep olduğuna yönelik stratejiler geliştirmek yerine mezhepçiliğin yanlış olduğunu savundukları, bununla birlikte mezhep kavramından bağımsızlaştırdıkları İmametın hem bu dünyada doğru yol olduğunu hem de öte dünyada farklı bir kategoride değerlendirileceğini düşündükleri görülmüştür.

Tablo 17: Caferilerin Mezarlığının Konumlanmasına Dair Görüşler

	İğdır		Halkalı
G1	Bu çok yanlış bir düşünce.	P1	Koca İstanbul'da mezar mı ayıracağız?
G2	Mezarlıkların ayrı olmasını kimse istemiyor ki.	P2	Böyle bir şeyi ilk defa senden duydum.
G3	O yanlış bir görüş.	P3	Ayrılmaz. Ölmüş gitmiş insandan kim ne ister.
G4	Mezarlar ayrı olunca ne olacak ki.	P4	Birlikte yaşayan, aynı dine inanan insanlar sonuçta mezarlıklar neden ayrı olsun ki. Bana saçma geliyor.
G5	Ölmüş insanların mezarlarını neden ayıralım ki.	P5	Burada ayrı değil. Memlekette de ayrı değildi.
G6	Bizde ayrı mezarlık diye bir şey yok	P6	Ya şimdi bizim bazı farklılıklarımız var diye kalkıp mezarlık ayıracak değiliz.
G7	Bizde kimse öyle bir şey demez.	P7	Sen şimdi mezarlığa gitsen kim Müslüman kim kâfir anlayamazsın. Onu nasıl ayıracan. Öyle şey mi olur.
G8	Bence hiçbir zaman hiçbir şekilde ayırtmamalıyız. Diriyken de ölüyken de herkes amelleri kadardır.	P8	Ayrı değildir tabii ki.
G9	Öyle ayırt etme yanlıştır.	P9	Müslümanların belki ayrı olur ama kendi içinde ayrı olmaz.
G10	Yok ayrı olması gerekmez.	P10	Ayrı olmaması gerekir.

Caferilerin mezarlıklarının ayrı olup olmaması durumu ile ilgili gerçekleştirilen görüşmelerde kişiler hem İğdır hem de Halkalı mezarlıkların ayrı olmasını savunmadıklarını belirtmişlerdir. Bilindiği üzere Caferilik kendisiyle birlikte getirdiği dini farklı bir şekilde yorumlamayla alt grubun dinamiğini etkilemiştir. Bu bakımdan ibadet etme şeklindeki farklılığın ve oluşan benlik algısının bir sosyal tabakalaşmaya dönüşüp dönüşmediği ile ilgili sorulmuş olan sorularda mezarlıkların ayrı yerlerde olmasının savunulmaması bize bir kastlaşmanın olmadığı yönünde ipuçları vermiştir. Öyle ki Caferi olan kişilerin kavramsal çerçevede tartıştığımız Tevelli ve Teberri anlayışından köklü bir ayırışma, dışlama ya da sert kapalı bir anlayışın anlaşılmasında gerektiği bilgisi edinilmiştir.

SONUÇ

Türkiye'nin yakın geçmişi incelendiğinde batılı bir toplum olmaya çalışan, bilimin ve tekniğin sağladığı olanaklar ile özellikle makineleşme ekseninde tarımsal üretimde insan gücünden uzaklaşmaya başlayan Türkiye insanı kentlere doğru bir akış oluşturmuştur. Genel anlamda 1950'li yıllardan sonra kırsal alanlardan kentlere kentlerden görece daha büyük bir hareket yaşanmıştır. Türkiye'de bu akışın en belirgin özelliği kentlerin ihtiyaçları doğrultusunda planlı göçün olmasından ziyade kırsal alanların terkedilmesi ile düzensiz ve çarpık kentleşmenin yaşanmasıdır. Genel anlamda İstanbul gibi büyük şehirlere yapılan göçler aynı hareket noktasından gelen göçmen kümelenmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Akrabalık ilişkileri, etnik köken, dini tavır alış, ortak değer yargıları, ortak beklentiler gibi sıralanabilecek sebeplerle büyük şehirler içerisinde kendi içinde farklılaşmış Halkalı gibi toplumsal alanlar açığa çıkmıştır ki göç dediğimiz olgu bir dini alt grubun oluşumuna ve devam ettirilmesine olanak sağlamıştır. Gelişen göçmen ağları ile yeni göçler tetiklenirken gelişen enformasyon ağlarıyla da göç eden kişiler için varış noktası ve hareket noktası arasındaki bilinebilirlik önemli ölçüde artmıştır. Öyle ki kişiler gelişen teknoloji ile başka herhangi bir yerde yaşasalar dahi bir diğer toplumsal alan ile kolaylıkla etkileşim haline girebilmektedirler. Bu durum farklı toplumsal alanlar arasında yaşayış olarak keskin kırılmaların yaşanmasına engel olmaktadır. Bu durum araştırma konumuz olan Caferiler üzerinde de aynı sonucu açığa çıkarmıştır.

Bu bilgiler ışığında Caferilerin farklı iki toplumsal alanda (Iğdır-Halkalı) kendilerini yeniden üretmelerini konu edinen araştırmamız göçün dinsel pratikleri etkilediği; kentleşmenin dindarların dinsel davranışlarını kısmen bireyselleştirdiği; toplumsal grupların oluşumunda dini ve etnik kimliklerin etkili olduğu iddiaları ile tasarlanmıştır. Araştırma konumuzun problematik karşılaştırmalı analizinde belirlediğimiz temalar bağlamında değişikliğin açığa çıkabilmesi için öncelikle bir grup ruhunun oluşturulduğu ve bu grup ruhu içerisinde kendiliğinden öğrenilegelen pratiklerin Caferiliğin savunulma biçimi olarak açığa çıktığı anlaşılmıştır. Araştırmamızın savları kısmında da belirttiğimiz gibi dini ve etnik kimliklerin grubun ruhuna doğrudan etki ettiği anlaşılmıştır. Caferilerin dini eğitimi de bu süreç içerisinde açığa çıkmıştır. Hem

Iğdır'da hem de Halkalıda dini eğitim alınırken etraftan kümelenilen camilerin mollalarından dini eğitimin alındığı, bu dini eğitimin grup ruhunun etkisiyle aile ve sosyal çevre tarafından motive edildiği anlaşılmıştır. Dini konuda belirlenmiş olan kaynakların böylece inancı yaşama biçimine göre tasnif edildiği anlaşılmıştır. Özellikle Halkalıda yaşayan Caferilerin dini konularda Zeynebiye Camisindeki mollaları önemseddiği anlaşılmıştır.

Araştırma konumuzda yapılan karşılaştırmalı analizde Caferilerin Aşura merasimlerine çok önem verdikleri, adeta Caferilikte inancın tekrar tekrar tazelenmesinin bir yolu olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Gerek Iğdır ilinde gerekse Halkalıda Aşura merasimlerinin bir görev bilinciyle gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Hüseyin ve beraberindekilerin katledilmesinin onlardan sonra gelen inananları bir mücahit olma yoluna ittiği, tarihsel bir vazifenin yerine getirildiği anlaşılmıştır. Muharrem ve Safer aylarını kapsayan iki aylık bir süreyi ifade eden Aşura merasimleri genel ortaklıklar taşıması ile birlikte Iğdır'da ve Halkalı'da çeşitli farklılıkları da içerir şekilde yerine getirdiği anlaşılmıştır. Iğdır'da Caferilerin daha yoğun yaşamış oldukları Aşura törenleri büyük bir yas havasında yaşandığı, Halkalıda Aşura törenlerinin özellikle Zeynebiye meydanında büyük kalabalıkların katılımıyla gerçekleştirildiği, Caferilerin yanı sıra farklı inanç ve mezheplerden kişilerin, bürokratların ve siyasetçilerin davet edilmesi nedeniyle görece biraz daha resmi bir hava içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun Caferilerin kendilerini toplumun her kesimine tanıtmaya ve Aşura törenlerinin yaygınlaştırılmasını sağlama anlamında olumlu bir etkiye sahip olduğu ve diğer taraftan çeşitli anlam kaybı durumlarını da beraberinde getirdiği yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Buradan hareketle Iğdır ilinde Caferilerin arasında yerelde farklılık olarak, daha çok kendi aralarında gerçekleştirilen Aşura merasimlerinin, Halkalı'da daha evrensel ve seküler bir vurgu ile saygı ve paylaşım eksenli bir ortaklıkla açığa çıktığı anlaşılmıştır.

Iğdır'da Caferilerin inancını yaşarken, inancını yaşama biçiminden kaynaklı yaşamış oldukları sorunların genel anlamda meşruluk problemi olmadığı, farklı pratikler ile inancını yaşayan kişilerin ya da farklı mezheplere mensup kişilerin bir diğerinin inancını yaşama biçiminin kendilerine oranla yanlışlıklar içerdiğine dair iddialar

olduğu anlaşılmıştır. Burada değinilmesi gereken hususlardan biri Caferilerin farklı mezhepten kişilere karşı kendi inancını yaşama pratiğini savunurken aynı zamanda Türkiye’de yaşıyor olmanın bilincinde Sünniliğin genel kabulünden kaynaklı aynı zamanda bir otorite tesis etmesine karşılık ‘İngiliz Şialığı’ denilen farklılıkların düşmanlaştırıcı etki oluşturmalarına karşı bir bağışıklık oluşturdıkları anlaşılmıştır. Bu durum bize bir başka sosyolojik çıkarımda bulunmanın da imkânının sağlamaktadır ki o da: başkaca sebepler de olmakla birlikte Iğdır ilinin Halkalıya oranla daha fazla geleneksel yapıların olduğu bir alan olduğudur. Bu bakımdan küreselleşmenin bireyselleştirici etkisinin daha az yansımından dolayı farklı olana tepkisizliğin görece daha düşük seviyede olduğu anlaşılmıştır. Buna karşın Halkalı’da yaşayan Caferilerin inancını yaşarken Iğdır ilinden çok daha karmaşık bir toplumsal yapısı olan bir şehirde yaşamının etkisiyle daha az bilinir olmanın getirdiği problemlerin açığa çıktığı anlaşılmıştır. Özellikle Caferilerin kendilerinin Alevilerle karıştırıldıkları yönündeki ifadeleri kendilerinin diğer mezheplerden olanlarla görece daha az etkileşim kurmalarına neden olduğu anlaşılmıştır. Araştırma konumuzu ele alırken tarihsel arka planı incelemiş olmanın sağladığı avantaj ile Caferilerin daha az bilinir olan ortamlarda Alevilerle karıştırılıyor olunmasının nedeninin yanlış bir bilinçten ziyade kökene inme anlamı taşıdığı iddiasında da bulunulabilir. Buna karşılık Caferilerin özellikle dini vecibelerini yerine getirmek üzerinden hareket ederek kendilerinin Alevilerden farklı olduğunu iddia etmesinin sosyal etkileşim ağlarında kendilerine olumlu bir etki oluşturduğu anlaşılmıştır. Tüm bunlarla birlikte Caferilerin; Alevilerin çeşitli sosyal dışlanmalara tabi tutuldukları bu nedenle de artık geriye dönme, eskisi gibi olmayı Alevilerin de başaramadığı şeklinde bir yaklaşımın olduğu da anlaşılmıştır.

Caferilerin sadece dini etki bağlamında gelişmeyen ritüellerinin de incelendiği konumuzda Iğdır ilinde Caferilerin yeni doğan çocuklarına isim verirken dini düşünceye uygunluğu gözettikleri anlaşılmıştır. Bu durum Halkalı’ya göç etmiş olan Caferilerde de geçerliliğini korumuştur. Fakat çocuklara isim verme ile ilgili tek kriterin dini düşüncenin olmadığı, dini düşüncenin yanı sıra akrabaların isimleri, çevreden duyulan ve kulağa hoş gelen isimlerin, çağımıza uygun olarak değerlendirilen isimlerin de kullanıldığı anlaşılmıştır. Fakat yaşanan sosyal ortam her ne olursa olsun

Caferilerin benlik algılarına ciddi bir biçimde etki eden dini hadiseler nedeniyle yaşanan gerilimlerin etkisiyle Sünni inananlar arasında kullanılagelen bazı isimlerin (Ömer, Bekir, Osman, Sadık.. vs.) tercih edilmediği anlaşılmıştır.

Caferilerin evlilik merasimleri incelendiğinde: Iğdır ilinde evlenecek kişilerin birbirini beğenmesi ve bu durumu takip eden aile mutabakatlarının sağlanması sonucunda evliliklerin gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu durumun Halkalı'da da süreklilik gösterdiği anlaşılmıştır. Evlenecek kişilerin ailelerinin rızasına başvurduğu bilgisi edinilmiştir. Iğdır ilinde evlilik merasimleri ile ilgili yöresel geleneklerin Halkalıda görece daha az olduğu (kına geceleri, yöresele oyunlar, düğünün süresi, yerele özgü şakalaşmaları v.b.) bilgisi edinilmiştir. Halkalı'da gerçekleştirilen düğünlerde dış mekânların ağırlıklı kullanıldığı, dolayısı ile bu mekânların sınırlılıkları içerisinde düğünlerin yapıldığı anlaşılmıştır. Caferilerin çocuklarını evlendirirken Gerek Iğdır gerekse Halkalı'da başka bir mezhepten kişi ile evliliğin helal olduğu bilgisi edinilmiştir. Buna karşın Iğdır ilinde evlendirilecek kişilerin Caferi olmasına büyük oranda dikkat edildiği anlaşılmıştır. Bu durumu izah ederken inancı yaşama biçiminin evlilik ritüellerine ciddi oranda etki ettiği, kişileri arasında eş ilişkisini olumsuz etkilediği ve kendi çevrelerinde farklı mezhepten evlenen kişilerin yaşamış olduğu sorunlar ileri sürülerek bir karşı çıkışın olduğu anlaşılmıştır. Halkalı'da da farklı bir mezhepten kişiye oranla Caferilerin evlendirme süreçlerinde tercih edildiği anlaşılmıştır. Fakat Halkalı'da her ne kadar Caferi olana motive olsa da bunun dışında etkili olan faktörlerin olduğu anlaşılmıştır. Evlenilecek kişilerin ekonomik durumları, sosyal statüleri, eğitim durumları, mesleklerinin etki oranının görece çok daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Kişilerin inanç ritüelleri ekseninden uzaklaştığı ve baskınlaşmaya çalışmanın görece daha az açığa çıktığı bir aile ortamını açığa çıkmıştır. Bu durum sekülerleşmenin ve bireysel olarak dini yaşama fikrinin aile içerisinde geliştiğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Caferilerin ölen kişiye karşı ritüelleri incelendiğinde Iğdır ilindeki ritüellerin özellikle ölmüş olan kişiye karşı birinci, üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerdeki yas havasının Halkalı'da da devam ettiği anlaşılmıştır. Bu bakımdan farklılaşan toplumsal alanların ölüm merasimlerinin özde yapılması düşünülen pratiklere belirgin bir farklılığa neden

olmadığı anlaşılmıştır. Caferilerin Caferilik ya da mezhep kökenli bir yaklaşımla ölümlere, mezarlıklara yönelik bir kategorileştirici bir yaklaşımının olmadığı anlaşılmıştır. Burada değinilmesi gereken husus Iğdır ilinin toplumsal alanı ya da Halkalı'nın toplumsal alanından bağımsız olarak gelişigüzel öte dünya anlayışında farklılık gözlenmiştir. Iğdır ilinde görüşülen kişilerden bazı kişiler ve Halkalı'daki bazı görüşmeciler öte dünyada Ehli Beytin farklı bir konumda değerlendirileceğini, Hüseyin ve beraberindekileri ya da daha geniş bir kapsamla Ali ve taraftarlarının savunduğu yoldan gitmenin ahrette bir mükâfatının olacağı inancının olduğu anlaşılmıştır. Bu durum bir mezhepçilik anlamında değil daha ziyade imameti savunan, görev bilincine sahip kişilere yönelik olacağı fikrinden açığa çıktığı anlaşılmıştır. Araştırmamız genel anlamda sosyoloji disiplini açısından mahiyeti değerlendirildiğinde ise Caferilerin dinsel davranışlarını daha bireysel yaşamaya başladığı, geçmişten günümüze gelen Sünnilere karşı öfkeli olma halinin kendini tanıtmaya ve diğerine tepkisizleşme dönüştüğü, başka herhangi bir din ya da mezhebin mensubundan da daha az tepki ile karşılaştığı anlaşılmıştır. Şu halde dinin daha dünyevi ve daha bireysel olarak yaşandığı ve Caferiler örneklemini üzerinden Türkiye insanının daha dünyevi ilişkilerle kendini yeniden ürettiği sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N.(2002), *Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akkayan, T.(1979), *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Aksu, M.(2003), *İslâm Tarihinde Gerçeğe Giden Yol*, Asr Yayınları, İstanbul.
- Atiker, E.(1995), *Bireyselleşme ve Toplumsal Farklılaşma*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul.
- Ay, R.(2014), *Anadolu'da Derviş ve Toplum*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Babinger, F.-Köprülü, F.,(2003), *Anadolu'da İslâmiyet*, Çev: Ragıp Hulusi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Bilgiseven, A.K.(1985), *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Comte, A.(2015), *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Durkheim, E.(2011), *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, FCR Yayıncılık, Ankara.
- Durkheim, E.(1994), *Sosyolojik Metodun Kuralları*, Sosyal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Er, İ.(1998), *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ertit, V.(2014), *Sekülerleşme Teorisinde Bilim ve Din İlişkisinde Farklı Bir Yaklaşım*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 14(2), Eskişehir.
- Fırlalı, E.R.(2008), *İmamiyyeŞiası*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Fırlalı, E.R.(2001), *Çağımızda İtikadiİslâm Mezhepleri*, Şato Yayınları, İstanbul.
- Framer, H.(2013), *Din Sosyolojisi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Gökçe, B.(2018), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Günay, Ü.(1998), *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü.(2002), *'Din Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi ve Temel Sorunları'*, E.Ü.S.B.E Dergisi S.12, Kayseri.

- Günay, Ü.,Ecer,A.V.(1999), *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri
- Hüseyinneseb, R.(2004), *Cevaplıyoruz*, Çev. Muhammed Mücahidi, Dem Yayınları, İstanbul.
- İlhan, A.(1993), ‘*ŞiadaUlulü-d Din*’, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İSAV Yayınları, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ.(2000), *Türk Milli Kültürü*, 19. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kahrer, G.(1992), *Din Sosyolojisi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Kaşifü'l-gıta, A.(1983), *Caferi Mezhebi ve Esasları*, Çev. Abdülhakıy Gölpinarlı, Zaman Yayınları, İstanbul.
- Küpeli, M.(2017), *Hallac-ı Mansur ve Alevi Cemlerinde Dar-ı Mansur*, Barış Kitabevi, İstanbul.
- Lefebvre, H.(1998), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş.(2003), *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş.(2008), *Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marx K & Engels F. (2008), *Din Üzerine*, (Çeviren: İsmail Yarkın) İstanbul: İnter Yayınları
- Mclellan, D.(2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Musavi, M.(1995), *Şia ve Şiilik Mücadelesi*, Çev. Tahir Hoca, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Mutlu, İ.(1995), *Tarihte ve Günümüzde Caferilik*, Mutlu Yayınevi, İstanbul.
- Ocak, A.Y.(2018), *Türkler, Türkiye ve İslâm*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Okumuş, E.(2003), *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ.(2016), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oskay, Ü.(1989), *Gündelik Hayatın Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, E.(2000), *Caferilik*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

- Sarıkaya, M.S.(2015), *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Y.(2010), *Kentleşme Politikası*, Murathan Yayınları, Trabzon.
- Şehristani, M.A.(2005), *El-Milel Ve'n Nihal (İslâm Mezhepleri)*, Çev. Mustafa Öz, Dem Yayınları, İstanbul.
- Şeker, M.(2011), *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Diyanet Yayınları, Ankara.
- Türkkahraman, M.(2006), *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar Sosyolojisine Giriş*, Alp Yayınları, Ankara.
- Yalçın, C.(2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, H.D.(2014), *İslâmiyet ve Türkler*, 3. Baskı, İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Yörükan, Y.Z.(2015), *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Wach, J.(2016), *Din Sosyolojisi*, Yarın Yayınları, İstanbul.
- Weber, M.(1996), *Sosyoloji Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- White, J.(2013), *Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORULARI-1

(İSTANBUL İLİNDE YAŞAYAN İNANANLAR İÇİN)

1. Iğdır ilinde dini geleneklerinizi ne şekilde yaşıyordunuz?
2. Iğdır'da Aşura törenleri nasıl düzenleniyordu, Kerbelayı ne şekilde anıyordunuz?
3. Iğdır'dan İstanbul'a taşınma sebebiniz nedir?
4. İstanbul'a geldikten sonra inancınızı yaşam noktasında ne tür değişikliklerle karşılaştınız, yaşadığınız zorluklar oldu mu?
5. Bir Caferi olarak kendinizi Iğdır'da mı daha rahat ifade ediyordunuz yoksa İstanbul'da mı kendinizi daha rahat ifade ediyorsunuz? Bunun sebepleri nelerdir.
6. İnancınızı yaşarken hangi dini kaynakları kendinize referans alıyorsunuz?
7. İstanbul'daki Aşura törenlerinin Iğdır'daki törenlerden farkları var mıdır, varsa nelerdir?
8. Yeni doğan çocuklarınıza genelde hangi isimleri verirsiniz?
9. Çevrenizde çocuklara en çok hangi isimler konulur?
10. Çocuklarınıza isim verirken nelere dikkat edersiniz?
11. Ailenizden bir kişi evlenirken düğün merasimleri ne şekilde yapılıyor?
12. Kişileri kendi isteğine göre mi evleniyor yoksa ailelerin evlilik sürecine etkisi oluyor mu?
13. Kız alıp verirken karşı ailenin de aynı mezhepten olmasına dikkat ediyor musunuz?
14. İstanbul'a geldikten sonra evlilik merasimlerinizde ne tür değişiklikleri oldu?
15. Sizce mezhebi farklı iki kişi evlendiğinde sorun yaşarlar mı, sorun yaşamaları durumunda ne tür sorunlar yaşarlar?
16. Caferilikte Sünni biri ile evlenmek helal midir?
17. Caferiliğe göre bir kişi öldüğünde ona karşı yerine getirilmesi gereken vazifeler nelerdir?

18. Mezarlıklarınızda hem Caferi hem Sünni inananların mezarları birlikte mi, Sizce Caferilerin mezarlığı ayrı mı olmalı yoksa aynı dinden olmaya bile gerek yok mudur?
19. Sizce kişilerin hangi mezhepten olduğu ölene kadar olan bir durum mudur yoksa öldükten sonra da devam eden bir durum mudur?
20. Mezarlıkların yanından geçtiğinizde bir dua okuyacaksınız eğer dua ederken ölen kişilerin dinine ya da mezhebine dikkat eder misiniz?

DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORULARI-2

(IĞDIR İLİNDE YAŞAYAN İNANANLAR İÇİN)

- 1) Dini eğitiminizi nasıl aldınız?
- 2) Dini bir konuda bilgi almak için hangi kaynaklara başvuruyorsunuz, istediğiniz kaynaklara ulaşabiliyor musunuz, bunlar nelerdir?
- 3) Caferilikte Aşura törenlerinin yeri nedir?
- 4) Iğdır'da Aşura törenleri nasıl düzenlenmektedir?
- 5) Iğdır'da inancınızı yaşamakta bir problem yaşıyor musunuz?
- 6) Iğdır'ın Caferilik mezhebine mensup kişilere sağladığı avantajlar var mıdır, varsa nelerdir?
- 7) Yeni doğan çocuklarınıza genellikle hangi isimleri verirsiniz?
- 8) Çocuklarınıza isim verirken nelere dikkat edersiniz?
- 9) Iğdır'da ailenizden kişiler evlenirken düğün merasimleri nasıl olur?
- 10) Kız alıp verirken karşı ailenin de Caferi mezhebinden olmasına dikkat ediyor musunuz?
- 11) Caferilikte Sünni biri ile evlenmek helal midir?
- 12) Sizce Caferi biri ile Sünni biri evlendiğinde sorun yaşarlar mı, sorun yaşayacak olurlarsa hangi sorunları yaşarlar, çevrenizde karşılaştığınız örnekleri var mıdır?
- 13) Sizce evlilik sürecinde mezhep farklılığı aşılabilecek bir sorun mudur?
- 14) Caferi mezhebine göre bir kişi öldüğünde ona karşı yerine getirilmesi gereken vazifeler nelerdir?
- 15) Cenazenin alınması, defni sırasında sadece Caferi mezhebinde uygulanan bir sorumluluk var mıdır?
- 16) Mezarlıklarınızda hem Caferi hem Sünni mezarlıklar bir arada mı bulunur?
- 17) Sizce Caferilerin mezarlığının ayrı olması gerekir mi?
- 18) Kişilerin hangi mezhepten olduğu ölene kadar mı geçerlidir yoksa mezhepler öldükten sonra da devam eden bir durum mudur?

19) Mezarlıkların yanından geçerken bir dua okuyacağınız vakit ölülerin hangi mezhepten ya da hangi dinden olduğuna dikkat eder misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Muhammed Vefa Şaş

Doğum Yeri: Ağrı

Doğum Tarihi: 21.02.1990

Medeni Hali: Evli

EĞİTİM BİLGİLERİ

İlkokul: Patnos 75. Yıl İlköğretim Okulu

Ortaokul: Patnos 75. Yıl İlköğretim Okulu

Lise: Patnos Lisesi

Üniversite: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

MESLEKİ BİLGİLER

- 2015 yılından itibaren Sosyolog - Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı